

**TÜRKİYE'DE AKARYAKIT SEKTÖRÜNDE
YAŞANAN HAKSIZ REKABETİN
SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ**

Ahmet CAN

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Çalışma
Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı İçin Öngördüğü**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ DANIŞMANI
Prof.Dr. Kuvvet LORDOĞLU**

Sivas, 2006

İÇİNDEKİLER

Özet.....	04
Abstract.....	05
Kısaltmalar.....	06
Tablo Ve Grafik Listesi.....	07
Giriş.....	08

I.BÖLÜM HAKSIZ REKABET, YOLSUZLUK VE KARAPARANIN ETKİLERİ VE SONUÇLARI

Giriş.....	13
1.1-Haksız Rekabet Kavramı.....	13
1.1.1-Haksız Rekabet Olarak Akaryakıt Kaçakçılığı.....	15
1.1.2-Haksız Rekabetin Kayıtdışı İstihdam Üzerine Etkileri.....	17
1.1.3-Haksız Rekabetin Sonuçları.....	22
1.2-Yolsuzluk Kavramı.....	24
1.2.1-Yolsuzluğun Tanımı.....	24
1.2.2-Yolsuzluğun Nedenleri.....	25
1.2.3-Yolsuzluğun Türk Ekonomisi Üzerindeki Bazı Etkileri.....	27
1.2.4-Yolsuzlukla Mücadelede Alınması Gereken Önlemler.....	28
1.2.5-Yolsuzluğun Sonuçları.....	30
1.3-Karapara Kavramı.....	32
1.3.1-Kayıtdışı ve Karapara Kavramlarının Analizi.....	33
1.3.2-Karapara ile Kayıtdışı Ekonomi Arasındaki Farklar.....	34
1.3.3 -Karaparanın Aklanma Nedenleri.....	38
1.3.4-Karaparayla Mücadelede Alınması Gereken Önlemler.....	39
1.3.5-Karaparanın Etkileri Ve Sonuçları.....	40

II. BÖLÜM KAYIT DIŞI EKONOMİ ve TÜRKİYE'DE AKARYAKIT KAÇAKÇILIĞI

Giriş.....	44
2.1-Sosyo Ekonomik Açından “Kayıtdışı Ekonomi”.....	45
2.1.1- Kayıtdışı Ekonominin Oluşum Nedenleri.....	46
2.1.2- Kayıtdışı Ekonominin Genel Etkileri.....	47
2.1.2.1- Kayıtdışı Ekonomi ve İstihdam.....	49
2.1.2.2- Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme.....	54
2.2- Kaçakçılık Kavramı (4926 Sayılı Yasaya Göre) ve Türkiye’de Akaryakıt Kaçakçılığı.....	59
2.2.1-Kaçakçılık Kavramı.....	59
2.2.2-Türkiye’de Akaryakıt Kaçakçılığı.....	61
2.2.2.1- Türkiye’de Petrol Piyasası ve Üretim/Tüketim Dengesi	63
2.2.2.2-Türkiye’de Akaryakıt Kaçakçılığının Boyutları.....	66

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AKARYAKIT KAÇAKÇILIĞI, MÜCADELE YÖNTEMLERİ VE BAZI ÖNERİLER

Giriş.....	77
3.1-Akaryakıt Kaçakçılığı ve Türkiye’de Oluşum Süreci.....	78
3.1.1-Akaryakıt Kaçakçılığının Tanımı.....	78
3.1.2-Akaryakıt Kaçakçılığının Nedenleri.....	80
3.1.3-Türkiye’de Akaryakıt İthalat Mevzuatı ve Akaryakıt Kaçakçılığı İle Mücadele Mevzuatı.....	89
3.2-Akaryakıt Kaçakçılığının Yöntemleri.....	92
3.2.1-Transit İşleminde Yapılan Kaçakçılık.....	92
3.2.2-İthalat İşlemlerinde Yapılan Kaçakçılık	94
3.2.3-Sintine ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Kapsamında Yapılan Kaçakçılık	96
3.2.4-Gümrüklü Sahalarda ve Dahili Kabotaj Kapsamında Yapılan Akaryakıt Kaçakçılığı	97
3.3-Akaryakıt Kaçakçılığının Takibinde Güçlükler ve Sorunlar.....	99
3.3.1-Kurumlar Arası Koordinasyon, İşbirliği ve İstihbarat Yetersizliği.....	99
3.3.2-Yasal Düzenlemeler ile İlgili Sorunlar.....	100
3.3.3 -El Konulan Eşyanın ve Araçların Tesliminde ve Muhafazasında Karşılaşılan Sorunlar.....	102
3.3.4-Akaryakıt Sektöründe Etikle İlgili Bazı Sorunlar.....	104
3.3.5-Mücadeleci Birimlerin Akaryakıt Kaçakçılığı Konusunda Uzmanlaşma Eksiklikleri.....	104
3.4-Akaryakıt Kaçakçılığını Önlemeye Yönelik Öneriler.....	105
3.4.1-Akaryakıt Vergi Politikasının Değiştirilmesi.....	106
3.4.2-4926 ve 4458 Sayılı Kanunlardan Müstakil Olarak Yeni Yasal Düzenlemelerin Yapılması.....	108
3.4.3-Bütün Depolara Ölçüm Cihazı Takılması.....	109
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	110
KAYNAKÇA.....	116

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ATV	:Akaryakıt Tüketim Vergisi
BKK	:Bakanlar Kurulu Kararı
CİF	: Sigorta Ve Navlun Dahil Mal Bedeli
ÇED	:Çevresel Etki Değerlendirmesi
DİE	:Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	:Dış Ticaret Müsteşarlığı
EGM	:Emniyet Genel Müdürlüğü
EPDK	:Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
FATF	:Mali Eylem Görev Grubu
FED	:ABD Merkez Bankası
FOB	:Gemi Bordasında Teslim
İŞKUR	:Türkiye İş Kurumu
KDV	:Katma Değer Vergisi
KOM	:Kaçakçılık Ve Organize Suçlarla Mücadele
LPG	:Likit(Sıvı) Petrol Gaz
ODTÜ	:Ortadoğu Teknik Üniversitesi
ÖİK	:Özel İhtisas Komisyonu
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi
PAL	:Petrol Araştırmaları Merkezi laboratuvarı
PETDER	:Petrol Sanayi Derneği
PİGM	:Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
PÜİS	:Petrol Ürünleri İşveren Sendikası
SGK	:Sahil Güvenlik Komutanlığı
SSK	:Sosyal Sigortalar Kurumu
T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
TASİŞ	:T.C.Maliye Bakanlığı Tasfiye İşleri Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TBB	:Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TDK	:Türk Dil Kurumu
TEDAŞ	:Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.
TESEV	:Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TİSK	:Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TOBB	:Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği
TSE	:Türk Standartları Enstitüsü
TSPAKB	:Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
TÜBİTAK	:Türkiye Bilimsel Ve Teknik Araştırmalar Kurumu
TÜRK-İŞ	:Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
V.U.K	:Vergi Usül Kanunu

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1: Türkiye'nin 2004 yıl sonu itibarı ile son beş yılda ham petrol üretim ve ithalatı, rafineri üretimi, petrol ürünleri ithalat ve ihracatı, sivil tüketim ve dağıtım şirketleri satışları..... s.63**
- Tablo 2: 1995-2004 Yılları Türkiye’de Dizel Araç Sayısı ve Motorin Tüketim Miktarındaki Değişmeler..... s.67**
- Tablo 3: 1995-2004 Yılları Arasında Türkiye’de Benzinli Araç Sayısı ve Benzin Tüketim Miktarları..... s.68**
- Tablo 4: Yıllara göre otomobil adetleri ile görünen tüketim miktarlarındaki değişmeler ve buna göre ortaya çıkan kayıplar.....s.69**
- Tablo 5:Yıllara Göre Şirketlerin Bayi Sayısındaki Artış.....s.73**
- Tablo 6: 2001-2005 Yılları Arasında Güvenlik Güçlerinin Akaryakıt Kaçakçılığı Operasyonları.....s.74**
- Tablo 7: 1999-2005 Akaryakıt Kalite Kontrol Envanteri..... s.75**
- Tablo 8: 2005 Yılında EPDK İçin Yapılan Kalite Kontrol Nümunelerinin Tahlil Sonuçları.....76**
- Tablo 9: 2006 Yılı Ocak Ayı Bazı Ülkelerin Benzin Pompa Birim Fiyatları.....s.83**

GİRİŞ

İnsanlık tarihi varolduğundan beri sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Ancak bu değişim ve gelişim zaman zaman hızlanıp yavaşlayabilmektedir. Her değişimde olduğu gibi mutlak bir bedel ödenir. Bu değişimin insanlık için getirdikleri de götördükleri de olacaktır. Toplumlar bu değişim sürecine ve akışına zaman zaman şiddetli direnç gösterebilir. Değişim gelişime gelişim de değişime paralel olarak kaçınılmazdır. Son yüzyılda özellikle teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler bireylerin ve toplumların bu gelişime ayak uydurmaları yönünde ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Değişim aile ilişkilerini ve tümüyle sosyal yaşamı etkilemekte ve hem bireysel hemde toplumsal kimlik özellikleri bu değişimden nasibini alabilmektedir. Değişim toplumda varolan dinamik dengeyi sarsacak yeni dengelerin yada dengesizliklerin yaşanmasına neden olmaktadır.¹

Globalleşme, sanayinin iktisadi anlamda gelişmiş ülkelerden Üçüncü Dünya ülkelerine doğru kayması, dünya ürünlerinin ortaya çıkması, (bir arabanın üretilmesinde yirmisekiz ayrı ülke ürünü parçalarının kullanılması), finans piyasalarının çeşitli ülkelere yayılması, önemli sayıda insanın ülkelerarasında hareketi, dünya ölçeğinde demokrasi taleplerinin artması, aynı malların farklı ülkelerde tüketilmesi olarak tanımlanabilir.²

Dünya ekonomisinde 1970'lerin başından itibaren istikrarlı büyüme sürecinden uzaklaşılması, düşük büyüme hızı, işsizlik, istikrarsız fiyatlar, koruma politikalarına olan rağbetin yeniden artmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda bazı alanlarda küreselleşme devam ederken bazı alanlarda da yeni bir akım olan bölgesel entegrasyon hareketleri (bölgeselleşme) hız kazanmaya başlamıştır.³

Son yirmi yılda küreselleşme kavramının neden olduğu köklü değişiklikler sosyo-ekonomik yapının tüm alt sistemlerini etkilemektedir. Gün geçtikçe karmaşıklaşan sosyal yapı, yeni sosyal sınıf ve sosyal sorunları ortaya çıkardığı gibi bu sorunların çözümü de zorlaşmaktadır. Çünkü küreselleşme ülkelerin sosyal politikalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Günümüzde sosyal sorunlar gittikçe artmaktadır. Küreselleşmenin de bu sorunlara çözüm bulma yerine daha da ağırlaştırması yeni arayışları gündeme getirmektedir.

1 Abdülkadir ÇEVİK, "Küreselleşme ve Kimlik", Polis Dergisi, Sayı:36, s.740.

2 İsmail GÖKAL, "Globalleşme", <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim97/globalle.htm>, erişim:20/04/06.

3 DTM, "Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar, Küreselleşme Ve Dünya Ticareti " <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi6/ticaret.htm>, erişim:2006-04-02.

Belki de önümüzdeki yüzyılda en önemli sorun sosyal politika bağlamında ortaya çıkacaktır. Sosyal sorunları ve sosyal politikaları dışlayan ya da çözüm bulmada etkisiz kalan bir küresel sistemin başarı şansı konusunda ciddi belirsizlikler bulunmaktadır.⁴

Çağdaş teknostrüktürlere, global ekonomik yapılara ve evrensel değerlere uyum sağlayamayan toplumlar küreselleşme süreci tarafından kültürel değerlerini kısmen de olsa değiştirmeye zorlanmaktadır. Oysa sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, eğitim seviyesi, inanç sistemi gibi faktörlere bağlı olarak bu toplumların bazı kesimleri dünya ile kültürel bütünleşmenin gerektirdiği değişimi isteyerek ve kolaylıkla sağlarken, böyle bir değişimi istemeyen veya başaramayan kesimler de mevcuttur. Bu kesimler kültürel kimliklerini koruyabilmek amacıyla demokrasinin de sağladığı olanakları kullanarak kendi aralarında geleneksel kurumlar etrafında örgütlenme yoluna gitmektedirler. Özetle küreselleşme, bir yandan yerel kimlikleri yıpratırken, diğer yandan değişime yol açmaktadır. Bu şartlar altında değişim talebiyle başa çıkamayan veya değişimi benimsemeyen toplum kesimleri çözümü, geleneksel kurumların tanıdık dünyasına dönmekte arayabilmektedirler.⁵

Küreselleşme sürecinde sermayenin hareket olanakları artmakta, buna karşın işgücü hareketliliği sanıldığı gibi hızlanmamaktadır. Çalışma dahil tüm sosyal ve iktisadi haklar dünya üzerinde zayıflamaktadır. İnsan hakları çerçevesinde ele alınan ve bireylerin iktisadi ve sosyal hakları arasında düşünülen çalışma hakkı, artık günümüzde çeşitli kılıflar altında nerede ise inkâr edilir bir duruma getirilmektedir. Özellikle küreselleşme süreci içinde işgücünün hareketliliği, öyle sanıldığı gibi bir hız kazanmamıştır. Tam aksine işsizlik nedeni ile işgücünün, bırakın sınır aşırı dolaşımı, kendi ülkesinde bile oldukça sınırlı bir hareket olanağı göze çarpmaktadır. Bu durumun zıddı bir biçimde, sermaye hareketlerinin ülkelerarası dolaşım olanakları adeta suyun akışkanlığı gibi kendi mecrasına her zaman uygun bir yol açabilmekte. Sermaye hareketleri konusunda yeryüzündeki bütün sınırların adeta yok olduğuna tanık olmaktayız.⁶

Küreselleşmenin yeterli bir kavramsal olgunluğa ulaştığı ve üzerinde fikir birliği oluşan bir tanımı olduğu söylenemez. Bununla birlikte, küreselleşmenin en yaygın kullanımda mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği ve faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek

4 Abdulkadir ŞENKAL, Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü Ve Sivil Toplum Örgütleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 45.Kitap, 2003, s.119.

5 DPT, "Dünya'da Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler ÖİK Raporu", Yayın No: DPT: 2374 - ÖİK: 439, Ankara 1995, s.3.

6 Kuvvet LORDOĞLU, "İşgücüyle Yaşamak Güç", Radikal Gazetesi, 5 Aralık 2002.

bütünleştiği bir süreç anlamı taşıdığı söylenebilir. Bu alanlarda ulus devletlerin etkisinin giderek zayıflaması, buna karşılık çokuluslu şirketlerin başat bir rol üstlenmesi de küreselleşme sürecinin en temel özellikleri arasında yer almaktadır.⁷

İktisat dışındaki sosyal bilimcilerin ise küreselleşme sürecinin sosyal ilişkilerde ve karşılıklı bağımlılıkta dünya çapında artış gibi özelliklerini ön plana çıkardıkları görülmektedir. Küreselleşme, ortaya çıkmasındaki nedenler, temel özellikleri ve etkileri açısından da tartışmalı bir konudur. Öte yandan, günümüzdeki küreselleşme tartışmalarının bu boyutlarıyla son çeyrek yüzyılda bütün dünyada giderek yaygınlaşan neoliberal iktisat politikalarıyla ilişkilendirildiği gözlenmektedir.⁸

Küreselleşme süreci, bu süreçte ortaya çıkan küresel sorunlar ve bunlara yönelik ortaya atılan çözüm önerileri gelecek dönemde de hem akademisyenler hem de siyasetçiler arasında tartışılan konuların başında gelecektir. Bir çok akademisyen tarafından önerilen ve liderler tarafından da küresel sorunların çözümüne yönelik küresel yönetim sisteminin yapısının oluşturulması, kurumların katılacağı bir küresel karar alma sürecinin ülkeler arasındaki faktör fiyatları ve gelişmişlik düzeyindeki durumları itibariyle yaptırım gücünün olması yakın zamanda mümkün gözükmemektedir. Yaşanan sorunların ortaya çıkardığı sosyal huzursuzluklar ve küreselleşme sürecine tepkiler özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde giderek artmaktadır. Fakat özellikle küresel piyasalardaki kuralların belirsizliği, küresel kurumların oluşmaması ve mevcut kurum ve ulusal hükümetlerin de küresel düzeydeki sorunların çözümünde yetersiz kalması yakın dönemde küresel sorunların çözümüne yönelik arayışları hızlandıracaktır.⁹

Bilindiği üzere, tüm dünyada, son 20 yıl içinde küreselleşmenin sonucu olarak örgütlü suçun olağanüstü şekilde gelişme kaydettiğine tanık olunmaktadır. Bu bağlamda sadece, örgütlü suç bağlantılı şiddet, tehdit, sahtecilik, dolandırıcılık, yasadışı her türlü kaçakçılık, rüşvet, karapara aklama suçlarının sayısal artışı şeklinde nicel değil, özellikle, profesyonelleşme, rasyonelleşme, uluslararasılaşma biçiminde niteliksel bir gelişme söz konusudur. Bu gelişmenin nedenleri çok çeşitli ve karmaşıktır. Başlıca nedenler olarak, ekonomik ve malî liberalleşme ve küreselleşme; kişilerin ve malların hareketliliği; iletişim

7 Fikret Şenses, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?", http://www.erc.metu.edu.tr/menu/sayfa.php?icerik=04_09&lang=eng&nav=yes, erişim:20/04/06.

8 Memet ZENCİRKIRAN, "Küreselleşme : Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yayınları, Bursa:2005, s.174.

9 ZENCİRKIRAN ,agm ,s.175.

teknolojisindeki gelişme; ülkeler arası yeni bağımlılıklar; ulusal sınırların açılması, hatta terkedilmesi; devletlerin kendi ülkelerindeki egemenliklerinin bir bölümünü yitirmeleri özellikle belirtilmelidir.¹⁰

Kaçakçılık uzun yıllardan beri Türkiye'nin gündemini meşgul eden ve Türk Ekonomisine büyük çapta zarar veren bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Son yıllarda, deniz, hava ve kara yoluyla Türkiye'ye sokulan ve yasadışı olduğu gibi, kayıt dışı olduğu için de zararları olan kaçakçılığın, son dönemde daha kapsamlı suç yöntemleri kullanılmak suretiyle yapıldığı görülmektedir. Globalleşen dünyada uluslararası olma özelliklerini taşıyan kaçakçılık, mücadelesi oldukça zor bir boyut kazanmıştır.

Toplumda güven duygusunu sarsan, haksız rekabetle elde edilen kazançla sektörleri olumsuz yönde etkileyen kaçakçılık eylemleri, bireyi önemsizleştirmektedir. Bireyin önemsizleştiği bir toplumda, birey-toplum, birey-devlet ilişkisi olumsuz yönde etkilenmektedir. Gelir dağılımındaki dengesizlik artmaktadır. Hükümetlerin uygulamak istediği sosyal politikalar başarısız olmakta, sosyo-ekonomik açıdan kaotik bir ortam oluşmaktadır.

Uzun yıllardan beri, deniz, kara hatta hava yoluyla yurda sokulan kaçak elektronik eşyalar, ülkeye sokulmak suretiyle haksız kazanç elde edilmesinin temelini oluşturmaktadır. Akaryakıt ya da elektronik eşya kaçakçılığının yanında uyuşturucu madde kaçakçılığı ya da göçmen kaçakçılığı olarak da rastlanılan kaçakçılık, yukarıda da ifade edildiği gibi uluslararası boyut kazanmış, ceza yasaları çerçevesinde örgütlü suç olarak tanımlanan bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de ekonomik değer olarak büyüklüklerine göre kaçakçılık türlerinin en önemlileri sırasıyla; akaryakıt kaçakçılığı, tütün, tütün mamülleri ve alkollü içki kaçakçılığı ve elektronik eşya kaçakçılığıdır.¹¹

Bu bağlamda çalışmanın amacı; globalleşen piyasa ekonomisinde petrol piyasasını olumsuz etkileyen akaryakıt kaçakçılığı sorununu incelemek, akaryakıt kaçakçılığıyla bağlantılı olarak sektördeki haksız rekabetin etkileri ve sonuçlarıyla alınacak önlemleri

¹⁰ Ergin ERGÜL, Örgütlü Suçlarla Mücadele Alanında Uluslararası Ve Ulusal Çabalar, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_51.htm, erişim:31.10.06

¹¹ EGM KOM Daire Başkanlığı, "2005 Raporu", Ankara 2006, s.95-98.

belirlemektir. Ayrıca; akaryakıt kaçakçılığının da içinde bulunduğu kayıtdışı ekonominin toplumun iş yaşamını olumsuz etkilediğini ifade etmek, kayıtdışının ortadan kaldırılmasına yönelik öneriler sunmak, sorunun ekonomiye ve çalışma hayatına etkilerini incelemektir.

Çalışmayla birlikte “haksız rekabet” kavramının ifade ettiği anlam analiz edilecek ve Türk Halkının sosyo-ekonomik yapısı üzerindeki olumsuz etkileri tespit edilecektir. Söz konusu sorunların çözümlenmesi ülke çıkarları açısından büyük önem taşımaktadır

Yeni Ekonomik Çağa girdiğimiz şu günlerde global ekonomik sistemlerde haksız rekabetin oluşması, bütçeyi ve toplumun sosyolojik yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bütçede en büyük vergi kaybının akaryakıt kaçakçılığından oluştuğunun görülmesinden dolayı, haksız rekabetin oluşma sürecini analiz ederek toplum ve ekonominin üzerindeki etkilerini ortaya koymak hedefleri de çalışmada mevcuttur.

Bütçeden yılda 2-5 milyar dolar vergi kaybına neden olan akaryakıt kaçakçılığının ülke ekonomisi üzerindeki olumsuzlukları tüm boyutlarıyla inceleyerek sorunun çözümüne katkı sağlamak en önemli beklentiler arasındadır.¹²

Bu temel amaçlar doğrultusunda hazırlanan çalışmanın birinci bölümünde; “haksız rekabet” kavramı, akaryakıt kaçakçılığı ve neden olduğu haksız rekabet üzerinde durulacak, haksız rekabetin istihdam üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılacak, yolsuzluk ve karapara kavramları incelenerek sosyo ekonomik etkileri ve sonuçları ve alınması gereken önlemler belirlenmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde, kayıtdışı ekonomi, kayıtdışı ekonomiden kaynaklanan istihdam ve vergi sorunları ile akaryakıt kaçakçılığının akaryakıt sektörü ve sosyo ekonomik yapı üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü ve son bölümde Türkiye’deki akaryakıt kaçakçılığı olayları tüm yönleriyle analiz edilip, kaçakçılık yöntemleri ortaya konulduktan sonra, kaçakçılığı önlemeye yönelik mücadele yöntemleri ve Akaryakıt Kaçakçılığının Türk Ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisinin oluşturduğu soruna çözüm yolları önerilecektir.

---

¹² http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/akaryakit_kacakciligi/onerge.htm, erişim:06/05/06.

I.BÖLÜM

HAKSIZ REKABET, YOLSUZLUK VE KARAPARANIN ETKİLERİ VE SONUÇLARI

Giriş

Çalışmanın bu bölümünde, akaryakıt sektöründe, akaryakıt kaçakçılığından dolayı ortaya çıkan haksız rekabet üzerinde durulacak, haksız rekabetin çalışma yaşamı üzerindeki etkileri ve sonuçları açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1- Haksız Rekabet Kavramı

Toplumsal hayatta rekabet, serbest olmakla birlikte bu rekabet ortamı içerisinde yer alan çıkar gruplarının bu faaliyetlerini belirli bir düzende yürütmeleri gereklidir. Bu sistem içerisinde dürüstlük kuralına aykırı davranış suretiyle başkalarına zarar vermek haksız rekabet sayılmıştır.¹³

Piyasa sisteminin özü, ekonomik birimlerin karar ve davranış özgürlüğüne dayanır. Ancak, bir ekonomik birimin, üretim faktörleri konusunda karar yetkisine sahip olmasının ön koşulu, onun mülkiyetine sahip olmasıdır. Bu nedenle piyasa sisteminin temel ön koşullarından birisi yaygın bir özel mülkiyetin varlığıdır. Bağımsız verilen kararlar arasındaki ilişki ve bağlantının kurulması, birimlerarası rekabet süreci içinde gerçekleştiğinden, piyasa sisteminin diğer önemli bir ön koşulu da rekabettir. Rekabet süreci içinde ekonomik birim, piyasada oluşan koşulları anında değerlendirip, bağımsız olarak kararlarını kendi kendine bir üst otoriteden emir almadan verir.¹⁴

Modern ekonomi teorisinde rekabet ile kastedilen, malın fiyatının arz ve talebe göre belirlendiği ve faaliyet gösterenlerin kişiliklerinden bağımsız bir piyasa şeklidir. Stigler rekabeti, " her bir alıcının, sonsuz miktarda talep ile karşılaştığı piyasa ", şeklinde tanımlamıştır. Rekabet piyasasından ya da sadece rekabetten söz edebilmek için, çok sayıda

¹³ Fuat ÖZTÜRK, " Haksız Rekabet Hukukunda Eski Hale Getirme Davası", <http://hukukcu.com/modules/smartsection/print.php?itemid=41>, erişim; 29/04/06.
¹⁴ DPT, Rekabet Hukuku Ve Politikası ÖİK Raporu, Yayın No:DPT. 2364 ; ÖİK. 432,Aralık 1994,s.7.

alıcı ve satıcıların bulunması, ilgili herkesin piyasa hakkında bilgi sahibi olması ve malın bölünebilir ve homojen olması gerekir.¹⁵

Her bir malın üretimi için hammadde, işgücü gibi çeşitli piyasa giderlerine ihtiyaç vardır. Mantıken, bunlardan herhangi birinin belirli bir iş için kullanılması, başka bir malın üretiminde bunların kullanılamayacağı sonucunu ortaya çıkarır. Örneğin, ayakkabı imalatında çalışan bir işçi, o işte çalışmasa idi çanta ya da başka bir şeyin imalatında çalışıyor olacaktı. Ayakkabı imalatında çalıştığı süre boyunca, çanta imalatında çalışmaması ekonomik bir kayıptır. Diğer taraftan, ürettiği ayakkabılar da iş gücünün yarattığı yeni bir değerdir ve amaç ekonomik kayıp ve kazançların dengelenmesidir. Bu sebepten, üretilen ayakkabının gerçek bedeli, üretilmeyen çantanın bedeline eşittir.

Aynı mantık çerçevesinde, bir fabrikanın üretimi ile o fabrikanın üzerinde bulunduğu araziden elde edilebilecek tarımsal ürünler ya da çamaşır makinası ile kurutma makinasının üretiminde kullanılacak hammadde harcamaları karşılaştırılarak ekonomik bir kaybın mı, yoksa kazancın mı olduğu araştırılabilir.¹⁶

Rekabet, ekonomi ile iç içe çevreler üzerinde son derece etkilidir. Üretim faktörlerinin sağladığı arz ve toplumun buna gösterdiği talep arasında bir denklem kurulması ile ekonomik hayata etki etmektedir. Toplumda yaşayan insanlar istedikleri ürünü gerçek fiyatına almak istemekte üretim faktörlerini elinde bulunduranlar ise daha geniş bir topluluğa ulaşmak istemektedir. İşte üretim faktörleri ve ekonomi çevreleri bu mücadeleyi verirken birbirleri ile kıyasıya bir mücadeleye girmektedir.¹⁷

Bu kıyasıya mücadeleye rekabet ve bu rekabeti düzenleyen kurallara da rekabet kuralları denilmektedir. Dünyanın her yerinde ekonomik alanda oluşan bu ahengi bozan fiiller yasaklanmıştır. XXI. Yüzyıla girdiğimiz şu günlerde teknolojik ve bilimsel alandaki gelişmelere paralel olarak iktisadi hayata yönelen haksız müdahaleler gün geçtikçe artmakta buna bağlı olarak da hukuk sistemleri yeni hukuki düzenlemeler yapma gereksinimi duymaktadır.¹⁸

15 DPT, agr,s.11.

16 DPT, agr, s.20.

17 Fuat ÖZTÜRK, “ Haksız Rekabet Hukukunda Eski Hale Getirme Davası”, <http://hukukcu.com/modules/smartsection/print.php?itemid=41>, erişim:29/04/06.

18 Fuat ÖZTÜRK, “ Haksız Rekabet Hukukunda Eski Hale Getirme Davası”, <http://hukukcu.com/modules/smartsection/print.php?itemid=41>, erişim:29/04/06.

Rekabet Hukukunun konusu, teşebbüslerin rekabet şartlarını bozmaya yönelik faaliyetleri ile rekabet şartlarının gerçekleşmediği piyasalarda faaliyet gösteren teşebbüslerin piyasaları kontrole yönelik faaliyetleridir. Rekabet kanunları piyasaların kendi doğal oluşumları içinde gelişmesini temine ve piyasaların her türlü müdahaleden, -ki bu özel kişilerin müdahalesi olabileceği gibi devletin de müdahalesi olabilir, korumaya yönelik hükümler içerir. Yani rekabet hukuku ne piyasalara müdahaleye ne de tüketiciyi korumaya yönelik bir hukuktur. Her ne kadar sonuçta rekabet hukuku uygulamalarından en çok tüketiciler yararlanacak iseler de, rekabet hukuku, seçilmiş olan liberal sistemin temelini ve oyunun kurallarını belirleyen hukuktur. Bu da sadece demokratik toplumlarda süreklilik kazanabilir.

Bütün batı toplumlarında rekabet kanunları kabul edilmiş ise de, bunların uygulanmasındaki başarı demokrasi geleneğinin o ülkede yerleşikliği ile doğru orantılıdır. Rekabet Hukuku ile amaçlanan, piyasaların kendi doğal şartları içinde gelişmesini temindir ki, bu da devletin, toplumda önemli boyutta iktisadi kıymetleri ellerinde tutanların piyasaları kontrole yönelik faaliyetlerini sona erdirmesinin yanı sıra devlet erkini eline geçirmiş olanların da ekonomik hayatı etkilemek yetkisinden vazgeçmeleri ile gerçekleşebilir.¹⁹

1.1.1-Haksız Rekabet Olarak Akaryakıt Kaçakçılığı

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunanların vergi ve benzeri yükümlülüklerin yükünü taşımamaları, kayıtlı ekonomik faaliyetlerde bulunarak aynı ürünü üreten veya satanlara göre daha düşük maliyetlerle faaliyette bulunma imkanına sahip olmaları, rekabette eşitlik ilkesini bozmaktadır. Yasal yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, başka deyişle bazılarınca oyunun kurallarına göre oynanmaması, kurallara uygun hareket edenlerin pazar payının ve karlarının azalması sonucunu doğurur. Bu durum, kayıtlı faaliyette bulunanları da ya tamamen yada üretim aşamalarından emek yoğun olanları enformel çalışan fason atölyeler veya evlerde çalışanlara dağıtmak suretiyle kısmen kayıt dışına çıkarmaları yönünde teşvik eder. Böylece kayıt dışı ekonominin kendisi, kayıt dışı ekonominin genişlemesine sebep olur.²⁰

19 DPT, Rekabet Hukuku Ve Politikası ÖİK Raporu, Yayın No:DPT. 2364 ; ÖİK. 432,Aralık 1994, s.12.

20 Gülay Akgül YILMAZ, "Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları ", İSMMMO İtanbul 2006, s.169.

Kayıtlı ekonomidekilere göre, kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunan kişi veya firmaların üretim ilişkileri (emek, sermaye toprak, teknoloji, piyasa ve dağılım kanalları) emek maliyetleri ve esnekliği bakımından avantajlar sağlamakta ve bu avantajlar daha düşük maliyetler üretim yapmayı mümkün kılmaktadır. Düşük maliyetle üretim karlılığı arttıran, bir durumdur.²¹

Serbest rekabet ortamında piyasaların normal işlevlerini sürdürebilmesi açısından, haksız rakabetin bir takım sorunları ortaya çıkartacağı söylenebilir. Eğer rekabet koşulları eşit şekilde gelişmemişse haksız kazanç sözkonusudur. Ayrıca sağlıklı gelişmeyen piyasalarda sürekli istikrarsızlık olacaktır. Bunun sonucu başta işsizlik gibi çalışma yaşamını da ilgilendiren bir çok sorunlar oluşacaktır.

Kaçakçılık yoluyla ülkeye sokulan malların pazarlanması, çok önemli ölçüde haksız rekabetin oluşmasına neden olmaktadır. Elbette kaçakçılık uygulanan çeşitli politikaların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hükümetlerin bazı vergi politikalarını uygulamak zorunda kalmaları, kaçakçılık olgusunu doğurmaktadır.

Türkiye’de, vergi oranlarının yüksekliğinden dolayı, kayıtdışı ekonominin kendini gösterdiği sektörlerin başında akaryakıt sektörü gelmektedir.

Petrol ürünleri sanayinde rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisine geçilebilmesi için, özel sektörün katılımının artırılarak rafinerilerin ve petrol ürünleri dağıtımının devlet tekeline kurtarılması büyük önem arz etmektedir.²² Türkiye’de, yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan temin edilen petrolün doğrudan veya işlenerek güvenli ve ekonomik olarak rekabet ortamı içerisinde kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerinin şeffaf, eşitlikçi ve istikrarlı biçimde olması hedeflenmektedir.²³

Ancak, akaryakıt sektöründe henüz serbest rekabet ortamı tüketicilere faydalı olacak şekilde oluşmamıştır. Şirketlerin çoğunun akaryakıt ürünleri üzerinde çok yüksek oranda vergi yükü olmasından dolayı kaçakçılık yapma eğilimleri artmaktadır. Çünkü bu sektörde kar marjı düşüktür. Kaçakçılık yapmaları halinde elde edecekleri kazanç yasal olandan oldukça yüksektir.

21 YILMAZ, age, s.166.

22 DPT, Petrol Ürünleri ÖİK Raporu, DPT: 2535 - ÖİK: 551, Ankara 2000, s.10.

23 T.C Resmi Gazete, 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu, 20.12.2003 tarihli ve 25322 Sayılı Resmi Gazete.

Akaryakıt kaçakçılığı haksız rekabete ve haksız kazanca yol açmakta ve ticari hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Kaçakçılık yapanlar, üzerinde yüksek oranda vergi yükü olan bir ürünü vergisini ödemediği kaçak olarak yurda sokabilmektedirler. Bunun sonucunda, piyasada satılan akaryakıt ile kaçak akaryakıt arasındaki fiyat farkı, yani akaryakıt ürünleri üzerinde alınan ÖTV ve KDV'nin toplamı kadar gelir, yasadışı ticaret yapan kaçakçıların eline geçmektedir. Bu durum kaçakçılık suçunu işleyenlere yüksek oranlarda haksız ve sebepsiz zenginleşmeyi sağlamaktadır. Petrol piyasasını oluşturan aktör firmalar ve ortaklık yapıları incelendiğinde, kısa sayılabilecek sürelerde önemli ölçüde sermaye birikimlerine ulaştıkları görülmektedir.

Akaryakıt Sektöründe, otomatik fiyat belirlemesinden vazgeçildiği, akaryakıt üzerindeki net karın %3-5 civarında olduğu bir ortamda, rekabetçi bir piyasa ortamının dağıtım şirketlerinin sayısını minimize edeceği beklentisi olması gerekirken, sayısal olarak daha da artmasının açıklanabilir bir izahı yoktur. Özellikle küçük dağıtım şirketlerinin değişik biçimlerde kaçak ya da katkılı akaryakıt getirerek piyasaya vermek suretiyle kısa sürede önemli büyüklüklere ulaşmalarının, yeni kurulan veya kurulması öngörülen dağıtım şirketleri açısından yasadışı ticareti teşvik edici bir unsur olduğu görülmektedir.²⁴

1.1.2-Haksız Rekabetin Kayıtdışı İstihdam Üzerine Etkileri

Günümüz dünyasında başarılı ekonomik performans gösteren ülkelerin dayandıkları temel felsefe, "girişimcilik" in desteklenmesidir. Çünkü girişimci; üretim, yatırım, ihracat ve istihdamın kaynağı, rekabet gücünün baş aktörüdür. Hem ABD, hem de AB ülkeleri bu amaçla; vergi ve sigorta primi gibi ücret dışı işgücü maliyetlerinin düşürülmesini, vergi ve sosyal güvenlik rejimlerinin yeniden yapılandırılmasını, bürokrasinin azaltılmasını, çalışma mevzuatının esnekleştirilmesini ilke edinmişlerdir. Hükümetlerin icraatları da bu doğrultuda gerçekleşmektedir.

AB İstihdam Stratejisi'nin de temel dayanaklarını oluşturan haksız rekabetin ve kayıtdışı istihdamın engellenmesi stratejisi, aynı zamanda kayıtdışı ekonomi ve kayıtdışı istihdamın kayda alınması amacıyla uygulanan ana politikalar. Türkiye'de ise girişimciler,

²⁴ TBMM, "Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu" (10/238), 2005, s.201.

çoğunlukla devletin yarattığı ve yol açtığı engellerle karşı karşıyadır. Kayıtlı işletmeler üzerindeki yüklerin sürekli artırılması ve yenilerinin getirilmesi, Türkiye'de kayıtdışı ekonomiyi ve kayıtdışı istihdamı beslemektedir.²⁵

Kayıtdışı ekonominin önemli bir boyutu da kayıtdışı istihdamdır. Türkiye'de kayıtdışı istihdamın sanayileşmiş ülkelere göre daha geniş olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de SSK'ya kayıtlı işçi sayısı 5 milyon 300 bin iken, 3 milyon 400 bin kayıtdışı işçi bulunduğu tahmin edilmektedir.²⁶ Türkiye'de kayıtdışı istihdamı artıran faktörlerin başında ücretler üzerindeki kesintilerin yüksekliği gelmektedir. İşveren maliyeti düşürmek için ya kaçak işçi çalıştırmaya ya da ücretleri düşük göstererek daha az vergi ödemeye yönelmektedir. 225 milyon liralık asgari ücretin işverene, 427 milyon liralık maliyeti, istihdam üzerindeki vergi yüküne en güzel örnektir (1 Ocak 2006'dan itibaren, tezin yazılması sırasında, asgari ücret; brüt 531 YTL, net 380,46 YTL'dir).²⁷

Günümüzde artan rekabet, işletmeleri maliyetlerini düşürmeye zorlamaktadır. İşverenler, iş ve sosyal güvenlik hukukunun yükümlendiği bir takım ödevlerden kaçınmak için küçülmektedirler. Bu da yapılan işi, işyerini ve çalışanı kayıt dışına itmektir. Ekonomi ve istihdam, ucuz kaçak yerli ve yabancı işgücüne, gençlere, çocuklara, aile işçilerine, mevsimlik, geçici ve belirli bir hizmet akdi ile çalışan ucuz işçilere yönelmek suretiyle ekonominin bütünü içinde rekabet kabiliyetini arttırmaya çalışmaktadır. Bu noktada eve iş verme, taşeronlaşma gibi uygulamalar kayıt dışı işçi çalıştırmayı kolaylaştırmaktadır.²⁸

SSK pirimleri ve istihdam vergilerinin yüksek olması. SSK pirimlerinin yüksekliği işçi ve işvereni SSK'ya karşı çıkar birliğine yöneltmektedir. Sigortasını, vergisini, fonunu tam ödemeyen işletme ile az ödeyen işletme arasındaki haksız rekabet, işletmeleri kayıt dışı üretime ve kayıtdışı istihdama yöneltmektedir.²⁹

Bugün, Türkiye'nin gündemindeki en önemli sorun işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımındaki bozukluktur. Resmi verilere göre, nüfusumuzun %43'ü yoksul, %12'si ise açlık sınırının altında yaşamını sürdürmekte, milyonlarca insanımız işsizlik sorunuyla karşı karşıya

25 <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=808>, erişim:18/06/06.

26 <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=808>, erişim:18/06/06.

27 Sinan AYGÜN, "Gölgesi Kendinden Büyük Ülke", Görüş, S.57, Aralık 2003, s.59.

28 T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı "Kayıt Dışı İstihdam Ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı," Genel Yayın No: 116, Ankara:2004, s.30.

29 DPT, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi Ve Yoksullukla Mücadele ÖİK, DPT: 2599 - ÖİK: 610, Ankara 2001,s.61.

bulunmaktadır.³⁰ Türkiye’de yaşanan bu olumsuzlukların temelinde haksız rekabet olgusu yatmaktadır.

Vergi ve prim yükleri ile işverenlerin sosyal yükümlülüklerinin fazla olması; ekonomik krizler ve büyümede sürekliliğin sağlanamaması; dünyadaki yeni ekonomi şartlarına uyumda ve ulusal rekabet gücünün artırılmasında başarı kaydedilememesi kayıtdışı istihdamın ve işsizliğin genel bir eğilim olarak 1997 yılından bu yana sürekli artmasına yol açmıştır.³¹

Bugün çoğu ülkede istihdam yapısı ve işsizliğin boyutu, ülkedeki ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma düzeyinin önemli bir göstergesi olmaktadır. Ulusal gelirdeki artış, daha fazla insana üretken istihdam sağladığı ölçüde anlam kazanmaktadır. 21’inci yüzyılın başlarında çoğu ülkede varolan yüksek işsizlik oranları, en ciddi ekonomik ve sosyal sorun olmaya devam etmektedir. Bugün çoğu insan ya açık işsiz konumundadır ya da ek iş arama veya ailesini geçindirecek gelirden daha azına çalışma anlamında eksik istihdam koşullarında bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı göreceli olarak gelişmemiş ülkelere/bölgelere, gelişmiş ülkelere/bölgelere doğru bir işgücü göçü olmaktadır.³² Bu durum da işgücü piyasasında kayıtdışılığa neden olmaktadır.

Merkez (gelişmiş/sanayileşmiş) ülkelerde genel olarak birçok geleneksel imalat sanayi -bunlar arasında tekstil, demir çelik, gemi inşaat ve otomobil sayılabilir- ulusal olduğu kadar, uluslararası düzeyde de faaliyetlerini azaltmak veya yeniden organize olmak zorunda kalmış, bundan da istihdam büyük zarar görmüştür. Merkez ülkelerden itilen bu gibi sektörler çevre ülkelere kaymıştır. Türkiye’deki sanayileşme hareketleri üzerinde de bu değişim etkili olmuştur. Adı geçen sektörler Türkiye’de gelişim göstermişse de Türkiye, işgücünün ve diğer üretim maliyetlerinin daha ucuz olduğu ülkelerin rekabeti ile de karşı karşıyadır.³³

Türkiye’de İstihdamla ilgili sorunlardan biri de; Kaçak Göçten dolayı kayıtdışı işgücü oluşmakta, bu da sektörlerde haksız rekabeti doğurmaktadır. Çalışma hayatına katılanların önemli bir kesimi enformel istihdam edildiği ve küçük ölçekli işletmelerin yaygın olduğu

30 Sinan AYGÜN, “Gölgesi Kendinden Büyük Ülke”, Görüş, S.57, Aralık 2003, s.59.

31 <http://www.iskur.gov.tr/mydocu/3.Genel%20Kurul%20Kararlar%C4%B1.doc>, erişim:27/04/06.

32 İŞKUR, “Ulusal İstihdam Politikaları Ve İşsizlik Sorununa Çözüm Önerileri”, Türkiye İş Kurumu III.Genel Kurul Kararları, 30 Kasım 2005, Ankara, s.1.

33 DPT, “Bölgesel Gelişme ÖİK Raporu”, Yayın No:DPT: 2502 – ÖİK: 523, Ankara, Nisan 2000, s.43.

Türkiye’de yabancıların da bu ilişkilere göre çalışmaya başlaması doğal karşılanmaktadır. Bunun sonucunda oluşan bu haksız rekabet de kayıtdışı istihdamı beslemektedir.

Bu bağlamda ülkedeki yabancıların en yoğun olarak çalıştığını tahmin ettiğimiz sektörler Metal, Tekstil, İnşaat, Ev Hizmetleri ve Ticaret sektörleridir. Bu sektörlerdeki çalışma önemli ölçüde işin niteliğine de bağlı olarak küçük ölçekli işletmelerde yaygınlık kazanmakta olmasına rağmen, tekstil ve deri işkollarında orta ölçekli işletmelerde bile yabancı çalışana rastlanmaktadır.³⁴

Kayıtdışı istihdama yol açan nedenlerin gerekçesi ne olursa olsun sonuç olarak bir haksız rekabet sözkonusu olmaktadır. Faaliyetlerini kayıtdışı olarak sürdüren işverenler, faaliyetlerini kayıtlı olarak yürüten işverenlerin kayıtlı olmaktan dolayı ödemek durumunda oldukları maliyetleri ödemediklerinden dolayı haksız rekabet avantajı elde etmektedir. Bu avantaj kayıtdışı işçiliği yaygınlaştırmaktadır.

Kayıt dışı istihdamın en temel nedenlerinden biri, katma değeri düşük istihdamın yaygınlığıdır. Bir kişinin ürettiği katma değerini kendisine ücret olarak döneceği varsayımı altında, o ücretten vergi ve prim kesilmesinden sonra geriye kalanın geçinilebilecek en az gelire tekabül etmesi gerekir. Bu sorunun aşılması için verimi yüksek, nitelikli istihdama ihtiyaç vardır. Türkiye’de istihdam edilenlerin ortalama eğitim süresi 6,7 yıldır. Bu düzeyde düşük eğitilmiş iş gücünün kayıt altına alınması da ayrıca zorluk taşımaktadır.³⁵

Kayıtdışı istihdam, kayıtdışı sektörde kendi hesabına ve/veya ücretli olarak çalışan, faaliyetleri istatistiklere yansımayan yada tam olarak hesaplanamayan istihdam şeklidir. Enformel sektör, resmi olarak kayıtlı olmayan üreticiler veya çalışanlardan, formel sektörde kayıtlı olmadan çalışanlara kadar geniş bir faaliyet alanını kapsar. Formel sektörde çalışanlar; ücret düzeyi, çalışma koşulları, sendikalar ve/veya devletin çalışma hayatındaki düzenlemeleri ile koruma altına alınmışlarken, enformel faaliyetler yasal ve kurumsal çerçevenin dışında yer almalarından dolayı sosyal koruma mekanizmalarından yararlanamayan, pazarlık gücü olmayan çalışanlardan oluşmaktadır.³⁶

34 T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı “Kayıt Dışı İstihdam Ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı,” Genel Yayın No: 116, Ankara:2004, s.28.

35 Kuvvet LORDOĞLU, “Türkiye’de Yabancıların Kaçak Çalışmaları Ve Bağlantılı Sorunlar Üzerine Bir Tartışma”, TÜHİS Dergisi; C.18; Şubat 2003; s.1.

36 Enis BAĞDADIĞLU “Kayıt Dışı İstihdam Ve Asgari Ücret”

<http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucet.htm>, erişim;19/04/06.

Toplumun kültür yapısı ile eğitim düzeyi ve özellikle kırdan kente göç olgusu gibi sosyal faktörler kayıt dışılığın gelişmesine ve yaygınlaşmasına yol açan unsurlar olmaktadır. Hukuk ve adalet sisteminin ihtiyaçlara cevap verecek etkinlikte olamayışı yanı sıra politik kadroların geniş seçmen potansiyeli olduğu varsayımıyla bazı uygulamalara göz yummasını da (gecekondu da olduğu gibi, kaçak elektrik ve su kullanımında olduğu gibi, otopark mafyası, çek-senet mafyası gibi örgütlenmelerde olduğu gibi...) bu çerçevede görmek gerekmektedir.³⁷

Kayıtdışı ekonominin olumsuz sonuçları öncelikle çalışma hayatında ortaya çıkmaktadır ve bu durum kayıtdışı istihdamdan kaynaklanmaktadır. Kayıtdışı istihdam, çalışanların gerekli vasıflara sahip olmaması ve asgari yaş haddi (çocuk çalıştırma), asgari ücret, fazla mesai, işyeri standartları, işçi sağlığı ve güvenliği gibi konulardaki düzenlemelere uyulmaması, gerekli sosyal güvenlik, vergi ve diğer fonların eksik ödenmesi veya hiç ödenmemesi anlamındadır.

Çalışma hayatı ile ilgili olumsuz sonuçlar büyük ölçüde kayıtdışı istihdamdan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de sendikal örgütlenmenin önündeki en önemli engellerden birisi de kayıt dışı istihdamın yaygınlığıdır. Ekonomik kriz ve durgunluk dönemleri kayıtdışı istihdama uygun bir zemin yaratmaktadır. Böylesi dönemlerde işsizler, kayıtlı ekonomide bulamadığı istihdam imkanlarını kayıt dışı faaliyetlerde aramaktadır. Bazı işverenler de işçi maliyetlerini düşürmek ve istihdam-üretim açısından esnek davranabilmek için kayıt dışına yönelmektedir.

Çoğu zaman kamuoyunda yer alan ücret tutarları brüttür ve bu tutardan vergi, sosyal güvenlik primi gibi kesintiler yapılmaktadır. Ortalama işgücü maliyetinin yaklaşık yarısı net ücret olarak çalışanın eline geçmektedir. Bu yönüyle Türkiye OECD üyesi ülkeler içinde ücretten en fazla kesinti yapılan ülkelerin başında gelmektedir. İstihdam üzerindeki bu yük kayıt dışılığı özendirilmekte ve bir bakıma kayıtlı ekonomide örgütlenme imkanı olan sendikalaşmanın önünde de engel oluşturmaktadır. Asgari ücret düzeyinin yetersizliği bugün herkes tarafından kabul edilmektedir. Halen yürürlükte olan brüt asgari ücret aylık 222

---

37 TİSK, Kayıtdışı İstihdamla Mücadele İçin Ulusal Eylem Planı İhtiyacı, 14 Eylül 2005 Ankara, s.3.

milyon liradır ve çeşitli kesintilerden sonra ele geçen net tutar ise 163,5 milyon lira olmaktadır.³⁸

Nitekim, kayıt dışı faaliyette bulunan kişi ve firmaların yasaların getirdiği yükümlülüklerin dışında kalmaları söz konusu firmalara yardım niteliği taşıırken, işsizlikten faydalanan kayıt dışı firma yahut işletmeler; sendikasız ve düzensiz olarak, sosyal güvenceleri temin etmeksizin, vergisiz ve düşük ücretle işçi çalıştırıp emek yoğun teknoloji ve küçük ölçekli üretim gerçekleştirmekte ve dolayısıyla kayıtlı olarak faaliyette bulunan benzer firma veya işletmelere göre önemli maliyet avantajları sağlamaktadırlar. Meydana gelen bu haksız rekabet durumu, kayıtlı ve kayıt dışı faaliyetlerden sağlanan kazançlarda farklılıklar meydana getirmekte, bu farklılıklar kaynakların daha az kazançlı olan kayıtlı ekonomiden daha fazla kazançlı olan kayıt dışı alanlara doğru kaymasına sebep olmaktadır.³⁹

Türkiye'nin temel sorunu yeterince istihdam olanakları yaratamamasıdır. Nüfus artış hızının gerisinde kalan yeni yatırım ve iş olanakları, işgücü piyasasını olumsuz etkilemekte, çalışan nüfusun iktisaden faal nüfusa oranını geriletmektedir.⁴⁰ Türkiye'de işgücüne katılma oranı 2006 yılının ilk dönemi itibarıyla yüzde 49,3 olarak gerçekleşmiştir.⁴¹

İşsizlik oranı bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de doğrudan bir politika değişkeni olarak ele alınmamakta, daha çok istihdam konusu üzerinde durulmaktadır. Türkiye, istihdam ve işsizlik sorunları açısından, planlı dönemden bugüne, yaklaşık 40 yıllık süreçte, işsizliğin miktar ve niteliğini tam anlamıyla ortaya koyamadığı gibi, üstesinden nasıl gelineceğine yönelik istihdam politikalarını da yeterli açıklıklarla ortaya koyamamıştır. Bu konuda politika geliştirilememesinin önemli nedenlerinden birisi de işsizliğin miktar ve oran olarak gerçek anlamda tespit edilememiş olmasıdır.⁴²

1.1.3-Haksız Rekabetin Sonuçları

Rekabet kavramının önemi, etkin bir ekonomik düzene ulaşabilmek için gerekli koşulları ifade etmesi ile ilgilidir. Etkin bir ekonomik düzende, üreticilerin daha fazla müşteri

38 Enis BAĞDADIÖĞLU "Kayıt Dışı İstihdam Ve Asgari Ücret"

<http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucet.htm>,erişim;19/04/06.

39 Gülay Akgül YILMAZ, "Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları ", İSMMO İstanbul 2006, s.166.

40 Hüseyin Mualla YÜCEOL, "Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu Ve Türkiye'de Gerçek İşsizlik Oranı", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi ; ISSN:1304-0278 Bahar 2005 C.3 S. 12, s.130.

41 TÜİK, T.C.Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:184, 20 Kasım 2006, s.1.

42 Enis BAĞDADIÖĞLU "Kayıt Dışı İstihdam Ve Asgari Ücret",

<http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucet.htm>,erişim;19/04/06.

kazanmak ve onları kendilerine bağlamak için sürekli olarak daha cazip bir arz -yani düşük fiyat ve yüksek kalite- yaratmaları gerekir. Küreselleşmeyle birlikte artan uluslararası rekabetin varlığı, üreticilerin maliyetlerini daha fazla düşürmeye, yeni ve kaliteli ürünler geliştirmeye yöneltmiştir. Eğer, bu yarışma süreci herhangi bir nedenle engellenirse, örneğin firmalar fiyatlar üzerinde bir anlaşma yaparsa sistemde daha düşük maliyet ve daha kaliteli mal ve hizmet üretme çabası ve güdüsü ortadan kalkar. Bu durumda, maliyetlerin çok üzerinde fiyatlar (aşırı ve haksız kazançlar), kalitesiz mallar, israf ve dengesiz bir gelir dağılımı ortaya çıkar.⁴³

Haksız rekabet gelir dağılımında dengesizliğe neden olmaktadır. Gelir dağılımındaki dengesizlik işsizlik ve yoksulluğu doğurmaktadır.

Türkiye'de neredeyse ekonominin temel özellikleri haline gelmiş bazı olguları maliyetlerin çok üzerinde fiyatlar, aşırı ve haksız kazançlar, kalitesiz mallar ve israf) rekabet sürecinin iyi çalışmamasından kaynaklanan olgulardır.

1.2-Yolsuzluk Kavramı

Kaçakçılıkla ilişkili olan en önemli olumsuzluklardan biri de hiç şüphesiz ki yolsuzluktur. Çünkü, kaçakçılık eyleminin gerçekleşmesi için genelde kamu görevlilerinin yardımı yada işbirliği sözkonusudur.

En basit tanımıyla yolsuzluk siyasal ve idari yolsuzluk, siyasal iktidarın ve/veya kamu görevlilerinin kişisel ya da kendilerini bağlı hissettikleri gruplara çıkar sağlamak amacıyla erklerini görev tanımları dışı kullanmalarıdır. Yolsuzluk sözcüğü İngilizce'deki "corruption" sözcüğünün karşılığı olup, kamusal gücün veya kamu otoritesinin kamu yararı ya da kamusal çıkar dışında kullanılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla yolsuzluk sözcüğü rüşvetten daha geniş kapsamlıdır; rüşvet bir yolsuzluk biçimidir, ama rüşvet dışında da birçok yolsuzluk biçimleri vardır.⁴⁴

43 DPT, Rekabet Hukuku Ve Politikası ÖİK Raporu, Yayın No:DPT. 2364 ; ÖİK. 432,Aralık 1994, s.25.

44 Burhan ŞENATALAR, Fikret ADAMAN ve Ali ÇARKOĞLU, "Hanehalkı Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öneriler", TESEV Yayınları No: 24, İstanbul 2001, s.11.

1.2.1-Yolsuzluğun Tanımı

Hangi biçimde tanımlanırsa tanımlansın yolsuzluk, bir olumsuzluğu ve ahlaki zafiyeti ifade etmekte; genel anlamda toplumsal yozlaşmaya ve bozulmaya işaret etmekte ve kamu sektörü, özel sektör, sivil-asker bürokrasi, siyaset ve medya yani her alanda görülebilmektedir.⁴⁵

Yolsuzluk olgusunun ekonomik büyüme, yatırımlar, hukuk devleti, siyasi hesap verme, siyasi kurumlar ve demokratik yönetim gibi kurum ve süreçler için taşıdığı önem ve bunlarla yakın ilişkisi yadsınamaz. Bununla birlikte, yukarıda verdiğimiz “yolsuzluk” tanımı ve temel unsurlar dikkate alındığında; yönetsel, yapısal ve izlenen siyasa (politika) temelli üç açıklama şekli bulunmaktadır.⁴⁶

Yönetsel yaklaşım kamu sektöründe, ücretler, tazminat sistemi, atama, yolsuzlukla mücadele düzenlemeleri ve uygulama mekanizmaları dahil olmak üzere, örgütlenme ve yönetim tarzının yolsuzluğa neden olduğunu iddia etmektedir. Yapısal yaklaşım, ekonomik, coğrafi, kültürel, sosyolojik ve/veya siyasi-kurumsal unsurların siyasal yolsuzluğu teşvik ettiği ya da önlediğini ileri sürmektedir. Siyasa yaklaşımı ise, hükümetin çeşitli konularda politika oluşturmak için tercih ettiği modellerin kamu görevlilerinin davranışlarını biçimlendirmede oynadığı role dikkati çekmektedir.⁴⁷

Yolsuzluk, temelde bir insan davranışdır, hem de çok eski bir insan davranışdır. Dolayısıyla insanı ve toplum içindeki insanın sorunlarını inceleyen çeşitli bilim dalları da yolsuzluk sorununu kuramsal temellere oturtmaya çalışmışlardır.⁴⁸

Yolsuzluğun, kamu görevinin kötüye kullanılması olarak tanımlanması beraberinde yolsuzluğun kamu ekonomisi içindeki yerinin tespit edilmesini ve açıklanmasını zorunlu kılmaktadır. Kamu ekonomisindeki literatüre göre, yolsuzluk büyük ölçüde devletin ekonomiye müdahalesi nedeniyle kısıtlanan ekonomik faaliyetler sonucunda ortaya çıkan rantların yasadışı yollarla ele geçirilmesi ile oluşmaktadır. Burada rant kavramı faktör

45 TBMM, “Bir Olgü Olarak Yolsuzluk : Nedenler, Etkiler Ve Çözüm Önerileri”, Meclis Araştırma Komisyonu Raporu No:10/9, s.6.

46 TBMM, agr, s.29.

47 TBMM,agr.s.30.

48 Mircan YILDIZ TOKATLIOĞLU, “Ekonomik Boyutuyla Yolsuzluk Olgusu Ve Yolsuzlukla Mücadele”, <http://www.isgucdergi.org/>, erişim; 21/04/06.

sahiplerinin, faktörün alternatif maliyetini aşan bir getiri elde etmesini açıklamak üzere kullanılan ekonomik rant kavramından farklıdır.⁴⁹

Yolsuzluk davranışları sadece kamu gücünü elinde bulunduran siyasetçi ve bürokratlara özgü değildir. Kamu gücünü kullanmayan, ama örneğin ekonomik güce sahip olan kişiler için de yolsuzluk olarak nitelenebilecek davranışlar söz konusu olabilir. Yolsuzluk davranışı bir kişinin sahip olduğu karar verme gücünü kendine ya da bir başkasına özel çıkar sağlayacak şekilde kullanması olarak algılanırsa, özel kesimde de yolsuzluk davranışı örneklerine rastlanabilmektedir.⁵⁰

1.2.2-Yolsuzluğun Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerde, devlet, ekonomik ve toplumsal birçok işlevi yürütmektedir. Ancak kaynakların kıtlığı ve artan beklentiler nedeni ile bu tür hizmetlerin sunumu, hizmetlere olan talebi genellikle karşılayamamaktadır. Bu koşullarda, kamu hizmetlerinin dağılımında yolsuzluk için önemli fırsatlar doğmaktadır.⁵¹

Sivil toplum örgütlerinin ve yurttaşların kamudan hesap sorabilmesinin genelde kamu personelinin denetiminde çok önemli etkisi bulunmaktadır. Bu durum da beraberinde ülkedeki genel hak ve özgürlüklerin seviyesinin ne olduğu sorusunu akla getirmektedir; yurttaş hak ve özgürlüklerinin baskı altında tutulduğu yerlerde yolsuzluğun daha yüksek olmasını beklemek şaşırtıcı olmasa gerektir. Bu bağlamda, ülkedeki medyanın ne denli sağlıklı bilgi sunduğu ya da sunabildiği sorusu da önem taşımaktadır.

Genel olarak Türkiye'nin büyüme hızı da yüksek olmasına rağmen, artan nüfusa iş imkanları oluşturulamamaktadır. Eksik istihdamın oluşması, bir yandan işsiz olanın her işi yapabilecek konuma düşmesine, diğer yandan ise devletin (biraz da sosyal patlamaları önlemek amacı ve öteden beri alışlagelmiş "devlet baba" anlayışı ile) kamu kesiminde yapay olarak aşırı istihdam oluşturmasına neden olan kamuda aşırı istihdam yaratılınca, ücretlerin düşük tutulması bir zorunluluk olmaktadır. Görevlilerin düşük gelirlerle geçinememesi,

49 M. Umur TOSUN, "Yolsuzluğun Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (5) 2003, s.127.

50 Erol İYİBOZKURT, "Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadele, Küreselleşme ve Türkiye", Bursa, s.383-385.

51 TBMM, "Bir Olgu Olarak Yolsuzluk : Nedenler, Etkiler Ve Çözüm Önerileri", Meclis Araştırma Komisyonu Raporu No:10/9,s.30.

gelirlerini artırmak amacıyla çeşitli yollara başvurmasına neden olmakta ve enformel sektör başta olmak üzere yeraltı ekonomisine yol açmaktadır.⁵²

Kamu görevlilerinin maaşlarının özel kesime göre düşüklüğünün ve bunun sonucunda motivasyonlarının ve kurumla bütünleşme duygularının zayıflamasının idari yozlaşmanın önemli bir nedeni olduğu düşünülebilir. Görgül çalışmalarda kamu görevlilerinin görece maaşlarının yolsuzluk endeksiyle doğru bir ilişkide olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Kamu personelinin istihdamında, atanmasında ve yükseltilmesinde liyakatin esas alınmamasının yolsuzluğu artırıcı bir etki yaptığı savlanabilir ki, bu savı destekleyecek görgül çalışmalar bulunmaktadır. Personel politikalarının liyakate değil de siyasi tercihe, hemşehriliğe, mezhep ilişkisine, etnik ilişkiye ve benzerlerine dayandığı durumla yolsuzluk arasında korelasyon saptamak söz konusu olmaktadır.

Kapasite yetersizliği yolsuzluğu hazırlayan etmenlerin başında gösterilmektedir. Kamu hizmetlerinde kapasitenin yetersiz olduğu durumlarda, yani arz ve talep eşitlenmesi olmadığı takdirde tayınlamanın kaçınılmazlığı ortadadır ve eğer bu tayınlama durumunda siyasal otorite saydam değilse ve hesap verme sorumluluğu yoksa, keyfi davranmaya ve kayırmaya başlayabilmektedir.

Yüksek nüfus artışının ve hızlı kentleşmenin yolsuzluğu artırıcı bir etkisi bulunmaktadır; zira nüfus artışı ve kentleşme bir yandan kimi taleplerin daha da yoğunlaşmasını beraberinde getirmekte, öte yandan kapasitenin yetersizliği sorununu ağırlaştırmaktadır.⁵³

Bu noktada kaynak yetersizliği sorununun niteliği ile ilgili bir parantez açmakta yarar bulunmaktadır. Kanımızca, kaynak yetersizliği sorunun tümüyle dışında, siyasi otoritenin hiç etkileyemediği ve veri almak zorunda olduğu dışsal bir değişken değildir. Kaynak yetersizliği bir yönüyle ülkenin ekonomik düzeyiyle ilişkili olmakla birlikte, bir yönüyle de patronaj sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁴ Kaynak yetersizliği, hizmetlerin yürütülebilmesi için bütçeden yeterince ödenek ayrılmamasıdır.

52 A. Fazıl ÖZSOYLU, "Yeraltı Ekonomisi", Akçağ Yayınları, Ankara :1999, s.16.

53 Burhan ŞENATALAR, Fikret ADAMAN ve Ali ÇARKOĞLU, "Hanehalkı Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öneriler", TESEV Yayınları No: 24, İstanbul 2001,s.18-19.

54 ŞENATALAR, age,s.18-19.

Bir öncekiyle bağlantılı bir şekilde, kamu personeli maaş politikası ile personelin performansı arasında ilişki kurulmamış olmasının yolsuzluğu arttırıcı etkisi bulunabilmektedir. Bir yolsuzluk durumunda yakalanma olasılığı ile yakalanıldığı takdirde alınacak cezanın ağırlığının yolsuzluk üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir.

Devletin elindeki kaynak yetersiz dendiği zaman, aslında kaynağın mutlak yetersizliği değil, devletin kaynak yaratma iradesi ve becerisinin yetersizliği anlaşılmalıdır. İrade ve beceri yetersizliğinin ise patronaj sisteminin işleyişiyle ilgisi çok açıktır: Kamu, bir dereceden fazla kamusal finansman yaratma çabasına girdiği, yani vergi yükünü ağırlaştırdığı takdirde bunun yaratacağı tepkilerden kaçınmakta ve neticede kaynak yaratma çabası yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, kamunun keyfi, saydam olmayan ve özünde yozlaşmış olan harcama eğilimi vatandaşların vergi ödeme isteğini kırmakta, dolayısıyla vergi toplamayı daha da zorlaştırmaktadır.

Yolsuzluğun yaygın olmasının getirdiği meşruiyetin ve ahlaki bozulmanın yolsuzluğu arttırıcı bir etkide bulunmasıdır. Bu da bir anlamda kendini yeniden üreten bir süreçtir.⁵⁵

1.2.3-Yolsuzluğun Türk Ekonomisi Üzerindeki Bazı Etkileri

Yolsuzluğun kamu yatırımlarının sayıca artmasına, fakat verimliliklerin düşmesine neden olduğu görüşü hakimdir. Çünkü siyasetçiler ve bürokratlar kamu yatırımlarını kolayca yönlendirebilmekte, kimi zaman kendi seçim çevrelerine veya hemşehrilerine menfaat sağlamaktadırlar. Böylece, ihtiyaç olmayan yerlere çok büyük kamu yatırımlarının yapıldığı ve çoğunun ya atıl kaldığı ya da zaman içinde ödenek yetersizliği nedeniyle bitirilemediği bilinmektedir.⁵⁶

Yolsuzluğun ekonomiye maliyeti ağır olmaktadır. Şöyle ki; kamu gelirlerini azaltmakta, buna karşılık kamu harcamalarını arttırmaktadır. Böylece hükümetlerin sağlıklı bir maliye politikası izleme olanağı azalmaktadır. Vergi yükünü ve kamu hizmetlerinin maliyetini arttırmaktadır. Gelir dağılımını bozmaktadır. Ayrıca yolsuzluk ve rüşvet, piyasayı saptırarak, kaynakların daha az verimli alanlara yönelmesine neden olmaktadır.

⁵⁵ ŞENATALAR, age, s.18-19.

⁵⁶ TBMM, "Bir Olgu Olarak Yolsuzluk : Nedenler, Etkiler Ve Çözüm Önerileri", Meclis Araştırma Komisyonu Raporu No:10/9, s.57.

Türkiye'de yolsuzluk iktisadi faaliyetin yoğun olduğu yerlerde yaygın bir biçimde görülmektedir. Dolayısıyla, üretken faaliyet dışı bir rant paylaşımı olan bu ödemelerin Türkiye ekonomisinin büyükçe bir kısmını eritmesi de bu yolla olmaktadır. Yolsuzluk ve rüşvet ağları, ilave olarak, Türkiye ekonomisini üretkenlikten uzak, dünya ekonomisi içinde rekabet edemez duruma sokmaktadır.⁵⁷

Çünkü yolsuzluk teşvikleri amacından saptırmakta, keyfi bir vergi gibi etkili olmakta, mülkiyet haklarının korunmasını engellemekte, hükümetlerin piyasayı yönlendirici faaliyetlerinin etkisini ortadan kaldırmaktadır. Yolsuzluk; ekonomideki yatırımları azaltarak, büyümeyi yavaşlattığını, yoksulluğu arttırdığını söylemek mümkündür. Bir vergi gibi etkili olduğundan ülkeye yabancı sermaye girişlerini de azaltıcı rol oynamaktadır.

Yolsuzluklar nedeniyle, kamu yönetiminin para ile alınan mal ve hizmetleri, vatandaş açısından daha pahalı bir hale gelmektedir. Vatandaşın, devletten beklediği hizmetlerin karşılığı olarak ödediği vergiler anlamını yitirmekte, vatandaşlar kamu hizmetleri için ikinci bir vergi gibi rüşvet ödemek zorunda kalmakta veya ihale yolsuzluklarında rüşvetin tutarı ya ihale bedeline eklenmekte ya da ihaleye konu olan malın niteliği düşürülmektedir.⁵⁸

Görece küçük olan firmaların söz konusu yolsuzluk ağlarından daha büyük zarar görmeleri söz konusudur. Çünkü piyasa şartları görece büyük firmaların lehine sürekli olarak yeniden şekillenirken küçük firmaların sorunları ağırlaşmakta ve kuraldışı ödemeye başvurma gereksinimleri artmaktadır.⁵⁹

1.2.4-Yolsuzlukla Mücadelede Alınması Gereken Önlemler

Yolsuzlukla mücadelede alınması gereken en önemli önlemlerden biri hiç şüphesizki kamu maliyesinin yönetiminde saydamlığın artırılmasıdır.

Mali Saydamlık hükümetin yapısının ve fonksiyonlarının, mali politika planlarının, kamu sektörü hesaplarının ve mali hedeflerinin kamuoyuna açık olmasıdır. Kamu sektörü mali politikanın oluşturulması ve yürütülmesi ile ilgisi olan bütün kurum ve kuruluşlar olarak

57 Burhan ŞENATALAR, Fikret ADAMAN ve Ali ÇARKOĞLU, "İş Dünyası Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öneriler", TESEV Yayınları İç Politika Serisi II, 2003, s.10.

58 TBMM, agr, s.56.

59 Burhan ŞENATALAR, Fikret ADAMAN ve Ali ÇARKOĞLU, "İş Dünyası Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öneriler", TESEV Yayınları İç Politika Serisi II, 2003, s.12.

tanımlanabilir. Mali saydamlık, sorumluluğu güçlendirir ve sürdürülebilir olmayan nitelikteki politikaların getirmiş olduğu politik riskleri artırır.⁶⁰

Türkiye'de halen tüm denetim kurumları ve birimleri yalnızca düzenlilik denetimi yapmaktadırlar. Oysa çağdaş ülkelerde performans denetimi uygulanmaktadır. Yapılacak performans denetimi ile kamu hizmetlerinin verimli, etkili ve tutumlu gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin tespiti mümkün olacaktır. Bu şekilde yapılacak bir denetim yoluyla yolsuzlukların da önüne geçilmiş olacaktır.⁶¹

Yolsuzluk ve rüşvetle mücadeleyi esas alan, bu konuda her türlü çalışmayı tek elden düzenleyen ve denetleyen, gerekli hukuki düzenlemeleri yapmada danışmanlık yapabilecek, soruşturmalar yapıp, hızlı bir şekilde yargıya intikal ettirecek özerk ve bağımsız, üstün yetkilerle donatılmış, siyasi yapılanmadan uzak, tarafsız, dürüst ve topluma örnek ve önder olabilecek çapta kişilerden oluşan bir üst kurul kurulmalıdır.⁶²

Kamu yönetimlerinin karar ve işlemlerinden bazıları göreceli olarak daha fazla yolsuzluk riski içerir. Bu tür süreçler gözden geçirilmeli ve yolsuzluk yapma olasılığını azaltmak için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Yolsuzluk riski yüksek işlem ve kararların miktarının azaltılması, hukuki çerçevenin basitleştirilmesi ve işlem ve şekli zorunlulukların kolaylaştırılması mücadelenin temeli olacaktır. Böyle bir ortamda yönetimin işlem ve kararlarının incelenmesi ve değerlendirilmesi büyük bir uzmanlığı gerektirmeyecektir.

Kamu görevlilerine düşük ücret ödenmesinin yolsuzluğun nedenlerinden biri olduğu yukarıda zikredildi. En azından ortalama bir hayat standardını sağlayacak bir miktarın ödenmesi suretiyle ücret sistemini iyileştirmek ve eşit işe eşit ücret yoluyla hakkaniyete uygun ödeme sisteminin kurulması yolsuzluğa karşı engel oluşturabilir.⁶³

Yolsuzlukla mücadelenin toplumun desteği olmadan başarılması mümkün değildir. Toplumun tereddütsüz bir şekilde yolsuzlukları kınadığı demokratik bir kimliğe kavuşması gerekmektedir. Medya kuruluşlarının da yolsuzlukları ortaya çıkarmada toplumun aydınlatılması ve bilinçlendirmesi açısından önemli bir rolü vardır. Ancak, toplumun düşüncelerini açıklayabilmesi için eğitilmesi gerekmektedir. Düşüncelerini açıklama

60 DPT, "Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Mali Saydamlık ÖİK Raporu", DPT: 2517 ÖİK: 535, Ankara 2000, s.83.

61 Kemal ÖZSEMERÇİ, "Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri,Zararları Ve Çözüm Önerileri", Sayıştay, 2002, s.89.

62 ÖZSEMERÇİ, agm, s.92.

63 Sayıştay, "Yolsuzluk Ve Sahteciliğin Önlenmesi Ve Ortaya Çıkarılması", Sayıştay Dergisi, Sayı:49, s.134.

konusunda yeterli eğitimi almamış toplumun kamuoyuna düşüncelerini açıklamasının çokta bir yararının olmadığı bilinmelidir.

Üniversitelerde akademisyenler, sosyal bilimlerde yapmış oldukları çalışmalar konusunda disiplinlerarası işbirliği yapmaları da yolsuzlukla mücadelede önemli yararlar sağlayabilir. Ayrıca, bu işbirliğine bürokratların da katılmalarının sağlanması gerekir.

Bir ülkede uygulanan yolsuzlukla mücadele programının en önemli unsurlarından birinin de sivil toplum kuruluşlarının etkisi olduğu, genel kabul görmektedir. Sivil toplum kuruluşları, temiz toplum ve şeffaf bir kamu yönetiminin oluşturulmasında, katalizör görevi yaparak önemli bir işlevi yerine getirirler.⁶⁴

1.2.5-Yolsuzluğun Sonuçları

Yolsuzluğun çok çeşitli olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Her şeyden önce, piyasalar rekabetçi niteliğini, siyasi liderler de otoritelerini kaybederler. Yolsuzlukta gizlilik esas olduğundan, medyayı kontrol eden yolsuzluğa bulaşmış gruplar, kamuoyunun “doğru” bilgilendirilmesini engelleyerek, açık ve demokratik toplumu zedelerler. Hukuk devletine güven azalırken, yasaların uygulanması güçleşir.⁶⁵

Yolsuzluk, ülkenin sosyal, siyasi ve ekonomik hayatına büyük zararlar vermektedir. İktisadi maliyetlere bakıldığında üç maliyet türü çarpmaktadır. İlki, kaynakların tahsisinde kamu yararının gözardı ediliyor ve özel (kişisel ve/veya politik) çıkarların ön plana geçiyor olmasıdır. Bu bağlamda, kamu projelerinde amaç rantı maksimize etmek haline dönüşeceğinden, düşünülen projenin sosyal getirisinin ne olacağı ikincil bir soru olarak kalmaya mahkûmdur. İkincisi, yolsuzluğun verim kayıplarına neden olmasıdır. Bir yandan üretimde kullanılacak kaynakların bir kısmı lobi yapmak gibi üretken olmayan bir alanda kullanılıyor, diğer yandan işlemlerde saydamlığın ve bilginin azalmasıyla birlikte iktisadi hayattaki belirsizliğin artıyor ve son olarak da ülkede genel rekabet koşullarının zayıflıyor olması nedeniyle verim kayıplarının doğması kaçınılmazdır; sonuçta GSMH düşecek, toplam yatırımlar azalacaktır. Üçüncüsü ise, yolsuzluğun yoğun yaşanmakta olduğu ülkeye yabancı

⁶⁴ Sayıştay, agm, s.135.

⁶⁵ TBMM, “Bir Olgu Olarak Yolsuzluk : Nedenler, Etkiler Ve Çözüm Önerileri”, Meclis Araştırma Komisyonu Raporu No:10/9, s.55.

sermayenin duyduğu ilginin zayıflaması, bunun da beraberinde büyük olasılıkla ekonomik büyüme ve gelişmenin olumsuz etkilenmesi sonucunu getirmesidir.⁶⁶

Yolsuzluklar ile kamu siyasaları ve kamu hizmetleri özel amaçlar için saptırılmaktadır. Bu saptırıcı uygulamalar ile kamu yararı, eşitlik, adalet gibi devletin işlevlerinde yer alması gereken ilkeler zedelenmektedir. Bunun sonucu olarak ise vatandaşların düzene ve yönetime güvensizlik duymalarına, dolayısıyla da siyasal bunalımlara ve toplumsal kargaşalara yol açılmış olmaktadır. Ülkede yolsuzluklar bir taraftan siyasal ve toplumsal düzensizliklere yol açarken, bir taraftan da bu düzensizliğin önlenmesi için baskıcı rejimlerin oluşmasına yol açmaktadır. Yapılan askeri müdahalelerin nedenlerinden biri olarak da, sivil yönetimlerin yolsuzluğu önlemek için gerekli önlemleri almaması ve bu konuda etkili olmaması gerekçe gösterilmiştir.⁶⁷

Yolsuzluğun sosyal sonuçlarına bakıldığında ise, göze çarpan ilk husus hukuk sistemine ve devlete olan güvenin zayıflamakta olduğu gerçeğidir. Tahmin edileceği üzere, hukuk sistemine ve devlete olan güvenin zayıflaması, beraberinde, genelde tüm alanlarda kuralların çiğnenmesi davranışını getirebilmektedir. İkinci husus, ahlaki normların ve değerlerin çöküntüye uğradığı gerçeğidir. Bu durum sadece bugünkü değil gelecekteki kuşakları da etkilemektedir: Dünyanın normal işleyişi budur zannederek yetişen yeni nesile böylelikle kötü bir eğitim verilmiş olmaktadır. Üzerinde hassasiyetle durulması gereken diğer bir sosyal maliyet ise, gelir dağılımının yolsuzluktan etkilenmekte olduğu gerçeğidir. Bu da sisteme sürekli bir belirsizlik katmaktadır. Büyük çaplı yolsuzlukların gelir dağılımını bozma olasılığı daha güçlüdür.⁶⁸

Diğer taraftan, yolsuzluk nedeniyle hukuk devletinin temelini oluşturan eşitlik ilkesi çiğnenmekte, vatandaşların kamu hizmetlerinden eşit şekilde yararlanma olanağı ortadan kalkmaktadır. Saydamlık olmadığından dolayı vatandaşların kamu idaresinin nasıl uygulandığına ilişkin bilgi alma olanaklarının azalması söz konusu olmaktadır. En önemlisi vatandaşa hesap verme sorumluluğu çiğnenmektedir.

66 Burhan ŞENATALAR, Fikret ADAMAN ve Ali ÇARKOĞLU, "Hanehalkı Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öneriler", TESEV Yayınları No: 24, İstanbul 2001, s.16.

67 Kemal ÖZSEMERÇİ, "Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri,Zararları Ve Çözüm Önerileri", Sayıştay, 2002, s.69-70.

68 Burhan ŞENATALAR, Fikret ADAMAN ve Ali ÇARKOĞLU, "Hanehalkı Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öneriler", TESEV Yayınları No: 24, İstanbul 2001, s.17.

1.3-Karapara Kavramı

Karaparanın aklanması suçunun oluşması için öngörülen öncül suçlardan biri de kaçakçılık eylemidir. Bu bağlamda; karaparanın aklanmasıyla mücadele kapsamında öncül suç olan kaçakçılık eyleminin, dolayısıyla akaryakıt kaçakçılığının doğrudan bir bağlantısı vardır. Diğer yandan, pek vurgulanmasa bile, Türkiye’de karapara ve karaparayı aklama olgusunun çok ciddi boyutlarda olduğu gerçeğidir.⁶⁹ Bu nedenle burada karapara üzerinde durulacaktır.

Karapara , yasadışı faaliyetler sonucu elde edilen para , mal veya değerler olarak tanımlanmaktadır. Dünyada ve Türkiyede yasadışı yollardan büyük miktarlarda gelir elde edilmektedir. Sözkonusu gelirlerin kaynağını çoğunlukla uyuşturucu ve psikotrop maddeler, silah kaçakçılığı, patlayıcı madde, beyaz kadın ve insan ticareti oluşturmaktadır.⁷⁰

Bu bağlamda, karapara, kaynağına göre iki grup içinde değerlendirilebilir. Birinci grupta; başlangıcından itibaren yasadışı faaliyetlerden elde edilen paralar sayılmaktadır. Örneğin uyuşturucu ve silah kaçakçılığından kazanılan paralar gibi. İkinci grupta ise; başlangıçta paranın kaynağını oluşturan faaliyet yasal olmakla beraber daha sonra sahte fatura düzenlenerek veya vesikaları tahrif etmek sureti ile yapılan vergi kaçakçılığı ile elde edilen paralar sayılmaktadır.⁷¹ Akaryakıt Kaçakçılığını bu ikinci grupta değerlendirmek gerekir.

Viyana Sözleşmesinin 3. Maddesinin 1/a bendine göre ise 91/308/EEC Sayılı Direktif çerçevesinde, uyuşturucuya dayalı olarak bir karapara tanımı yapılmış, ancak bu tanımın genişletilebileceği ve üye ülkelerin belirleyeceği diğer suçların da direktif kapsamına alınacağı şerhi konmuştur. Ayrıca Viyana Sözleşmesinde, karapara; “Bir iktisadi değere sahip maddi yada gayri maddi, taşınır yada taşınmaz her türlü varlık ile bu varlıklar üzerindeki bir hakkı veya menfaati kanıtlayan her türlü hukuksal belgeler ve araçlar suç sayılan

69 John CARLOS, Current International Developments in Combating Money Laundering And Suspicious Transaction Reporting, FTF-GAGI Bankers Association Of Turkey, Money Laundering Conference, İstanbul 2002, slayt 12-13.

70 Ramazan BAŞAK, “50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi”, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 206, 1998, s.2.
71 <http://www.kom.gov.tr/turkce/gundem.aspx?idd=5,erişim;19/04/06>.

faaliyetlerden kazanıldığı takdirde “karapara” olarak nitelendirilirler.” denilerek karaparanın tanımı genişletilmeye çalışılmıştır.⁷²

1.3.1- Kayıtdışı ve Karapara Kavramlarının Analizi

Karapara kavramı, kaynağını oluşturan yasa dışı eylemin yapıldığı an itibariyle iki farklı grup içinde değerlendirilebilir. Birinci tür karapara, yasa dışı yollardan kazanılmış olması nedeniyle, başlangıçtan itibaren "kara" niteliğini kazanmaktadır. Kazanılma anından itibaren "karapara" olarak nitelendirilen birinci grup karaparaya, uyuşturucu madde kaçakçılığında veya silah kaçakçılığında kazanılan paralar ya da rüşvet olarak alınan paralar örnek olarak gösterilebilir. Çünkü sözkonusu kazanç yasa dışı yollardan elde edilmiş olup, hiçbir şekilde meşruiyet kazanmamıştır. Ancak tamamen yasalara uygun olarak kazanılan paranın, bu kazanç nedeniyle ödenmesi gereken verginin kaçırılması amacıyla saklanması halinde, kazanılma halinde karapara niteliğinde olmayan kazancın, sonradan "karapara" niteliğine dönüşmesi söz konusu olmaktadır. Vergi kaçakçılığı nedeniyle elde edilen kazanç, ikinci grup karaparaya örnek oluşturmaktadır.⁷³

Amerikan Merkez Bankası (FED) Amerika’da yılda 300-500 milyar Dolar arasında değişen miktarlarda karaparanın aklandığını resmen açıklamıştır. Bu rakam tüm batılı ülkelerin 1 yıllık petrol alımlarını karşılayacak boyuttadır. Dünyada var olduğu iddia edilen kara para miktarı ise 1 trilyon US Doları civarındadır.⁷⁴

Karaparanın kaynağını hep yasadışı ve özellikle ağır suçlar teşkil etmekte ve bu suçların başında ise uyuşturucu ticareti gelmektedir. Özellikle Dünyada yükselen terör dalgasının gerisinde de çoğu zaman uyuşturucu trafiği bulunmaktadır. Geçmiş yıllarda büyük mafya gruplarının elinde bulunan uyuşturucu trafiği yavaş yavaş terör örgütlerinin denetimine geçmekte, bu gelişme ise, her ülke için önemli bir tehlike oluşturan terör örgütlerini kolayca güçlendirip kontrolden çıkmaları sonucunu doğurmaktadır.⁷⁵

Karapara elde edilen bu faaliyetlere; silah kaçakçılığı, çocuk ve genç ticareti, beyaz kadın ticareti, organ ticareti, adam kaçırma, şantaj, resmi belgede sahtecilik, ticari hile, sahte damgalı ölçü-tartı cihazı kullanma, kamu ihalelerine fesat karıştırma, bilimsel ve sınai casusluk, kasten adam öldürme, hileli iflas, kalpazanlık vb. faaliyetlerde eklenebilir.

72 Ramazan BAŞAK, “50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi”, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 206, 1998, s.2.

73 TSPAKB, “Sermaye Piyasası Mevzuatı Ve İlgili Mevzuat, Ticaret Hukuku Ve Borçlar Hukuku”, Haziran 2006, s.257.

74 <http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/mgos.htm.erişim:23/04/06>.

75 Ramazan BAŞAK, “50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi”, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 206, 1998, s.2.

Yukarıda belirtilen yasadışı faaliyetler her toplumda büyük sosyal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca karapara aklamadaki miktarın sürekli artışı, suç örgütlerine hem siyasi açıdan güç kazandırdığı gibi hem de bu örgütlerin bürokrasi üzerindeki baskılarını da artırmaktadır. Hatta sendikalar, sivil toplum örgütlerinin üzerinde bile çok önemli nüfuzları söz konusu olmaktadır. Öte yandan karaparanın aklanması ülke ekonomilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin; ekonomide mal ve hizmet arz-talep miktarında bir değişim olmadığı halde piyasaya sürülen para miktarındaki ani değişimler fiyatlarda dalgalanmalara neden olabilmektedir.

Ayrıca beklenmedik fon giriş - çıkışları döviz kurlarında ve faiz oranlarında çeşitli istikrarsızlıklar yaratmakta, dolayısıyla da ülkenin ekonomik verileri gerçek durumu yansıtmayacağı için ekonomi ve devlet yönetiminde bulunan kişiler yanlış kararlar alabileceklerdir. Karaparanın kaynağını oluşturan suçların ve karapara aklama suçunun neden olduğu sosyal, ekonomik, siyasi sıkıntılardan kurtulmanın yolu ise bu suçları işleyen örgütleri yok etmektir. Bunun içinde bu örgütleri finanse eden karapara ve karapara aklamanın önüne geçmek ve sorunu kaynağında çözmek gerekmektedir.⁷⁶

1.3.2-Karapara ile Kayıtdışı Ekonomi Arasındaki Farklar

Günümüzde karapara kavramı ile kayıtdışı ekonomi kavramı arasında önemli karışıklıklar olduğu görülmektedir. Çoğu zaman karapara, kayıtdışı ekonomi kavramı ile özdeşleştirilmekte ve aynı anlamda kullanılmaktadır. Oysa her iki kavramda farklı anlamlar içermektedir. Bu kavramlar arasındaki farklılıkların anlaşılabilmesi için öncelikle tanımlarının net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Önceki bölümlerde de değinildiği gibi karapara, en geniş anlamıyla yasadışı faaliyetlerden elde edilen her türlü kazanç olarak tanımlanmaktadır.⁷⁷

Bu güne kadar kayıt dışı ekonomi olgusunu ifade etmek değişik araştırmacılarca, çoğunlukla “yer altı ekonomisi” terimi benimsenmiş olmakla beraber, “kara ekonomi”, “enformel ekonomi”, “ikinci ekonomi”, “paralel ekonomi”, “gizli ekonomi”, “gölge ekonomi”, “gözlenmeyen ekonomi” gibi terimler de nispeten yaygın olarak kullanılmıştır. Yukarıdaki terimlerden bir kısmı tamamıyla üst kavram olan kayıt dışı ekonomi olgusunu

⁷⁶ BAŞAK, age, s.9.

⁷⁷ BAŞAK, age, s.9.

ifade etmekteyken, bir kısmı da kayıt dışı ekonomi içinde yer alan faaliyetlerden değişik özellikte olanların farklılığına vurgu yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin, kayıt dışı ekonomi ile yer altı ekonomisi, kara ekonomi, gizli ekonomi, gölge ekonomi, görünmeyen ekonomi aynı olguyu ifade etmektedirler. Kayıt dışı ekonominin bir bileşeni olan enformel ekonomi ile aynı özellikteki faaliyetleri ifade eden diğer terimler; hane halkı ekonomisi, kural dışı ekonomi, gayri resmi (unofficial) ekonomidir. Yasadışı ekonomi terimi ile de yine kayıt dışı ekonomi içinde yer alan fakat yasalara aykırı olan faaliyetler kastedilmektedir. Bu, Türkçe literatürde mafya ekonomisi, kurşun ekonomisi gibi tabirlerle kimi zaman ifade edilmiştir.⁷⁸

Yapılan bu tanımlamalar doğrultusunda kayıtdışı ekonomi ile karapara arasındaki önemli farklılıklar aşağıda belirtilmiştir.

a) Kayıtdışı ekonomi ile karapara arasındaki göze çarpan en önemli fark, elde edilmiş bir başka deyişle kazanılma biçimlerindedir. Kayıtdışı ekonomik değerler yasal faaliyetler sonucu elde edilmesine karşın yukarıda da bahsettiğimiz gibi karapara yasadışı faaliyetler sonucu elde edilmektedir.

b) Kaynaklarını kayıtdışı tutmak isteyenlerin temel amacı, anılan kaynaklardan ödenmesi gereken vergi ve diğer kesintilerden kurtulmak olduğu halde, karapara elde edenlerin vergi ve diğer kesintilerden kaçınmak gibi bir amaçları yoktur. Onların tek amacı yasadışı yollardan elde ettikleri bu kaynakları yasal yollardan elde edilmiş gibi göstererek ekonomik sisteme entegre etmektir.

Bu bağlamda kayıtdışı ekonomide işlemlerin tamamı herhangi bir resmi kayda tabi tutulmadığı için kanuni vesikalarla belgelendirilememektedir. Oysa elde edilen karaparaların yukarıda da değinildiği gibi kaynağını gizlemek ve ekonomik sisteme entegre etmek için resmi kayıtlara sokulması ve çeşitli kanuni vesikalarla belgelendirilmesi gerekmektedir.

c) Kayıtdışı ekonomi bireysel faaliyetler olduğu halde karapara örgütlü faaliyetler kapsamındadır.

d) Kayıtdışı ekonomi ile mücadele devletlerin kendi iç bünyesinde olduğu halde karapara ile mücadele uluslararası işbirliğini gerektirir.

⁷⁸ Gülay Akgül YILMAZ, "Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları ", İSMMO İstanbul 2006, s.25.

e) Kayıtdışı ekonomi milli gelir hesaplamalarına dahil edilmesine karşılık karapara elde etmek amacı ile yürütülen faaliyetler milli gelir hesaplamalarına dahil edilmezler.

Kayıtdışı ekonomi ile karapara arasındaki sözkonusu farklılıkların bilinmesi ve doğru teşhis edilmesi bunlarla mücadelede tesbit edilecek politikalar açısından da büyük önem arz etmektedir.⁷⁹

Kara paranın ne olduğunu ifade edebilmek için 4208 Sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanunda hangi suçların karaparaya kaynaklık ettiğine bakmak gerekir.⁸⁰

-4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanundaki fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen paraya,

-6136 Sayılı Ateşli, Silahlar ve Bıçaklar Hakkındaki Kanundaki fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen paraya,

-2238 Sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkındaki Kanundaki fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen paraya,

-2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkındaki Kanundaki fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen paraya,

-213 Sayılı Vergi Usul Kanununun 344. Maddesinin 2 ve 3 Numaralı Bentlerindeki fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen gelir ve paraya,

-5237 Sayılı Yeni Ceza Kanununda suç sayılan fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen paralara kara para denilmektedir.

Elbette, yukarıdaki yasalarda suç sayılan fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen tüm gelirler karapara kapsamındadır. Çekler, senetler, gayri menkuller, menkul değerler, hisse senetleri, hazine bonoları da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Suç sayılan faaliyetlerden elde edilen gelirlerin, genellikle büyük miktarlarda nakit olmasından dolayı, kullanmak amacıyla kolayca kısa sürede piyasaya sürülmesi çokta mümkün değildir. Bu bağlamda, sözkonusu gelirlerin yasadışı faaliyetlerden elde edildiğinin tespit edilmesi halinde elkoyma cezasının yanısıra para ve hapis cezası da sözkonusu olacağı için, elde edilen karaparaların aklanması durumu ortaya çıkar.

79 Ramazan BAŞAK, "50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi", Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 206, 1998, s.9-10.

80 T.C. Resmi Gazete, 4208 Sayılı Karaparanın Önlenmesine Dair Kanun, 19.11.1996 tarihli ve 22822 sayılı Resmi Gazete.

Karaparanın aklanması; yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelire yasal görünüm kazandırarak kullanılabilir hale getirmek amacıyla, kasten karaparanın kaynağının gizlenmesi eylemidir.

Hangi suçlardan elde edilen gelirin karapara kapsamında değerlendirileceği her ülkenin kendi yasal düzenlemelerinde yer almakta ve farklılık göstermektedir. Dolayısıyla karapara aklama suçunun kapsamı ve yasal tanımı da ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Bazı ülke düzenlemelerinde, her türlü yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin aklanması karaparanın aklanması olarak nitelendirildiği halde diğer bazı ülkelerde belirli yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin aklanması karaparanın aklanması olarak nitelendirilmiştir.⁸¹

Örneğin; İspanya ve Portekiz’de, uyuşturucu kaçakçılığından, İsviçre’de, en az bir yıl hürriyeti bağlayıcı suçlardan, Amerika , Hollanda ve İngiltere’de tüm suçlardan, Yunanistan’da, uyuşturucu, silah kaçakçılığı, fidye, hırsızlık, zimmet ve dolandırıcılık gibi suçlardan elde edilen gelirlerin aklanması, karaparanın aklanması suçu olarak tanımlanmıştır.⁸²

Karaparanın aklanması amacı ile mali sistemin kullanılmasının önlenmesine ilişkin Avrupa Topluluğu Konseyinin 91/308 Sayılı Yönergesine göre karaparanın aklanması aşağıdaki şekilde tarif edilmiştir.

Kasıtlı olarak ,

1-Bir iktisadi değer suç sayılan bir faaliyetten yada böyle bir faaliyete katılma eyleminden elde edildiğinin bilinmesine rağmen yasadışı kökenini gizleme yada görünümünü değiştirme veya böyle bir faaliyetin gerçekleştirilmesine katılmış olan kişilere doğacak hukuksal sonuçlardan kurtulmaları için yardım etme amacıyla başka bir şekle dönüştürülmesi yada transferi,

2-Bir iktisadi değer suç sayılan bir faaliyetten yada böyle bir faaliyete katılma eyleminden elde edildiğinin bilinmesine rağmen gerçek niteliğinin, kaynağının, yerinin, bileşiminin, yer değiştirilmesinin, mülkiyetinin yada üzerindeki öteki hakların gizlenmesi ve görünümünün değiştirilmesi,

81 http://bsy.marmara.edu.tr/TR/sempozyum_bildirileri/RAMAZAN%20BASAK_156-169_.pdf, erişim;23/04/06.

82 http://mali.istanbul.pol.tr/Sayfa_Modul.asp?nadir=modul&isim=sucgelirlerinin, erişim;13/05/06.

3-Bir iktisadi değerin suç sayılan bir faaliyetten yada böyle bir faaliyete katılma eyleminden elde edildiğinin önceden bilinmesine rağmen iktisap edilmesi, zilyedliğinin kazanılması yada kullanılması,

4-Yukarıda belirtilen eylemlerden herhangi birinin yapılması, yapılmasına asil yada yardımcı fail olarak katılınması, yapılmasına teşebbüs edilmesi, yardımcı olunması, azmettirilmesi, kolaylık sağlanması, yol gösterilmesi karaparanın aklanması eylemi sayılmaktadır.⁸³

1.3.3-Karaparanın Aklanma Nedenleri

Suç sayılan faaliyetlerden elde edilen gelirlerin genellikle nakit olması nedeniyle serbestçe ve kısa sürede kullanılmaları mümkün değildir. Bu bağlamda, sözkonusu gelirlerin yasadışı faaliyetlerden elde edildiğinin tespit edilmesi halinde müsadere cezasının yanısıra para ve hapis cezası da gündeme geleceği için, elde edilen karaparaların aklanması zorunluluğu vardır.⁸⁴

Karapara, yasadışı yollardan kazanılan gelirlere, yasallık kazandırmak, kaynağını gizlemek veya şeklini değiştirmek için aklanma işlemine tabi tutulmaktadır. Çünkü yasadışı yollardan elde edilen gelirlerin serbestçe kullanılabilmesi mümkün değildir. Gelirin yasadışı yollardan elde edildiğinin tesbit edilmesi durumunda sözkonusu gelirleri elde edenler bir yandan hapis ve para cezalarına çarptırılacaklar, öte yandan ise bu yollardan elde edilen gelirlere nemaları ile birlikte el konulacağı için bu gelirlere de mahrum kalacaklardır.⁸⁵

Yukarıda açıklanan nedenlerle suç sayılan eylemlerden elde edilen gelirlere ilişkin kaynağın gizlenmesi gerekmekte ve sözkonusu gelirlere yasal faaliyetler sonucu elde edilmiş izlenimi verilmek amaçlanmaktadır. Böylece suçtan elde edildiği için kaynağı gizlenen ve yasal yollardan elde edilen fonlardan ayırtdilmesi engellenen suç gelirleri, suçu işleyenlerce risksiz bir biçimde kullanılması hedeflenmektedir.

83 Ramazan BAŞAK, "50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi", Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 206, 1998, s.3.

84 BAŞAK, age, s.2.

85 BAŞAK, age, s.3.

1.3.4 -Karaparayla Mücadelede Alınması Gereken Önlemler

Karapara aklama ile mücadele kolluk ve adli makamların temel kaygılarından biri olsa da, karaparayla mücadeleyi klasik suçlardaki gibi tek başına başarmak karmaşık ve uluslararası boyut taşıyan işlemler nedeniyle oldukça zordur.

Uluslararası belge ve sözleşmelerde öngörülen mecburi ya da ihtiyari nitelik taşıyan birtakım düzenlemeler, karaparanın aklanmasını caydırmak ve açığa çıkarmak amacıyla devletlerin kapsamlı bir hukuki ve idari sistem oluşturmalarına yöneliktir.

Genel olarak, karapara aklama faaliyetlerinin tespitini kolaylaştıracak ve aklamayla mücadelede görevli makamlar arasında bilgi değişimini teşvik edecek kapsamlı bir sistem oluşturulması söz konusudur. Adeta mali jandarma görevi verilen mali kurumlar ile tespit edilen diğer kuruluşlar, suç fonlarının mali sisteme girişini engellemek, sisteme daha önce sızmış iseler bu fonları araştırma ve tespit vasıtalarını sağlamak ve nihayet yakalama ve adli kovuşturmaları kolaylaştırma amacıyla ait oldukları kişileri meydana çıkarmak için tedbirler almak zorundadırlar.

Karapara aklama ile mücadele alanındaki önleyici önlemlerin bir kısmı, "Dikkat ya da özen yükümlülükleri" olarak adlandırılmaktadır. Bunlar bildirim yükümlülüklerine ek olarak, Bal bildirisi, FATF'ın 40 tavsiyesi, 1990 Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve 1991 tarihli Avrupa Birliği direktifi gibi uluslararası belgelerden esinlenen yükümlülüklerdir.⁸⁶

Karapara aklamaya ilişkin suç politikasının temel ilkeleri şunlardır; karapara aklamanın suç olarak kabul edilmesi, paranın ülkenin bankacılık ve finans sistemine girişi sırasında yakalanması; bu amaç için merkezi bilgi ve karapara ile mücadele kuruluşları oluşturulması, risk altındaki meslek mensuplarının önleyici anlamda karapara aklama mücadelesine katılmalarının sağlanması, uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi, suçların tanımının ve cezalarının uyumlaştırılması, ülkeye giriş yapan karaparanın izlenmesi ve yasal bir alana yatırım yapıldığı noktaya kadar gidilmesi, karapara hareketini yönlendirenlerin belirlenmesi, karaparanın kaynağının belirlenmesi ve müsaderesi,⁸⁷ finansal kurumların kimlik

86 TOBB, "Ekonomik Suç Ve Ceza Sempozyumu", TOBB Yayın No:2005-25, Ankara, s.248.

87 <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/karapara.htm>,erişim:04/06/06.

tespiti, kayıtların tutulması ve şüpheli işlemler bildirim mecburiyetlerine uymasını sağlayacak düzenlemelerin yapılmasıdır.⁸⁸

Artık karapara aklanması ve müsadere tedbirleri ceza siyaseti yapımçılarının gündeminde en üst sırayı işgal etmektedir. Suçluluk ürünlerine el konulması, uyuşturucu madde trafiği ve diğer organize suçlara karşı en etkili silah olarak gözükmektedir. Suçlulukla mücadelede, hapis ve para cezası gibi geleneksel yaptırımlar tek başına etkili olmadığından; en etkili alternatif “ para izini sürmek” olarak görülmektedir.

1.3.5-Karaparanın Etkileri Ve Sonuçları

Karaparanın aklanması ekonomik yaşamdan, siyasal yapıya kadar pek çok yönden olumsuz etkileri olan bir suç türüdür. Karapara aklayıcılar klasik piyasa koşullarında en iyi yatırım aracının tercihi gibi rasyonel bir mantıkla ve temel ekonomik göstergelere göre hareket etmediklerinden, karaparanın ülkeye ne zaman gireceği ve ne zaman çıkacağı bilinmemekte ve sonuçta konjonktürden bağımsız beklenmedik fon hareketleri söz konusu olmaktadır. Bu durumun ülke piyasalarında dalgalanmalara ve istikrarsızlıklara yol açacağı tabiidir.⁸⁹

Karapara ve karapara aklamının ekonomi üzerindeki en önemli olumsuz etkisi temel göstergelerde (büyüme, enflasyon, işsizlik vb.) bir değişme olmadan karapara olarak gelen yabancı fonlar yerli para biriminin aşırı değerlenmesine sebep olmakta, bu da uluslararası piyasada yerli malların pahalılaşmasına ve rekabet gücünün azalmasına yol açmaktadır. Yine karapara olarak gelen yerli fonlar ise üretimde bir artış olmadan sadece yerli paranın miktarını arttırmakta, bu artışa paralel olarak enflasyon artmaktadır.

Karapara aklama sürecinde kullanılan finansal kurumların aktif ve pasif yapılarında meydana gelen ani değişiklikler bu kurumların riskini çok arttırmakta, hatta bu kurumların iflasına sebep olmaktadır. Ülkede menkul ve gayrimenkul varlıklarının değerlerinde önemli ölçüde istikrarsızlıklar oluşmakta, serbest piyasa koşullarının oluşması engellenmiş

⁸⁸ TBB, “Kara Para Aklanması ile Mücadele Semineri”, Bankacılar Dergisi, 1999, S.28, s.4.

⁸⁹ TBB, “Karaparanın Aklanması Suçu ile Mücadele ve Bankaların Yükümlülükleri”, T.C.Maliye Bakanlığı MASAK ve TBB Yayın No:235, Aralık 2003,s.2.

olmaktadır. Karapara ülkelere beklenmedik bir fon olarak giriş-çıkış yaptığında döviz kurlarında istikrarlı bir rakamı tutturmak mümkün olmamaktadır.⁹⁰

Para aklama eylemini gerçekleştirenin davranışı ekonomik açıdan rasyonel değildir. Aklayan açısından bu işlemin getirisinden çok paranın güvenilir bir şekilde aklanması önemlidir. Bu nedenle karaparanın girdiği piyasalardan yasal gelire işlem yapan rasyonel yatırımcıların rekabet etmesi hemen hemen olanaksızdır.

Aklama sürecinde karaparanın ülke içine giriş nedenleri genel hatlarıyla söylenebilirse de, bu para girişinin yoğunlaşacağı dönemleri tespit edilebildiğini söylemek çok zordur. Hangi dönemlerde ülkeye girdiği ve hangi dönemlerde ülkeden çıktığı belirsiz olan bu para, kaçınılmaz olarak para talebinde istikrarsızlık doğuracaktır. Para talebindeki bu istikrarsızlık, para politikası belirleyicileri tarafından bu değişkenin öngörülebilirliği sonucunu doğurmakta, bu durum ise para politikasının başarısını etkilemektedir.

Karapara aklama faaliyetinde, aklayıcıların karaparayı yasadışı kaynağından uzaklaştırmak amacıyla sık sık, bir para birimini diğer bir para birimine çevirdikleri görülmektedir. Bu çerçevede ülkeye döviz olarak giren karapara, ülke içerisinde yerli para birimine dönüştürüldükten sonra elde bir süre tutulması, orta vadede yerli paranın aşırı değerlenmesine yol açacak, bu durum ise muhtemelen ödemeler bilançosuna yansiyabilecek; ihracatı azaltıp ithalatı özendirdiği için toplam talebi kısıcıcı bir etki yaratabilecektir. Öte yandan döviz kurlarında yaşanan bu değişim, bir kur riski doğuracak; bu ise döviz üzerinden borçlananlar lehine, yerli para üzerinden borçlananlar aleyhine bir durum yaratacaktır. Bu durum sadece bankalar açısından değil, vadeli ödemelerin yaygın olduğu ticari sektörde de büyük sorunlara ve iflaslara yol açabilecektir.⁹¹

Aynı şekilde; hisse senedi piyasasında istikrarsızlık ortaya çıkabilecektir. Yasadışı kaynaklı bu sıcak para girişi borsayı ateşleyebilecek, bu para ülkeden çıkmaya karar verdikten sonra ise borsada ani düşüslere rastlanabilecektir. Gayrimenkul fiyatlarında da istikrarsızlık

90 Ergin ERGÜL, Kara Para Aklamayla Mücadelenin Nedenleri Ve Suç Politikası, <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/karapara.htm>, erişim:07/10/06.

91 İnönü Akgün ALP, Paranın Karası Karaparanın Makro Ekonomik Etkileri, <http://www.masak.gov.tr/akgunmakale.htm>, erişim: 07/10/06.

ortaya çıkabilmektedir. Bu varlıkların değerinde görülen dalgalanmalar ise, gayrimenkul piyasasını da olumsuz etkilemekte; dolayısıyla bu piyasada şişirilmiş fiyatlarla karşılaşlabilmektedir.

Bütün bu finansal istikrarsızlıklar reel ekonomiyi de olumsuz etkileyebilmektedir. Karapara aklama faaliyetinin yoğun olduğu ülkeye özellikle yabancı sermaye talebi olmayacaktır. Zira karaparanın piyasalarda yarattığı istikrarsızlıklar ekonominin kredibilitelerini de etkileyecek, rasyonel girişimciler yatırım yaparken ülke riskini de göz önünde bulunduracakları için bu ülkeye gelmekten sakınca duyacaklardır. Dolayısıyla “kötü para, iyi parayı tedavülden kovar” şeklinde kabaca özetlenebilecek Gresham Kanunu, bir başka şekilde işlemeye başlayacak; karapara, yasal parayı tedavülden kovmaya başlayacaktır. Yasal paranın ülkeye girmekten kaçması ise yatırım oranının yükselebileceği kadar yükselmemesi sonucunu doğuracaktır. Bu durum ise uzun vadede, sürdürülebilir büyümenin düşmesi anlamına gelmektedir.

Karapara aklama ayrıca gelir ve servet yoğunlaşmasına yol açarak gelir dağılımı üzerinde de olumsuz etkiler doğuracaktır. Karapara, uluslararası mali piyasalarda dolaştıktan, veya daha genel bir ifadeyle aklama sürecini geçirdikten sonra belirli bazı kişi veya grupların ellerinde toplanmaktadır. Bu yoğunlaşmanın vergi politikası yoluyla ne ölçüde giderileceği ise şüphelidir. Zira politika geliştirmek için gerekli olan sağlıklı veriler mevcut değildir. Ayrıca doğaldır ki bu yasadışı gelirin vergilendirilmesi için kayıtlı sisteme girmiş olması gerekir. Kaldı ki böyle bir politikanın başarısı da aklayıcıların vergilerini ödemelerine bağlıdır. Ayrıca Quirk’e göre aklanan para, vergiden kaçma eğilimindedir. Quirk bunu yasalara saygısızlığın kendi içerisinde bulaşıcı olmasına bağlamaktadır. Zira bir yasayı çiğnemek diğerlerini de çiğnemeyi kolaylaştırmaktadır.⁹²

Karapara aklama faaliyetinin bir diğer etkisinin de vergi hasılatını düşürmesi olarak ifade etmek mümkündür. Kamu gelirleri içerisinde en önemli paya sahip olan vergilerden elde edilen hasılatın düşük olması ise, kamu gelirlerinin kamu giderlerinin karşılayamaması ihtimalini ortaya çıkaracak; bu ihtimalin gerçekleşmesi halinde ise bütçe açıkları baş

⁹² İnönü Akgün ALP, Paranın Karası Karaparanın Makro Ekonomik Etkileri, <http://www.masak.gov.tr/tr/akgunmakale.htm>, erişim; 07/10/06.

gösterecektir. Kamu giderlerinin kamu gelirlerinden düşük olması, toplam arzın arttırılamaması halinde, fiyatlar genel düzeyinde artışa yol açabilecektir.

Öte yandan bütçe açığının ortaya çıkması ise bu açığın finansmanı sorununu gündeme getirecek; açığın finansmanı için akla gelebilecek yöntemlerin yürürlüğe konması ise diğer makro ekonomik sorunlara yol açabilecektir.

Yasadışı faaliyetler ve bu faaliyetlerden elde edilen gelirlerin aklanması, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyo-politik etkiler de doğurmaktadır. Bu çerçevede bahsedilecek ilk etki, toplumsal dokuda ve sosyal ve ticari ahlak yapısında zayıflamanın ortaya çıkabilmesidir.

Suç ve suçluların yayılması ile birlikte, yasal ve kayıtlı sektörde faaliyet gösterenlerin, suç örgütlerinin idare ile bağlantılı olması konusundaki kanaatleri yaygınlaşabilecek, bu durum ise idareye olan güveni sarsacak ve toplumsal huzursuzluklara yol açacaktır.

Kamu yönetiminde yer alan bazı görevlilerinin bu şekildeki bağlantıları ise, suçla mücadelede etkinliği azaltan bir unsur olarak ortaya çıkabilmekte, böyle bir durumda ise yozlaşmaya yüz tutan bu sistem kendi kendini besler hale gelmektedir.

Ayrıca yasadışı faaliyetlerin yaygınlaşması ve idareye olan güvenin sarsılmasının bir yansıması olarak hukuk sistemine olan güven de azalabilecek ve hukuk sistemi sorgulanır hale gelebilecektir.⁹³

---

93 Ergin ERGÜL, Kara Para Aklamayla Mücadelenin Nedenleri Ve Suç Politikası, <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/karapara.htm>, erişim:07/10/06

II. BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİ VE TÜRKİYE'DE AKARYAKIT KAÇAKÇILIĞI

Giriş

Türkiye'de kayıtdışı ekonomi son yirmi yıl içinde önemli ölçüde dikkati çeken bir konu olmuştur. Bilindiği veya adından da anlaşılacağı üzere Kayıtdışı ekonomi etki oluşum ve sonuçları itibariyle bir iktisadi anlam ve değeri olduğu halde kayıtlarda yer almayan ve bu nedenle de çeşitli sonuçları bulunan faaliyetleri ifade etmekte ve ekonominin denetim izlenme ve yönlendirilmesinde ciddi bir belirsizlikler seti oluőurmaktadır.⁹⁴

Mali, ekonomik, sosyal ve siyasal sebeplerle ortaya çıkıp gelişen ve bu boyutlara ulaşmış olan kayıt dışı ekonomi, hacmi ile orantılı olarak, önce mali sonra ekonomik ve dolayısıyla sosyal hayat üzerinde tahribat yaratmakta ve böylece siyasal başarısızlığı da beraberinde getirmektedir.

Mali alanda yarattığı vergi kayıpları, bütçe açıkları ve bunun finansmanı için başvuru olan yolların ekonominin genel dengeleri üzerinde meydana getirdiği bozulma, sosyal alana yolsuzluk, yoksulluk ve vergi uyumunun azalması şeklinde yansımakta ve kayıt dışı ekonomi bu faktörlerin etkisi ile daha da geliőip büyüyen bir olgu halini almaktadır.

Türkiye'de kayıtdışı ekonominin sözkonusu olduğu sektörlerin başında akaryakıt sektörü gelmektedir. Yasaların suç saydığı akaryakıt kaçakçılığı eyleminin haksız rekabet, yolsuzluk ve karaparayla doğrudan ilişkisi vardır.

Türkiye'de Akaryakıt kaçakçılığı yoluyla devletin önemli miktarda gelir kaybına uğradığı bilinmektedir. Yıllık akaryakıt tüketiminin yaklaşık 34 milyon ton olduğu, bunun yaklaşık % 10 nün kaçak olarak tüketildiği, 2004 yılı için akaryakıt kaçakçılığından Devletin uğradığı toplam vergi kaybının 4,5 milyar USD civarında olduğu tahmin edilmektedir. Sınır ticareti kapsamında 1997-2002 yıllarına ilişkin Devletin uğradığı toplam vergi kaybının yaklaşık 8 katrilyon TL olduğu hesaplanmaktadır. Yine, sınır ticareti kapsamında motorin itilalarında vergilerin %80'i tahsil edilmekte idi. Mutad depo kapsamında ise sadece KDV alınmaktadır. Maliye Bakanlığının verilerine göre, 1997-1999 yıllarında sınır ticareti

---

94 Turgut GÜMÜŞ, "Dıősalık Ve Kayıtdışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme", Gazi Ün.İİBF Dergisi,Cilt 2 Sayı 3, Ankara:2005, s.63-70.

kapsamında Devletin uğradığı vergi kaybı 3,4-milyar USD'dır. Bu vergi kaybı, belirtilen dönemde konsolide bütçe vergi gelirinin %4'ü, bütçe açığının % 9'u ve ATV tahsilatının %31'ini oluşturmaktadır.⁹⁵

2.1-Sosyo Ekonomik Açıdan “Kayıtdışı Ekonomi”

Kayıtdışı ekonomi, günümüz ekonomilerinin en önemli sorunlarından birisidir. Türkiye'deki kayıtdışı ekonominin giderek büyüdüğü ve ulaştığı boyut ile neredeyse kayıtlı ekonomi ile yarıştığı söylenebilmektedir. Kayıt dışı ekonomiyi savunan, olumlu yönlerine işaret eden görüşler varolmakla beraber kabul gören genel görüş, bu sorunun ülkenin ekonomik ve sosyal dokusunda 'tahripkar' etkisi bulunduğudur. Kayıtdışı ekonominin ortaya çıkmasında ve boyutlarının genişlemesinde rol oynayan faktörler, toplumun ekonomik, mali ve sosyal sisteminin özelliklerinin bütünü tarafından belirlenmektedir.⁹⁶

Kayıtdışı ekonominin varlığı iki açıdan büyük önem taşımaktadır. Birincisi; kayıtdışı ekonominin varlığının kamu kesimi açısından vergi kaybı anlamına geliyor olmasıdır. İkincisi ise toplam ekonominin bir bölümü resmi kayıtlara girmediği sürece ekonominin gerçek boyutunu ve ekonomik büyüklüklerin göreceli ağırlığını saptamak mümkün değildir. Kayıtdışı ekonominin gerçek boyutu bilinmeden işsizlik oranı, kamu kesiminin büyüklüğü gibi oranların doğru olarak saptanması söz konusu değildir. Buna bağlı olarak da ekonomik sorunlara çözüm bulmak ve geliştirilen politikaların uygulanması ve etkinliğin sağlanması kolay olmamaktadır.⁹⁷

Yabancı literatürde yer alan eserlerde neredeyse hiç kullanılmayan ”kayıt dışı ekonomi” teriminin Türkçe literatürde yaygın bir şekilde benimsenmiş olmasında, bu konunun, vergi kayıpları boyutunun ön plana çıkarılmak istenmesinin önemli bir etkisi vardır. Kayıt dışı ekonomiyi ifade etmek için kullanılan terimlerdeki çeşitlilik, tanımı konusunda da görülmektedir.⁹⁸

97 TBMM, Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/238),2005, s.201

96 Enis BAĞDADIÖĞLU, “Kayıt Dışı İstihdam Ve Asgari Ücret”,

<http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucet.htm>, erişim:29/04/06.

97 Bilge AFŞAR “Kayıtdışı Ekonomi”, Konya Ticaret Odası Etüd – Araştırma Servisi Raporu, Sayı :46, Ankara:2005, agr, s.1.

98 Gülay Akgül YILMAZ, “Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları “, İSMMO İstanbul 2006, s.25.

2.1.1- Kayıtdışı Ekonominin Oluşum Nedenleri

Günümüzde kayıt dışı ekonomiyi doğuran faktörlerin neler olduğu konusunda belirleme yaparken, ulusal faktörlerin yanı sıra, küreselleşme sürecini yaşamakta olan dünya kapitalizminin ulus ekonomileri üzerinde meydana getirdiği etkilerin de gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Nitekim, kayıt dışı ekonomi konusunda 1960'lardan günümüze uzanan literatürde, kayıt dışı ekonominin sebebi olarak; vergi ve benzeri yükümlülükler ile devletin düzenleyici işlemleri ve bunların getirdiği yük üzerine vurgu yapıp ve dikkatler bu noktada yoğunlaştırılmıştır. Son dönem çalışmalarda ise vergi sisteminin adaleti, karmaşıklığı, vergi ahlakı, yolsuzluk.... gibi unsurların da kayıt dışı ekonomi ile ilişkisi ve kayıt dışı ekonomiyi genişletici etkisi üzerinde durulduğu, ayrıca ekonomik gelişmişlik düzeyi, konjonktürel durum, ekonomik istikrarsızlıklar (işsizlik, enflasyon), gelir bölüşümü, üretimin organizasyonu, işletme büyüklüğü gibi diğer ekonomik faktörlerle, psiko-sosyal faktörlerin etkisinden de bahsedildiği görülmektedir.⁹⁹

Kayıtdışı ekonominin, mali, ekonomik, politik, sosyal, psikolojik ve hukuki birçok sebebi bulunmaktadır. Bu çerçevede, ülkenin ekonomik sistemi ve yapısal özelliklerinin kayıtdışılığı oluşturmada rol oynadığı görülmektedir. Özellikle, istihdam açısından bakıldığında, ekonomide küçük işletmelerin yaygınlığı ile tarım ve hizmetler sektörüne dayalı faaliyetlerin ağırlıkta olması kayıtdışılığa yol açan önemli etkenlerdir. Ekonominin az gelişmişliği, yüksek enflasyon, ekonomi politikaları, istikrarsızlık, krizler, kayıtlı ekonomide istihdam ve gelir imkanlarının kısıtlı ve yüksek maliyetli olması, kayıtdışılığı etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁰

Dünya ekonomisine hakim olan trendler, bir ülkede yansımalarını bulduğu ve o ülkenin temel makro ekonomik göstergeleri olan büyüme, istikrar, cari işlemler dengesi ve gelir dağılımı üzerinde etkili olduğu sürece kayıt dışı ekonomiyi etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır. Zira, kayıt dışı ekonomi günümüzde; bir taraftan dünya ekonomisinin birikim ve bölüşüm sürecinde meydana gelen değişikliklerce diğer taraftan da her ülkenin kendi vergisel, diğer ekonomik, sosyal ve siyasal yapısının özelliklerince etkilenmektedir. Her ülkenin dünya

99 YILMAZ, age, s.45-46.

100 Vuslat US, "Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği", Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/17,s.10.

birikim ve bölüşüm sürecindeki yeri ve etkisi ile söz konusu farklı ulusal özellikleri kayıt dışı ekonominin farklı şekillerde ve farklı oranlarda görülmesine sebep olmaktadır.¹⁰¹

Kayıt dışı ekonomiye yönelmenin temel sebebi, insanların gelirlerini arttırma istekleridir. Gelirlerini arttırmak isteyen insanlar, faaliyetlerinin bir kısmını ya da tamamını kayıt dışında tutarak bu faaliyetlerden elde ettikleri kazançlar üzerinden vergi ödemeyerek gelirlerini arttırmış olurlar. Türkiye’de gelir dağılımında aşırı bir adaletsizlik söz konusudur. Gelirden düşük pay alan grupların gelirlerini arttırmak amacıyla ek işlerde kayıtsız şekilde çalışmaları kayıt dışı ekonominin büyümesine neden olmaktadır.¹⁰²

Vergi, sigorta ve benzeri kesintiler nedeniyle istihdam üzerindeki maliyetlerin yüksek olması, hem işçiyi hem de işvereni kayıt dışı istihdama yönelten önemli bir etkidir. İstihdam üzerindeki maliyetlerin yüksek olması, işverenlerin bu maliyetlerden kısmen veya tamamen kurtulma çabası içine girmelerine neden olabilmektedir. İşverenler bu maliyetlerden kısmen veya tamamen kurtulmak için iki farklı yönteme başvurmaktadırlar. Bunlardan birincisi, işverenlerin çalıştırdıkları işçilerin maaşlarını tamamen kayıt dışında tutarak istihdam üzerindeki maliyetlerden tamamen kurtulmalarıdır. İkincisi ise, çalıştırılan işçilerin maaşlarını asgari ücret üzerinden göstererek ücret farkını açıktan vermek suretiyle söz konusu maaşlar üzerinden daha az vergi, sigorta ve benzeri kesintilerin ödenmesiyle istihdam üzerindeki maliyetlerden kısmen kurtulmalarıdır.¹⁰³

2.1.2- Kayıtdışı Ekonominin Genel Etkileri

Kayıt dışı ekonomi, ekonomik, mali, sosyal ve siyasal alanda pek çok etki doğurmaktadır. Bunlardan önemli bir kısmı olumsuz iken bazıları olumludur. Olumsuz sonuçları arasında; vergi kaybı yaratması, resmi istatistikleri tahrip etmesi ve yanlış değerlendirmelere sebep olması, genel olarak kıt olan ekonomik faktörlerin etkin kullanılmasını engellemesi, çalışanların sosyal güvencesini ortadan kaldırması, haksız rekabete yol açması, vergi adaletini bozması, sosyal adaleti sarsması, hukukun kurtmaya çalıştığı düzeni tahrip etmesi, siyasilerin yanlış politikalar uygulamasına sebep olması sayılabilir. Olumlu sonuçları arasında; istihdama olan katkısı, atıl faktörlerin üretime dahil

101 Gülay Akgül YILMAZ, “Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları”, İSMMO İstanbul 2006, s.46.

102 Mustafa Ali SARILI, “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler”, Bankacılar Dergisi, Sayı:41, 2002, s.1.

103 SARILI, agm, s.1.

edilmesi, düşük fiyatla mal arzına imkan vermesi, katılımcılarına daha fazla özgürlük, çalışma saatlerinde esneklik, çalışma koşullarında esneklik ve sağladığı bağımsızlık sayılabilir.¹⁰⁴

Kayıt dışı ekonomi, vergiye tabi geliri azaltmak suretiyle fiili vergi oranında düşüş meydana getirir. Bu düşüş, kullanılabilir geliri artırır. Bu durumda ekonomide kullanılmayan yani atıl kapasite varsa marjinal tüketim eğilimine de bağlı olarak tüketim mallarına talep artar, dolayısıyla yatırım mallarına olan talep seviyesi yükselir ve sonuçta yatırımların artmasıyla milli gelir seviyesi yükselişe geçer.¹⁰⁵

Kayıtdışı ekonominin en önemli olumsuz etkilerinden birinin, devletin temel gelir kaynağı olan vergi gelirlerini azaltması olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomik faaliyetlerin kayıtdışı bırakılması, vergilerin eksik ya da hiç ödenmemesine neden olmakta ve devletin vergi gelirleri azalmaktadır. Vergi gelirlerinin azalması sebebiyle ise bütçe finansmanının sağlanması için borçlanma yoluna gidilmektedir. Borçlanma sonucunda ise faiz oranlarında yükseliş yaşanmakta; faizlerdeki artış yatırımları azaltarak, gerek milli geliri gerekse istihdamı olumsuz etkilemektedir. Bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finansmanı sonucu artan faizler sebebiyle kamu borçlanma maliyetinde artış kaydedilmekte; dolayısıyla, bütçe açıkları giderek artmaktadır.¹⁰⁶

Kayıtdışı ekonominin ülke ekonomisi ve işgücü piyasası üzerinde olumsuz olarak önemli etkileri vardır. Kayıtdışı ekonomi özellikle ekonomik istatistiklerin sağlıklı olmasını engellemekte ve elde edilen verilere dayanılarak uygulanan politika ve önlemlerden beklenen sonuçların alınamamasını doğurmaktadır. Kayıtdışı ekonominin büyümesi devletin vergi gelirlerini azalmasına yol açmakta, azalan vergi gelirinin telafisi için devlet vergi oranlarını yükseltmekte ya da borçlanma yoluna gitmektedir. Bu durum, özel sektörün gereksinimi olan yatırılabılır fonların devlete kaymasına yol açmaktadır. Ayrıca kayıtdışı istihdamın artması, sosyal güvenlik sistemine de zarar vermekte ve ekonomide haksız rekabete yol açmaktadır.¹⁰⁷

Kayıtdışı ekonominin varlığının diğer bir olumsuz etkisi ise, ülkenin yabancı kaçak işçilerin akınına uğramasına neden olmasıdır. Yabancı kaçak işçilerin işgücü piyasasına girmesi bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu işçilerin ucuz işgücü arzı, meleri,

104 YILMAZ, age, s.153.

105 Yusuf KILDİŞ, "Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal-Uluslararası Boyutu Ve Çözüm Önerileri", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:2, S:2, s.23.

106 Vuşlat US, "Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği", Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/17, s.13.

107 Ahmet TIKTIK, "Kayıtdışı Ekonomi, İstihdam Ve İşsizlik", http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1020&id=58 erişim;29/04/06.

piyasadaki mevcut ücret seviyesini düşürmekte ve yerli işçilerin yerine yabancıların ikame edilmesi söz konusu olmaktadır. Böylece yerli işçiler işsiz kalmakta, işsizlik oranı artmakta ve yerli işçiler işsiz kalmamak için her türlü kötü çalışma koşullarını kabul etmek durumunda kalmaktadır.¹⁰⁸

Kayıtdışı ekonominin diğer bir olumsuz etkisi, işçi sağlığı ve iş güvenliğini riske sokmaktadır. Çalışanların kötü ve riskli ortamlarda çalışmalarına neden olmaktadır. Sigorta primleri ödenmediğinden çalışanlar sosyal güvenlik koruması dışında bırakılmaktadır.

Kayıtdışı ekonomi, haksız ekonomik çıkar elde etmeği amaç edinen suç örgütlerinin rahat hareket etmesini sağlamaktadır. Birçok sektör ve alanda haksız rekabete neden olarak piyasa dengelerini bozan çıkar amaçlı suç örgütleri, bu yolla yabancı sermaye girişine de engel olmaktadır. Tefeciler adına tahsilât yapıp pay almakta, gazino ve barlardan koruma adı altında para toplamakta, turizm bölgelerindeki otel ve barların korku ve baskı yoluyla el değiştirmesinden maddi menfaat elde etmekte, korku, baskı, şiddet ve hile yoluyla emlak ve arazi satışından gelir elde etmekte olan bu örgütler, aynı zamanda buna benzer küresel oluşumlarla da işbirliği yapmaktadır. Uluslararası çetelerle ve şebekelerle birlikte göçmen kaçakçılığı, insan ticareti ve akaryakıt kaçakçılığı yapmakta, maden, kömür ve taş ocaklarını baskı yolu ile ele geçirerek maddi menfaat sağlayan örgütler, ilaç, inşaat, çimento, demir-çelik, mermer ve taşımacılık gibi sanayi tesisleri, fabrika ve firmaları da ele geçirmeye çalışmaktadır.

Gerçekte; çıkar amaçlı suç örgütlerinin ortaya çıkmasının temel nedeni kayıt dışı ekonomidir. Kayıt dışı ekonominin en önemli sosyal etkisi, toplumun güvenliğinin sağlanmasının zorlaşmasıdır.

2.1.2.1-Kayıtdışı Ekonomi ve İstihdam

Kayıtdışı ekonominin geleneksel ekonomik işlemlerden farklı olduğu çeşitli boyutları bulunmaktadır. Kayıtdışı ekonomik faaliyetleri yürütenler ülkede geçerli olan düzenlemelere ya kısmen veya tamamen karşı çıkarlar ya da bu yasal düzenlemelerin boşluklarından yararlanarak yükümlülüklerini yerine getirmezler. Her iki koşulda da yapılan faaliyetlerin

¹⁰⁸ Ahmet TIKTIK, "Kayıtdışı Ekonomi, İstihdam Ve İşsizlik", http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1020&id=58 erişim:29/04/06.

gizliliği esas olmakta ve belirli bir düzene bağlı çalışma ya da çalıştırma geçerli olmamaktadır.¹⁰⁹

Kayıt dışı istihdam; çalışanların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi nedeniyle vergi ve sosyal güvenlik primleri vb. gibi yasal yükümlülüklerden kaçınılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kayıt dışı istihdamı;İlgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmeyenler ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına kısmen bildirilenler olmak üzere iki gruba ayırabiliriz.¹¹⁰

Ayrıca kayıtdışı ekonominin varlığı, toplumda devletin itibarının zedelenmesi ile devlete karşı güvenin azalmasına ve ahlaki yönden zayıflamaya neden olmaktadır. Kayıtdışı istihdamın ne şekilde ortaya çıktığının incelenmesinde; faaliyet konusu ile çalışma ve çalıştırma türleri önem kazanmaktadır.¹¹¹

Hızlı nüfus artışı, köyden kente göç ile birlikte oluşan işsizlik ve çarpık kentleşmenin, işgücü piyasasında olumsuzluklara yol açarken kayıtdışı istihdama da zemin hazırlamakta olduğu kaydedilmektedir. Özellikle, yüksek işsizlik oranının sözkonusu olduğu durumlarda, kayıtdışı ekonomiye giriş ve çıkışların daha az maliyette gerçekleşeceği varsayımı altında, kayıtdışı istihdamda büyüme olması muhtemeldir. Buna ek olarak, kişi başına harcanabilir geliri düşük olan ülkelerde, kayıtlı bir işten elde edilen gelir belirli bir yaşam düzeyi için yeterli olmamakta; ikinci bir işte çalışma ise kayıtdışı kalmaktadır.¹¹²

İşgücü piyasasındaki kayıtdışı istihdamın bir başka boyutunda, istihdam olanaklarının hızla artan nüfusu karşılamayı ve bu çerçevede gelişen köyden kente hızlı göç ve çarpık kentleşmenin sonucu olarak niteliksiz işgücü ve işgücünün daha az ücretle ve sosyal güvenceye sahip olmaksızın çalışmaya razı olması sonucunda ortaya çıkan kayıtdışı ekonomik faaliyetler olduğu görülmektedir.

Kayıt dışı istihdamın nedenlerini ise; Gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluk ve işsizlik, İstihdamla ilgili yükümlülüklerin fazlalığı, Sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan nedenler, Sigortalıların sosyal güvenlik hizmetlerine bakış açısı, Çalışma ilişkilerinde

109 DPT, "Kayıtdışı Ekonomi ÖİK Raporu", DPT:2603 ÖİK:614, Ankara 2001, s.43.

110 T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Kayıt Dışı İstihdam Ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı", Genel Yayın No: 116,s.27.

111 DPT, "Kayıtdışı Ekonomi ÖİK Raporu", DPT:2603 ÖİK:614, Ankara 2001, s.43.

112 Vuslat US, "Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği", Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/17, s.10.

meydana gelen değişmeler, Kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği eksikliği, Çalışanların bilgi ve bilinç eksikliği şeklinde sayabiliriz.

Çalışma hayatı ile ilgili olumsuz sonuçlar büyük ölçüde kayıtdışı istihdamdan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de sendikal örgütlenmenin önündeki en önemli engellerden birisi de kayıt dışı istihdamın yaygınlığıdır. Ekonomik kriz ve durgunluk dönemleri kayıtdışı istihdama uygun bir zemin yaratmaktadır. Böylesi dönemlerde işsizler, kayıtlı ekonomide bulamadığı istihdam imkanlarını kayıt dışı faaliyetlerde aramaktadır. Bazı işverenler de işçi maliyetlerini düşürmek ve istihdam-üretim açısından esnek davranabilmek için kayıt dışına yönelmektedir.¹¹³

Kayıtdışı ekonominin işgücü piyasasının etkin işleyişini önleyici olumsuz etkileri vardır. Kayıtdışı ekonominin varlığı parçalanmış bir istihdam yapısı getirmektedir. Bu durum sendikal örgütlenmeyi ve işçilerin pazarlık gücünü zayıflatmaktadır. Bunun yanısıra kayıtdışı ekonomide istihdam edilenler için sigorta primi ödenmemesi, sosyal sigorta kuruluşlarının finansmanını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca kayıtdışı ekonomi kayıtlı ekonomi açısından haksız rekabet ortaya çıkarmakta, böylece kayıtdışı ekonomi cazip hale gelmekte ve büyümektedir.¹¹⁴

Türkiye'deki büyük kayıt dışı (informal) ekonomi, kentsel kesimdeki her üç işçiden birinin ve kırsal kesimdeki her dört işçiden üçünün hiç bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadığı anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, çok az işçi emeklilik, sağlık sigortası ve işsizlik sigortası alabilmektedir; kıdem tazminatının tamamını alabilen ve istihdam mevzuatında belirtilen diğer korumalardan tam olarak faydalanabilenlerin sayısı ise çok daha azdır çünkü herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı işçiler arasında bile yasal iş düzenlemelerine tam uyum göreceli olarak düşük düzeydedir. İş açığını daraltmak ve işçilere yönelik korumayı güçlendirmek için değişime ihtiyaç vardır.¹¹⁵

Hızlı nüfus artışı, bölgesel geri kalmışlık, iç göç nedenleriyle artan işsizlik herhangi bir işte çalışmayı zorlaştırmaktadır. Düşük eğitim seviyesi, kayıtlı sektörde istihdam edilemeyen işgücü, piyasaya giriş ve çıkışın kolay olduğu, sermaye gerektirmeyen evde

113 Enis BAĞDADIÖĞLU, "Kayıt Dışı İstihdam Ve Asgari Ücret"
<http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucret.htm>, erişim:29/04/06.

114 Ahmet TIKTIK, "Kayıtdışı Ekonomi, İstihdam Ve İşsizlik", http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1020&id=58
 erişim:29/04/06.

115 Dünya Bankası, "Türkiye İşgücü Piyasası Raporu (Özet)", Dünya Bankası Yayını, 14 Nisan 2006,s.2.

çalışma, fason üretim, işportacılık, simitçilik gibi işlerin yapıldığı informal sektörde istihdama yol açmaktadır.¹¹⁶

Başta büyük metropoller, hızlı ve kontrolsüz bir büyüme ve mekansal yayılma, hızla artan nüfus ve halen kentlerin sürekli olarak aldığı büyük göç nüfusu, doğal kaynakların hızla tüketilmesi ve su havzaları gibi alanlara olan büyük baskı, büyüyen kentsel rantlar, kaçak yapılaşma ve gecekondular, yasal olmayan bir gayrimenkul piyasasının oluşumu ve artan rantların kamuya aktarılamaması, artan fiziksel-çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlar, kentsel yaşam ve çevre kalitesinin azalması, kentin fiziksel, sosyal ve ekonomik taşıma kapasitesinin sınırlarına ulaşılması, sosyal olarak kentlileşmemiş bir nüfus ve kentsel yaşama uyumsuzluk, kimlik sorunları, suça eğilim, kalabalıklık ve tıkanıklık, ekonomik olarak giderek artan işsizlik ve informel sektör gelişimi, kayıt dışı ekonomi ve fiziksel olarak da yetersiz altyapı, yoğunlukların dengesiz dağıldığı bir arazi kullanımı, tek merkezli kentsel yapı, zemine, toprak yapısına ve toprağın taşıma kapasitesine uygun olmayan bir yapılaşma ve yer seçimi kararları gibi sorunlarla karşı karşıyadır.¹¹⁷

İşgücüyle ilgili temel sorun yeterince istihdam olanakları oluşturulamamasıdır. Nüfustaki hızlı artışın gerisinde kalan yeni istihdam olanakları, işgücü piyasasını olumsuz etkilemekte, çalışan nüfusun çalışabilir nüfusa oranını düşürmektedir.

Ayrıca; emekli olmasına rağmen çalışan kesim, işgücüne dahil olmama nedeni olarak 'ev kadını' gözüken, şehirlere göç eden ve kayıtdışı olarak çalışan kadın nüfus da dikkate alındığında kayıtdışı istihdamın boyutu ortaya çıkmaktadır. Ücretsiz aile işçisi şeklinde çoğunlukla tarımda ve kadın olarak istihdam edilen kesimin de yüksek oranlarda olduğu görülmektedir.

Kayıt dışı olarak çalışma hayatına katılan işçilerin gerekçesi, kayıtlı bir işte çalışma imkanlarının bulunmayışıdır. Kayıt dışı çalışan işçilerin büyük bir bölümü iş tercihiinde bulunma durumunda değildir. Yoğun işsizlik ortamında, çalışma koşullarının kötü olması çalışanları kayıtsız da olsa kayıtdışı bir işte çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

116 T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Kayıt Dışı İstihdam Ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı", Genel Yayın No: 116,s.27.

117 DPT, "Bölgesel Gelişme ÖİK Raporu", DPT: 2502 – ÖİK: 523, Ankara, Nisan 2000, s.177.

Türkiye'de kayıtdışı istihdama yönelmenin temel gerekçesini mevcut işsizlik, düşük ücret ve düşük verimlilik oluşturmaktadır. Kuralları belirlenen ekonomik yapının hakim kılınması ve geliştirilmiş olan kuralların kurumlar tarafından titizlikle uygulanması yerine, özellikle işveren ve temsilcileri, işgücü piyasalarıyla ilgili kurum ve kurallara karşı çıkmayı yaygın hale getirmekte ve bu duruma "ekonominin kendi iç dinamiği" gibi gerekçelerle haklılık kazandırmaya dönük çabalarını yoğunlaştırmaktadır.

Bu noktada, istihdam üzerindeki vergi yükü boyutlarının taşınmaz noktaya geldiği ve kayıtlı işletmeler açısından haksız rekabete yol açtığı söylenebilmektedir. Nitekim işveren kesimi, sosyal güvenlik primlerinin ve diğer istihdamla ilgili kesintilerin yüksekliğinin, özellikle işçi sayısına bağlı olarak işletmelere getirilen yükümlülüklerin kayıtdışı istihdamı büyüttüğünü iddia edilmektedir. Aynı biçimde, çalışma hayatı ile ilgili düzenlemelerin küresel rekabet şartlarında işletmelerin esneklik ihtiyacına cevap verememesi ve giderek yaygınlaşmakta olan standart dışı istihdam türlerini kapsamasının kayıtdışı istihdamda rol oynadığı da ileri sürülmektedir.¹¹⁸

Küreselleşme sürecinde rekabet gücünün arttırılması, ancak toplumu oluşturan tüm kesimlerin birlikte hareket edebilecekleri ortak bir alanın oluşturulmasıyla mümkün olabilir. Çalışanların hak ve özgürlüğünü daha da kısıtlayarak, geçim düzeyini daha da gerileterek, kayıtdışı istihdamı yaygınlaştırarak bu ortak alanın oluşturulması mümkün gözükmemektedir. İşçilerin, sendikaların gücünü ve etkinliğini azaltarak, işgücü maliyetini en aza indirme politikası kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Rekabet şartları düşük ücretlerle sağlanamaz ve esasında böyle bir yaklaşımın uzun süreli olması da mümkün değildir.

Çoğu zaman kamuoyunda yer alan ücret tutarları brüttür ve bu tutardan vergi, sosyal güvenlik primi gibi kesintiler yapılmaktadır. Ortalama işgücü maliyetinin yaklaşık yarısı net ücret olarak çalışanın eline geçmektedir. Bu yönüyle Türkiye OECD üyesi ülkeler içinde ücretten en fazla kesinti yapılan ülkelerin başında gelmektedir. İstihdam üzerindeki bu yük kayıt dışılığı özendirilmekte ve bir bakıma kayıtlı ekonomide örgütlenme imkanı olan sendikalaşmanın önünde de engel oluşturmaktadır.¹¹⁹

118 Enis BAĞDADIOĞLU, "Kayıt Dışı İstihdam Ve Asgari Ücret"
<http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucret.htm>, erişim:29/04/06.

119 Enis BAĞDADIOĞLU, "Kayıt Dışı İstihdam Ve Asgari Ücret",
<http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucret.htm>, erişim:29/04/06.

Sosyal ve ekonomik açıdan Türkiye’de asgari ücret politikasının incelendiğinde, Türk asgari ücret politikasının sosyal amaçlarına (gelir dağılımı açısından) tam olarak ulaşamadığını görmekteyiz.¹²⁰

Ülkemizde işçi ve işveren kesiminin sosyal güvenlik sistemine katkı oranları oldukça yüksektir. Bu primlerin yanında, diğer adlar altında yapılan kesintilerin de yüksek olduğu, işçinin eline toplam işgücü maliyetinden geçen tutarda görülmektedir. Mayıs 2002 itibariyle asgari ücretin işverene hesaplanabilen maliyeti 290 milyon lirayı aşmakta ve fakat bu tutarın sadece yüzde 56,4’ü işçinin eline geçmektedir.¹²¹

2.1.2.2-Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme

Devletin en önemli gelir kaynağı olan vergi, özel ya da tüzel kişilerin her türlü iktisadi faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlardan, kamu harcamalarının finansmanı için devletin egemenlik gücünü kullanarak aldığı bir paydır. Ancak, bazı mükellefler çeşitli nedenlerle bu gelirlerinden devlete hiç pay vermemek ya da daha az vermek için kayıtlarının bir kısmını veya tamamını kayıt dışına çıkarma eğilimindedirler.

Çağdaş vergi sistemleri beyan esasına dayanmaktadır. Çünkü beyan esas, verginin ödeme gücüne göre alınmasını sağlayan ve dolayısıyla vergilemede adalet ilkesinin gerçekleştirilmesinde daha etkin bir yöntemdir. Ancak bu yöntem, yeterli ve etkin bir denetim mekanizmasıyla desteklenmediği takdirde kayıt dışı ekonomi ortaya çıkabilmektedir. Günümüzde, toplumların en önemli sorunlarından birisi olan kayıt dışı ekonomi; nedenleri, sonuçları ve işleyişi itibariyle oldukça karmaşık ve çok yönlü bir olgudur.¹²²

Vergi ve kayıtdışı ekonomi birbirini besler ve güçlendirir. Dolayısıyla kayıtdışı ekonominin genişlemesi, vergilerin ağırlaşmasına yol açar.¹²³

Vergi ve kayıtdışılık birbirini besleyen ve güçlendiren süreçlerdir. Vergi, sistemi kayıtdışına iterken, kayıtdışı kesimlerin genişlemesi de vergilerin ağırlaşmasına yol

120 Adem KORKMAZ, Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye’de Asgari Ücret: 1951-2003, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (7) 2004 / 1, s.68.

121 Enis BAĞDADIOĞLU, “Kayıt Dışı İstihdam Ve Asgari Ücret”, <http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucet.htm>, erişim:29/04/06.

122 SARILI, agm, s.32.

123 AFŞAR, agr ,s.2 .

açmaktadır. Kayıtdışı alanların gayrisafi milli hasılaya oranı ile vergi kaybının toplam vergi gelirlerine oranı arasında simetrik bir ilişki yoktur. Kayıtdışı alanların küçültülmesi, toplam vergi tabanını büyütürken, aynı anda kayıtcı alana ait vergi tabanını daraltabilir.¹²⁴

Kayıtdışı alanların genişlemesi fiili vergi tabanını daralttığından dolayı, gerekli vergi gelirlerine ulaşabilmek için vergi oranlarının yükseltilmesi zaruri olur. Bu süreç, kayıtdışılık ile birlikte yüksek vergi oranlarının ve sonuçta da, daha büyük kayıtdışı alanların oluşmasına neden olur. Kayıtdışı alanların tümü ile vergi dışı olduğu kabulü doğru değildir. Sadece dolaylı vergiler değil, fakat dolaysız vergiler alanında da kayıtdışı faaliyetler, piyasa içi yansıma süreçleri ile yük almaktadır.¹²⁵

İkinci grup yasadışı ekonomik faaliyetler, rüşvet,zimmet, ihtilas,hırsızlık gibi, gelir yaratıcı olmayan, fakat transfer niteliğindeki faaliyetlerden oluşur. Bu grup faaliyetler vergileme açısından fazla önemli değildir.

Kayıtdışı ekonominin önemli oluşunun nedenlerinden biri, her şeyden önce, ekonominin bir kısmını resmi kayıtlara girmemesi, ekonominin gerçek boyutunu ve ekonomik büyüklüklerin nispeten ağırlığını belirlemek mümkün değildir. Örneğin, kayıtdışı ekonominin gerçek boyutu bilinmeden işsizlik oranı, kamu kesiminin büyüklüğü gibi oranların doğru olarak belirlenemez. Buna karşın, ekonomik sorunlara doğru teşhis koymak ve geliştirilen politikaların uygulanışında da etkinliğin sağlanması mümkün değildir.

Kayıtdışı ekonomi olgusu mali açıdan da önemlidir. Zira, kayıtdışı kesimden aynı zamanda vergi alınmaz. Başka bir ifade ile, kayıtdışı ekonominin varlığı, kamu kesimi açısından vergi kaybı anlamına da gelmektedir.

Kayıtdışı ekonominin aynı anda vergi-dışı olma özelliği, ekonomik dengeler açısından ikili bir yapıyı gündeme getirir. İkili yapının varlığının ekonomik ve mali dengeler açısından önemli bir sakınca oluşturması, sadece böyle bir yapının varoluş dönemlerinde ortaya çıkan yanlış kaynak dağılımına bağlı bulunmamaktadır. Fakat böyle bir yapılanma ve bu yapılanmanın oluşturduğu statik denge durumu, enformel ekonomi ile mücadeleyi de güçleştirmektedir. Zira, kayıtdışı ekonomi ile mücadele, kurulu ekonomik dengeleri

124 Talha APAK Kayıtdışı Ekonomi Artıyor - Vergi Tabanı Yerinde Sayıyor,
http://www.alomaliye.com/talha_apak_kayitdisi_ekonomi.htm, erişim:29/04/06.

125 http://www.muhasabebet.net/makaleler_sduman.html,erişim:29/04/06.

bozacağından dolayı, sadece bozulan çıkarlar nedeni ile güçlkle karşılaşmaz, fakat aynı zamanda, yeniden oluşacak kaynak dağılımı açısından da dikkatle izlenmesi gereken bir politikayı gerektirir.¹²⁶

Kayıtdışı ekonominin oluşturduğu vergi kaybı, hiç şüphesiz kayıtdışı faaliyetlerin ölçülmesinin ötesinde bir ölçüm ve tahmin çabasını gerektirmektedir. Açıktır ki, böyle bir çaba bir dizi varsayım üzerine oturmaktadır.

Yükümlülerin vergi ve benzeri yükümlülüklerden kurtularak, üretim maliyetinde avantaj sağlamak ya da kullanılabilir net gelirlerini yükseltmek amacı peşinde olabilecekleri çok büyük bir olasılıktır. Ancak, vergi yükünden kurtulmaya çalışan yükümlünün davranışı, vergide olduğu gibi, iki ayrı yöndeki etkinin net sonucu olarak ortaya çıkar. Birinci etkiye gelir etkisi adı verilir ve bu etki altında mutlak gelir kaybına uğramak istemeyen yükümlü risk alma eğiliminden uzak durur ve bu davranışın sonucunda kayıtdışı ekonomiye kaymaz. İkinci etki ise, vergi vermek ve kaçırmak arasında yükümlüyü ikinci alana iter ve yükümlü risk alarak kayıtdışı alanda faaliyetini sürdürmeye başlar.¹²⁷

Vergi dışına çıkışın vergi benzeri bir başka nedeni ise, emek üzerindeki sosyal güvenlik ve benzeri yükümlülüklerdir. İşçi ücretini düşük göstererek ya da gizleyerek, söz konusu yükümlülüklerden kurtulabilir. Vergi denetimi etkinliğine bağlı olarak, üretimde verimsizliği telafi edebilmek ve emek maliyetinden tasarruf sağlayabilmek için geniş bir enformel sektör yaratılır ve ilginç olarak, söz konusu enformel sektör formel sektör tarafından da destek görülür.

Kayıtdışı ekonominin oluşturduğu vergi kaybı, teorik olarak, tüm ekonominin kayıt altına alınmış olduğu varsayılan durumdaki potansiyel vergi geliri ile, fiili olarak toplanan vergi geliri arasındaki fark olarak görülüp, öylece hesaplama yöntemleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu yöntemler, kayıtdışı faaliyetlerin neden olduğu görelî faktör getirisi farklılıklarına ve bu farklılıklar nedeni ile oluşan arz ve talep değişikliklerine dayanarak oluşturulan modeller üzerinden vergi hesaplama mantığına dayandırılmaktadır.

126 İzzettin ÖNDER, "Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergileme", <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/19.htm>, erişim:11/05/06.

127 İzzettin ÖNDER, "Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergileme", <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/19.htm>, erişim:29/04/06.

Gelir dağılımındaki dengesizliğin Türkiye'de oldukça yüksek olması fakat yaşanan toplumsal sorunların bu derece büyük olmaması şaşırtıcıdır. Kayıt dışı ekonominin boyutunu ve vergi kaybını anlamak için bu noktadan bakmak gerekmektedir. Kayıt dışının ve vergi kaybı miktarının tespit edilemeyişinin nedenlerinden birisi”istatistiki veri tabanlarının Türkiye gerçekliğini kavrayamamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle kayıt-dışı çalışma biçimleri (domestic labour- evcil emek, kaçak işçilik gibi) ve kayıt-dışı gelirler (sosyal yardımlaşma ve dayanışma davranışları gibi) istatistiki çalışmalarda ve ekonomik araştırmalarda hesaba girmemektedir.”¹²⁸

Örneğin 1994 yılında oldukça büyük bir ekonomik kriz yaşanmasına rağmen Teorik Türkiye'de büyük kargaşalar ve sorunlar çıkmamıştır. Sanki böyle bir kriz yaşanmamış gibi yaşam devam etmiştir. Toplumsal yapını sahip olduğu mekanizmalar tam bilinmediğinden bu krizin nasıl atlatıldığını gösterebilecek araştırmalar henüz mevcut değildir. Diğer bir örnek ise 1960-1980 arası için verilebilir.

Demek ki olaylara ve olgulara eksik ya da yanlış açılardan bakılmaktadır. Bilgi üretimi, görülenin açıklanmasıyla değil, görülmeyenin ortaya çıkarılması ile oluşmaktadır. Türkiye'deki bilgi üretim çalışmalarının böylesi bir açılıma ihtiyacı vardır. Türkiye toplumsal araştırma konusu açısından oldukça zengin bir ülkedir. Özellikle veriler ile gerçeklikler arasında böylesi büyük çelişkilerin olduğu bir ülke olması araştırmacılara çok zengin bir çalışma alanı sunmaktadır. Araştırmacılar büyük özen ve sorumluluk sahibi ve bilinçli olmalıdırlar. Türkiye'deki araştırmacıların önündeki en önemli engel gerek parasal gerekse de parasal olmayan arkada kalmış görünmeyen ve kayıt-dışı olan olguların açığa çıkarılmasıdır. Bu olguları açığa çıkaracak teorik perspektif zenginliğine ve açılımına ihtiyaç vardır.¹²⁹

Bu noktada temel varsayımımız ücretli, yevmiyeli ve kendi adına ve işveren olarak çalışan ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadığını beyan eden kişilerin vergi idaresine de vergi ödemediğidir. Sonuçta ortaya vergi idaresi açısından vergi kayıp ve kaçağı ortaya çıkmaktadır. Daha da önemlisi, özellikle kayıt dışı işçi çalıştıran işveren giderini belgeleyememesi nedeniyle, daha az vergi ödemek için sahte ya da içeriği itibariyle yanıltıcı belge kullanmak zorunda kalmasıdır. Sonuçta gelir, kurumlar ve damga vergileri açısından kayıp söz konusu olmaktadır. Kayıt dışında çalışanlar, yukarıda incelendiği üzere

128 Ercan DANSUK, “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi Ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi(DPT Uzmanlık Tezi)”, Mayıs 1997, s.31.

129 DANSUK, age, s.32.

tamamen ücretli ve yevmiyeli kesim değildir. Tarımda ücretle ve yevmiyeli çalışanların önemli bir kısmı vergiden muaf tutulmuştur.¹³⁰

Söz konusu gelir ve ikame etkilerinin bileşkesi biçiminde ortaya çıkan net etkinin gücü, vergi oranları, yakalanma oranı ve cezanın şiddetine bağlı olarak belirlir. Vergi yükünün yüksek olması, açıktır ki, vergi dışına çıkmanın getirisini yükselteceğinden dolayı, kayıtdışı alanı genişletir. Buna karşın, bireyin yakalanma olasılığının artması ve cezanın yüksekliği yükümlülere risk almadan uzaklaştırır.¹³¹

Vergi oranlarının vergi kaçırmadaki etkisinin bertaraf edilmesinde vergi idaresinin rolü açıktır. Vergi idaresi yükümlülere ne derece yakından izleyebilirse, vergi dışına çıkma eğilimi de o derece azalır. Vergi idaresinin yükümlülere vergi sonrası olduğu kadar vergi öncesi aşamada da izlemesi çok önemlidir. Bilgisayar destekli yaygın ve yatay denetimli devamlı izleme ağının varlığı, salt vergi sonrası yapılan detaylı incelemelerden daha da önemlidir. Vergi cezalarının yüksekliği de, açıktır ki, vergi dışına çıkışlar üzerinde negatif etkisi olan bir faktördür. Vergi cezalarının yüksekliği özellikle yakalanma olasılığının düşük olduğu koşullarda önemli olmaktadır.¹³²

Kalkınmakta olan ekonomilerde varolan ikili yapılanma, formel kesime de avantaj sağlar. Enformel kesimden girdi sağlayan formel kesim, avantajı nedeni ile girdi maliyetinde indirimli fiyat elde eder. Böylece, formel kesime girdi sağlayan enformel kesim, vergi dışına çıkarak sağladığı vergi avantajı ile formel kesime ucuz girdi sağlarken, aynı anda formel kesimde kar marjını yükselterek, bu kesimde oluşan birikime de katkıda bulunmuş olur.¹³³

Devletin ekonomiye müdahalesi çeşitli piyasalarda veya sektörlerde yasadışı olmayan kayıtdışı faaliyetlerin oluşmasına neden olabilir. Devletin çalışma saatlerine, bazı sektörlerde fiyatlara ya da çalışma koşullarına müdahalesi enformel sektörün oluşumuna neden olabilir. Mal piyasalarında oluşan karaborsa, işgücü piyasalarındaki denetimsiz istihdam ya da para piyasalarında görülen tefecilik, hep kamu müdahalesi sonucunda oluşan enformel sektörlerin örneklerini oluşturmaktadır.

130 <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~aby/19M.3.1.pdf1>, erişim:11/05/06.

131 İzzettin ÖNDER, "Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergileme", <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/19.htm>, erişim:29/04/06.

132 http://alomaliye.com/talha_apak_kayitdisi_ekonomi.htm, erişim:06/05/06.

133 İzzettin ÖNDER, "Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergileme", <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/19.htm>, erişim:29/04/06.

Bu tür işlemler ve ekonomik faaliyetler milli gelir hesaplarına giriyor olabilir, fakat bunlar vergi dışı faaliyetlerdir.¹³⁴

2.2- Kaçakçılık Kavramı (4926 Sayılı Yasaya Göre) ve Türkiye’de Akaryakıt Kaçakçılığı

Kaçakçılık Kavramı tanımını 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 2.Maddesinden almaktadır. Akaryakıt Kaçakçılığı da bu kavram içinde yerini almaktadır.Şimdi sırasıyla Kaçakçılık Kavramı ve Türkiye’de Akaryakıt Kaçakçılığı üzerinde duralım.

2.2.1- Kaçakçılık Kavramı

Kaçakçılık kavramı günümüzde sürekli olarak kamuoyunda tartışılan en önemli olgulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaçakçılık sözcüğü etimolojik olarak “kaçak” sözcüğünden türemiştir. Kaçak sözcüğü; bağlı bulunduğu yerden veya yasadan kaçan, uzaklaşan (kimse), yasaca yasak olan veya yapılması için izin alınmayan, yasaca belirtilmiş gerekli gümrük ve vergileri ödenmeden bir yere sokulan veya bir yerden çıkarılan anlamına gelmektedir. Örneğin; kaçak akaryakıt, kaçak elektronik eşya, kaçak sigara, kaçak çay gibi.

Kaçakçı; yasalara karşı gelerek bir yere mal sokan, bir yerden mal kaçıran veya bir yerde satan kimse demektir.

Kaçakçılık ise; bir devletin yasalarına karşı gelerek yapılan ticaret, bir ülkeye gizli olarak, gümrüğü ödenmemiş, yasaklanmış mal sokma işi anlamına gelmektedir.¹³⁵

Haksız rekabetin içinde değerlendirebileceğimiz en önemli olgulardan biri Kaçakçılıktır. 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa¹³⁶ göre kaçakçılık şu şekilde tanımlanmıştır:

Herhangi bir eşyayı belirlenen gümrük kapılarından geçirmeksizin Türkiye'ye ithal veya buna teşebbüs etmek,

Herhangi bir eşyayı gümrük işlemine tâbi tutmaksızın Türkiye'ye ithal veya buna teşebbüs etmek,

134 İzzettin ÖNDER, “Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergileme”, <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/19.htm>, erişim:29/04/06.

135 TDK, “Okul Sözlüğü”, Ankara 2000, s.513-514.

136 T.C. Resmi Gazete, 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu Md.2, 19/07/2003 tarihli ve 25173 sayılı Resmi Gazete.

Transit rejimi çerçevesinde taşınan serbest dolaşımda bulunmayan eşyayı, rejim hükümlerine aykırı olarak gümrük bölgesinde bırakmak veya buna teşebbüs etmek,

Yukarıda belirtilen eşyayı bilerek; taşımak, satmak, satın almak, saklamak, satışa arz etmek ya da alınıp satılmasına aracılık etmek,

Kanunlara veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası andlaşma veya sözleşmelere göre ithali veya ihracı yasak olan herhangi bir eşyayı ithal veya ihraç etmek veya bunlara teşebbüs etmek, ithali yasak eşyayı bulundurmak, satmak, satın almak, saklamak, satışa arz etmek, alınıp satılmasına aracılık etmek veya bilerek taşımak,

Gerçeğe aykırı belge ile gümrük idaresini yanıltarak, vergilerini hiç ödememek veya eksik ödemek, vergileri ödenmeksizin ödenmiş veya işlemleri yaptırılmış gibi göstermek, vergiye tâbi olduğu halde muafiyete tâbiymiş gibi göstermek suretiyle eşya ithal veya ithale teşebbüs etmek,

İthali; lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tâbi olan eşyayı gerçeğe aykırı her türlü beyanname ve belge ile gümrük idaresini yanıltarak işlemi yaptırmak suretiyle ithal etmek veya bunlara teşebbüs etmek,

İthali, insan sağlığı ve güvenliği, hayvan ve bitki varlığı ve sağlığı, çevrenin korunması, tüketicinin doğru bilgilendirilmesi ve ticarî kalite yönlerinden standardizasyon kontrolüne tâbi olan eşyayı, standarda uygun olmadığı halde gerçeğe aykırı her türlü beyanname ve belge ile gümrük idaresini yanıltarak standarda uygun ya da standart dışı göstermek suretiyle ithal etmek,

Özel kanunları gereğince belirli işler için vergiden tamamen veya kısmen muaf olarak ithal olunan eşyayı ithal amacı dışında kullanmak veya satmak veya bilerek satın almak,

Herhangi bir işlem veya amaç için belli şartlarla Türkiye'ye geçici olarak ithal olunan eşyayı her türlü beyanname veya belge düzenlemek suretiyle gümrük bölgesinden çıkarmadığı halde çıkarmış gibi göstermek, belirtilen şekilde geçici olarak ithal olunan eşyayı satmak veya bilerek satın almak,

Gümrük kontrolü altında işleme rejimi çerçevesinde ithal edilen veya bunun kullanılması sonucu elde olunan eşyayı gerçeğe aykırı her türlü beyanname veya belge düzenlemek suretiyle serbest dolaşıma sokmak veya buna teşebbüs etmek,

Antrepo veya geçici depolama yerlerindeki eşyayı gümrük idaresinin izni olmadan kısmen veya tamamen çıkarmak veya değiştirmek,

İhraç eşyasının yapılan beyan ve eki belgelere göre miktarı veya cinsinde yüzde ondan fazla farklılık çıkması,

İhraç eşyası için gerçeğe aykırı belge ibrazı suretiyle ihracat vergilerini ödememek veya eksik ödemek veya Devletçe uygulanan teşvik veya sübvansiyonlardan veya parasal iadelerden yararlanmak şeklinde haksız menfaat temin etmek,

İhracı lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tâbi olan eşyayı, belirlenen kayıt ve koşullara uymaksızın veya gerçeğe aykırı her türlü beyanname ve belge ibrazı ile gümrüğü yanılarak işlemi yaptırmak suretiyle ihraç etmek kaçakçılık fiilini oluşturmaktadır.

2.2.2-Türkiye’de Akaryakıt Kaçakçılığı

Akaryakıt sektöründe benzin, gazyağı, kalorifer yakıtı, motorin ve fuel oil akaryakıt olarak adlandırılmaktadır.¹³⁷ Akaryakıt Kaçakçılığı denildiğinde bu ürünlerin kaçakçılığı anlaşılmaktadır.

Kaçakçılık, Türkiye’nin gündemini uzun yıllardır meşgul eden ve önemli ölçüde bütçe kayıplarına neden olan bir sorun durumundadır. Uzun yıllardan beri dışardan Türkiye’ye sokulan ve yasadışı olduğu gibi, kayıt dışı olduğu için de zararları tartışılmayacak olan kaçakçılık, son dönemde daha örgütlü bir biçimde yapılmaktadır. Çete yada şebeke adı altındaki yasal olmayan örgütlenmelerle, her geçen gün artarak toplumu sarmakta, bireyi önemsizleştirerek sosyal güveni sarsmakta, birey-toplum, birey-devlet ilişkilerini şüpheli kılmaktadır. Toplum, kendine güveni olmayan bireylerden oluştuğundan sağlıklı olmaktan uzaklaşmaktadır. Uzun yıllardan beri, özellikle sınırlardan kaçak elektronik eşya ve emtianın Türkiye’ye sokulduğu, yurdun her köşesinde satıldığı görülmektedir.

Göçmen kaçakçılığı ya da uyuşturucu madde ticareti şeklinde de rastlanılan kaçakçılık, yukarıda da ifade edildiği gibi suç örgütlerinin kontrolüne girmiş bulunmaktadır. Son zamanlarda Türkiye’ye ekonomik olarak önemli ölçüde zarar veren kaçakçılık türü, akaryakıt kaçakçılığıdır. Kolay yoldan para kazanma arzusu, haksız kazancın temel nedenini oluşturmaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü verileri, Türkiye’de akaryakıt piyasasındaki potansiyelin %18 ‘inin kaçak yolla yurda giriş yaptığını ortaya koymaktadır. Yıllık 8 milyar dolara varan bu kaçak pazarında Türkiye’nin vergi kaybı 2.5 milyar dolara ulaştığı değerlendirilmektedir.

¹³⁷ Petrol İş, Petrol Ürünleri Dağıtım Sektörü Ve POAŞ, Petrol İş Yayın No:71, Ağustos 2001, İstanbul, s.19.

Bir başka deyişle yıllık satılan akaryakıt miktarı 17 milyon ton, ama bunun 3 milyon tonu kaçaktır. 2003 yılında, sadece yakalanan motorin miktarı 1 milyon 245 bin tondur. Tüpraş'm satış hızı 2002-2003 arasında % 22 iken, bu rakam 2003-2004 arasında % 3'e gerilemiş bulunmaktadır.¹³⁸

Türkiye 2005 yılının ilk çeyreğinde, %12.4 oranında bir büyüme hızı gerçekleştirmiştir.¹³⁹ Üretim artmakta, ihracat ve ithalat da artmakta, özellikle otomotiv sektöründeki üretim, iç ve dış pazarlara satışlarda artış gözlenmesine rağmen kaçak yüzünden kayıtlı akaryakıt üretiminde büyüme hızının düşük olduğu görülmektedir.

Konunun devleti ilgilendiren boyutunun yanı sıra, vatandaşı doğrudan ilgilendiren boyutu da vardır. Çok basit kimyasallarla elde edilen kalitesiz yakıt, herhangi bir arındırma ünitesinden geçmediğinden, standart yakıtlar gibi olmamakta ve bu durum da bir çok aracın arızalanmasına neden olmaktadır.

ODTÜ'nün yaptığı analiz araştırmalarına göre, piyasada satılan akaryakıtın 1/6'sı bozuktur. Bu veriler, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri, Savcılıklar, Jandarma Komutanlıkları ve Emniyet Müdürlükleri gibi resmi makamlar kanalıyla gelen verilerdir.¹⁴⁰

Yurdumuzda trafiğe kayıtlı 10.000.000'u aşkın motorlu taşıt bulunmaktadır. Bu rakamlar her ne kadar Dünya ortalamasının altında bir seyir izlese de, kolay kazanç peşindeki suç örgütlerinin ilgisini çekmektedir. Kamyonlardan otomobile, irili ufaklı bir çok araç, yakıt deposunu büyütürken yurda kaçak akaryakıtın sokulmasını sağlamaktadır. İran'da "celikan" adlı 70 -80 litrelik plastik bidonlarla katır sırtında gelen akaryakıt, iç piyasada satılmaktadır. İran'da 30.000 TL/lit'ya satılan motorin sınıra yakın iç piyasada 300.000 TL/lit'ye, benzin de 500.000TL/lit'ye yasadışı olarak pazarlanmaktadır. Konunun ülke ekonomisi, sağlanamayan vergi geliri, araç sahiplerinin otomobillerine verdiği zararın yanında, barındırdığı yüksek orandaki kükürt nedeniyle de, insan sağlığına ve çevreye verdiği zarar da göz ardı edilmemelidir.¹⁴¹

138 EGM KOM Daire Başkanlığı, 2004 Raporu, Ankara,Eylül 2005, s.7.

139 Talha APAK, Kayıtdışı Ekonomi Artıyor - Vergi Tabanı Yerinde Sayıyor <http://alomaliye.com/erişim;06/05/06>.

140 Ender OKANDAN, PAL 2005 yılı Akaryakıt Kalite Kontrol Analiz Sonuçları Raporu, Petrol Araştırma Merkezi, s.2.

141 TBMM, Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/238),2005,s.2.

Türkiye'nin ekonomik ve coğrafik özellikleri nedeni ile akaryakıt kaçakçılığının da merkezi konumuna geldiği ve tüm kaçakçılık yöntemlerine başvurulduğu geçtiğimiz yıllarda yaşanan olaylardan anlaşılmıştır. Akaryakıt kaçakçılığından kazanılan gelirin nakit paraya hemen çevrilmesi ve eroin kaçakçılığı kadar toplumda infial uyandırmaması nedeni ile zaman zaman Organize Suç Çetelerini de bu pastadan pay almaya yönelttiği de görülmektedir.

Burada, Türkiye'nin yılda ürettiği,ithal ettiği ve ihraç ettiği akaryakıt miktarı ile akaryakıt kaçakçılığına konu olan miktar üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

2.2.1.1-Türkiye'de Petrol Piyasası ve Üretim/Tüketim Dengesi

Türkiye'nin ham petrol rezerv ve üretimi dünya ölçeğinde bir büyüklük ifade etmemektedir. Rafineri kapasitesi bakımından Türkiye dünyanın %0,8'ini ve petrol ürünleri tüketimi bakımından ise %0,9'unu oluşturmaktadır. Dolayısı ile Türkiye önemli bir ham petrol ve petrol ürünleri ithalatçısı ülkedir.

Tablo 1: Türkiye'nin 2004 yıl sonu itibarı ile son beş yılda ham petrol üretim ve ithalatı, rafineri üretimi, petrol ürünleri ithalat ve ihracatı, sivil tüketim ve dağıtım şirketleri satışları:

Türkiye hampetrol ve Petrol Ürünleri	2000	Değişim (%)	2001	Değişim (%)	2002	Değişim (%)	2003	Değişim (%)	2004	Değişim (%)
Ham petrol üretimi	2.749.105	100	2.551.467	98,9	2.441.534	98,8	2.375.044	98,8	2.275.530	98,7
Hampetrol İthalatı	21.671.150	100	23.242.875	107	23.661.811	108,5	24.096.407	110,1	23.830.052	109,1
İşlenen Hampetrol	24.204.552	100	25.861.534	106,5	26.119.221	107,4	26.488.032	108,7	25.986.559	106,9
Rafinerilerde Üretilen	23.646.710	100	25.314.406	106,6	25.345.335	106,8	25.788.867	108,4	25.374.642	106,9
Pet. Ürünleri İthalatı	8.622.152	100	5.791.746	52	7.534.685	85,9	8.111.499	98,4	9.715.103	111,2
Pet. Ürünleri İhracatı	1.550.983	100	2.569.763	139,6	3.029.979	148,8	3.874.396	159,9	3.824.246	159,4
Petrol Ürünleri Sivil Tüketimi	29.889.979	100	28.630.104	96	29.334.226	98,9	29.909.502	101,2	30.627.656	102,5
Akaryakıt Dağıtım Şirketleri Satışları	18.235.693	100	16.920.995	92,5	16.944.166	92,3	16.464.688	89,2	16.939.529	92,3

Kaynak: <http://www.pigm.gov.tr/istatistik/rafineri.htm>, erişim; 11/11/06.

Türkiye 2004 yılında; 2,3 milyon ton ham petrol üretmiş, 23,8 milyon ton ham petrol ithal etmiş ve 26,0 milyon ton ham petrolü rafinerilerde işleyerek 25,4 milyon ton petrol ürünü elde etmiştir. 25,4 milyon ton petrol ürünleri toplamının; %29 oranında 7,4 milyon tonunu motorin, %27,5 oranında 7,0 milyon tonunu fuel oil-6, %14 oranında 3,5 milyon tonunu benzinler, %6 oranında 1,6 milyon tonunu nafta, %5 oranında 1,4 milyon tonunu jet yakıtı, %4 oranında 0,9 milyon tonunu kalorifer yakıtı, %3 oranında 0,8 milyon tonunu LPG ve %11,5 oranında 2,9 milyon tonunu da diğer ürünler oluşturmaktadır. Türkiye 2004 yılında, %35 oranında 3,4 milyon tonu LPG, %39 oranında 3,8 milyon tonu motorin, %8 oranında 0,8 milyon tonu benzin, %5 oranında 0,5 milyon tonu fuel oil-6 ve %13 oranında 1,2 milyon tonu diğer ürünler olmak üzere toplam 9,7 milyon ton ürün ithal etmiştir. Türkiye'nin 2004 yılı petrol ürünleri üretimi %1,6 oranında azalırken, petrol ürünleri ithalatı %19,8 oranında artmıştır.¹⁴²

Tablo 1'den anlaşıldığı gibi; Türkiye'de Hampetrol Üretimi her yıl belirli oranda düşmektedir. Bu durum mevcut petrol kuyularındaki üretimin belirli oranda azaldığını göstermektedir. Ancak, Türkiye'nin Hampetrol ithalatı, rafinerilerde işlenen hampetrol miktarı, rafinerilerde üretilen akaryakıt miktarı, petrol ürünleri ithalatı, petrol ürünleri ihracatı ve petrol ürünleri sivil tüketiminin artmasına rağmen akaryakıt dağıtım şirketlerinin satışlarındaki azalış gerçeği yansıtmamakta olup, kaçak akaryakıt olgusunu göstermektedir.

Türkiye'nin 2004 yılı ürün ihracatı ise, %29 oranında 1,1 milyon tonu benzinler, %29 oranında 1,1 milyon tonu fuel oil-6, %16 oranında 0,6 milyon tonu motorin ve %26 oranında 1,0 milyon tonu diğer ürünler olmak üzere toplam 3,8 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin petrol ürünleri ihracatı geçen yıl düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2004 yılı sivil tüketimi 30,6 milyon ton seviyesinde gerçekleşmiştir. Sivil tüketim rakamı askeri amaçlı tüketimi kapsamaz iken, rafineri yakıtı olarak bizzat rafineriler tarafından tüketilen yakıt gazı, fuel oil ve motorini kapsamaktadır.

Sivil tüketime konu olan 30,6 milyon ton petrol ürününün; %34 oranında 10,4 milyon tonu motorin, %20 oranında 6,1 milyon tonu fuel oil-6, %13 oranında 3,9 milyon tonu LPG, %10 oranında 3,0 milyon tonu benzin türleri, %5 oranında 1,5 milyon tonu nafta ve kalan %18 oranında 5,7 milyon tonu da diğer ürünlerdir.

¹⁴² <http://www.pigm.gov.tr/istatistik/rafineri.htm>, erişim:11/11/06.

Türkiye sivil tüketiminin 16,9 milyon tonunun satışı akaryakıt dağıtım şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu miktar oran olarak %55,2'dir. Türkiye sivil tüketiminin geriye kalan kısmını LPG tüketimi, rafinerilerin doğrudan satışları ve rafineri tüketimleri oluşturmaktadır.

Türkiye'nin petrol ürünleri sivil tüketimi geçen yıla göre %2,3 oranında artarken, son 5 yıldaki artışta aynı oranda gerçekleşmiştir. Başka bir ifade ile Türkiye'nin sivil tüketimi 2000-2003 yılları arasında artmamış, 2004 yılında ise %2,3 oranında artış göstermiştir. Son 10 yıllık artış ise ortalama %12,5 oranında gerçekleşmiştir.

2004 yılı artışlarına ürünler bazında bakıldığında, jet yakıtının %16, LPG' nin %11 ve motorinin %8,5 oranında dikkat çekici artışlar gösterdiği görülmektedir.

2004 yılında akaryakıt dağıtım şirketlerinin (LPG dağıtım şirketleri hariç) satışlarının da %2,4 oranında arttığı ve 2004 yılı Türkiye sivil tüketimindeki artışın dağıtım şirketlerinin satışındaki artıştan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Son yıllarda, yeni petrol sahalarının keşfedilememesi ve mevcut petrol sahalarının da eski olması nedeniyle, ham petrol üretimi sürekli olarak düşmektedir. 2001 yılında ham petrol üretimi, 2000 yılına göre %7.2 azalarak, 2.6 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Arama çalışmalarından olumlu sonuçlar alınamaması halinde, ham petrol üretiminin önümüzdeki yıllarda da azalarak seyretmesi beklenmektedir. 2001 yılı ham petrol ithalatı, ortalama 24.5 dolar/varil fiyatla, 23.1 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Doğal gaz üretimi, Kuzey Marmara sahasının 1997 yılında devreye alınmasıyla birlikte önemli ölçüde artarak, 2000 yılında 639 milyon m³'e ulaşmıştır. Ancak kullanılabilir rezervin azalması nedeniyle, 2001 yılında doğal gaz üretimi %51 azalarak, 312 milyon m³'e inmiştir.¹⁴³

2001 yılında 16.4 milyar m³ olarak gerçekleştikten sonra, 2002 yılında da 17.7 milyar m³'e tırmanan doğal gaz ithalatının, imzalanan uluslararası doğal gaz alım anlaşmaları nedeniyle artarak devamı ve 2003 yılında 23 milyar m³'e ulaşması beklenmektedir. Özellikle petrol aramaları, zor coğrafyalarda ve yüksek maliyetli olduklarından ciddi ihmale uğramış

143 TÜBİTAK, "Enerji Ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu", Numara:274, Ankara:24 Temmuz 2003, s.11

durumda. Doğal gazla birlikte petrol aramalarına çok daha fazla kaynak ayırmak gerekmektedir.¹⁴⁴

2.2.1.2-Türkiye’de Akaryakıt Kaçakçılığının Boyutları

Son dönemde, Türkiye Ekonomisinin en önemli sektörlerinden birisi olan enerji sektörü içinde, akaryakıt sektörünün önemli bir yeri vardır. Devletin almış olduğu vergilerin en önemli kalemini akaryakıt tüketiminden alınan vergiler oluşturmaktadır. Rafineri çıkış fiyatı ile tüketici fiyatı arasında yüklenen vergilerden dolayı önemli ölçüde farklar bulunmaktadır. Bu da kayıt dışı olarak piyasaya akaryakıt sürülmesine neden olmaktadır. Türkiye’de yapılan akaryakıt kaçakçılığının boyutunu 1995 ve 2004 yılları arasında baz alınarak gözden geçirildiğinde daha da iyi anlaşılacaktır.

Önce Türkiye’de baz alınan yıllarla ilgili olarak tüketilen motorin miktarıyla ilgili istatistiklere göz atalım. Şöyle ki;

1995 yılında 2.044.000 adet olan dizel araç sayısı 1.573.000 adet artarak 2004 yılında 3.617.000 adete ulaşmış bulunmaktadır. Yine 1995 yılında araç başına 4.662 litre olan motorin tüketimi ise 1.165 litre azalarak, 2004 yılında 3.497 litreye düşmüş bulunmaktadır. Diğer bir anlatımla araç sayısı aynı dönemde % 76.9 artmasına rağmen, ortalama fiili motorin tüketimi % 24.9 oranında düşmüştür. Dolayısıyla, bu durum Türkiye'deki akaryakıt kaçakçılığının açık bir delilidir.¹⁴⁵

144 TÛBİTAK, agr, s.11.

145 TBMM, Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/238),2005,s.130.

Tablo 2: 1995-2004 Yılları Türkiye’de Dizel Araç Sayısı ve Motorin Tüketim Miktarındaki Değişmeler:

Yıllar	Dizel Araç Sayısı (x1000)	Araç Sayısındaki Değişim	Ort.Tük.Miktarı (x 1.000.000)	Tüketim Miktarındaki Değişim
1995	2.044	100	4.662	100
1996	2.177	106,5	4.602	98,8
1997	2.388	116,8	3.760	80,7
1998	2.592	126	2.994	64,3
1999	2.710	132,5	3.400	72,8
2000	2.887	141,2	3.576	76,8
2001	2.956	144,6	3.488	74,9
2002	3.008	147,1	3.545	76,1
2003	3.130	153,1	3.584	76,9
2004	3.617	176,9	3.497	75,1

Kaynak: TBMM, Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/238),2005,s.130.

1995 yılında 3.059.000 adet benzinli araç bulunurken 2004 yılında bu rakam 2.342.000 bin adet artarak 5.401.000 adete ulaşmış bulunmaktadır. Diğer bir anlatımla Türkiye'deki benzinli araç sayısı 1995-2004 arasında $(2.342/3.059=)$ % 76,5 oranında artmıştır. Buna rağmen, aynı dönemlerde ortalama benzin tüketimi ise 1995 yılında 1.720 litre iken 2004 yılında 649 litre azalarak 1.071 litre olarak gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle, ortalama benzin tüketimi 2004 yılında 1995 yılına göre % 37.7 oranında azalmıştır.¹⁴⁶

Son dönemde Türkiye’de en hızlı gelişen sektör hiç şüphesiz ki otomotiv sektörüdür. Bununla ilgili olarak ihracatın yanında önemli ölçüde iç piyasada da bir genişleme söz konusudur. 1995-2004 yılları arasında dizel araç sayısında %76,9 artış olmasına rağmen,

¹⁴⁶ TBMM, Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/238),2005,s.132.

motorin tüketim miktarında %24,9 azalış olması, tüketim miktarının gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Çünkü bu oranlar arasında önemli ölçüde bir çelişki görülmektedir.

Yıllar itibariyle 1995-2004 dönemindeki benzinli araç sayıları ve fiili ortalama benzin tüketim miktarları aşağıdaki gibidir;

Tablo 3: 1995-2004 Yılları Arasında Türkiye’de Benzinli Araç Sayısının ve Benzin Tüketim Miktarları:

Yıllar	Benzinli Araç Sayısı (x1000)	Araç Sayısındaki Değişim	Ort.Tük.Miktarı(x 1.000.000)	Tük. Miktarındaki Değişim
1995	3.059	100	1.720	100
1996	3.274	107	1.733	110,7
1997	3.570	116,7	1.653	86,2
1998	3.838	125,4	1.617	84,2
1999	4.072	133,1	1.530	89
2000	4.422	144,5	1.500	87,3
2001	4.535	148,2	1.306	76
2002	4.600	150,3	1,243	72,3
2003	4.700	153,6	1.174	68,3
2004	5.401	176,5	1.071	62,3

Kaynak: TBMM, Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/238),2005,s.131.

Yine yukarıda ifade edildiği gibi Türkiye’de araç artış sayıları ile ortalama benzin tüketimleri arasında bir çelişki mevcuttur. Çünkü, benzinli araç sayısı %76,5 artarken benzin tüketim miktarı %37,7 düşmüştür. Ancak, benzinli araçların bir bölümünün otogaz kullanımına başlaması bu çelişkiyi kısmen açıklasada yeterli değildir. Bununla birlikte araç sayısı artışlarına göre olması gereken benzin talebide beklenenin altındadır. Bu da, kayıt altına alınamamış, ancak, tüketimi gerçekleşen bir akaryakıt tüketiminin varlığını yani akaryakıt kaçakçılığını akla getirmektedir.

PİGM verileri esas alınarak 1996-2002 dönemi incelendiğinde, toplam benzin (Normal Benzin, Süper Benzin ve Kurşunsuz Benzin) talebinin 1996'dan sonra 2002 yılı sonuna kadar olan dönemde %27.1 oranında azaldığı, motorin talebinin ise bu yedi yıllık dönemde yalnızca %6,4 arttığı, benzin tüketimindeki bu azalmanın önemli oranda 1998 yılından itibaren otomobillerde LPG kullanımına başlanmasına bağlandığı belirlenmiştir. Bununla birlikte,

1996 yılı baz alınarak, 1996-2002 yılları arasındaki araç sayısı ve yakıt tüketimi arasındaki farkın kümülatif olarak değerlendirilmesi halinde araç sayılarında ciddi bir şekilde artış olmasına karşın tüketilen yakıtta ciddi manada herhangi bir artışın olmadığı açık bir şekilde görülmektedir.

Diğer taraftan, benzin tüketimi ile otomobil sayısı birbiriyle doğrudan ilişkili olup, Türkiye’de benzin tüketiminin tamamı taşımacılık sektöründe kullanılmaktadır. Buna göre 1996-2002 sürecinde olması gereken toplam benzin tüketiminin hesaplanması mümkün olmaktadır.

Tablo 4: Yıllara göre otomobil adetleri ile görünen tüketim miktarlarındaki değişimler ve buna göre ortaya çıkan kayıplar:

	Birim	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Otomobil	Adet	3,274,156	3,570,105	3,838,288	4,072,326	4,422,180	4,534,803	4,600,141	4,760,000
Görünen Tüketim Miktarı	Ton/Yıl	4,255,225	4,388,620	4,474,526	4,306,266	3,655,878	3,171,298	3,103,851	2,960,000
Görünen Tüketimin Br.Mik.	Lt./Araç-Yıl	1,756	1,661	1,575	1,429	1,117	945	912	840
Tahmini Tüketim	Ton/Yıl	4,255,225	4,619,026	4,931,663	5,179,146	5,468,375	5,547,135	5,591,221	5,690,629

Kaynak:PETDER 01.03.2005 Tarihli Türkiyede Kaçak Akaryakıt ve Sektör Analiz Raporu,İstanbul,2006,s.41.

1996 yılı tüketiminin gerçek tüketime eşit kabul edilmesi suretiyle yapılan tüketim projeksiyonu (5,6 milyon ton) ile görünen tüketim (3,1 milyon ton) arasında 2,5 Milyon Ton seviyesinde bir fark olduğu, bu farkın önemli bir bölümünün oto LPG tüketiminden kaynaklandığı, bununla birlikte oto LPG tüketiminin benzin eşdeğer miktarı (hacimsel eşdeğerlik oranı) esas alınmak suretiyle otomobil artışına bağlı olarak benzin talebi projeksiyonu ile görünen tüketim arasındaki **1 (Bir) Milyon Ton/Yıl** seviyesinde bir fark oluşmaktadır.¹⁴⁷

¹⁴⁷ PETDER, “Petrol Sanayi Derneği 2005 Sektör Raporu”, 2006, s.42.

Benzer bir ilişkinin motorin tüketimi ile otobüs, kamyon, kamyonet, minibüs ve zirai araç sayısı arasında olduğu, böylece yıllar itibariyle kaybın 1 (Bir) Milyon Tonun üzerinde seyrettiği, bu kayıp miktarının 1998 yılında 3 (Üç) milyon ton'a ulaştığını tahmin edilmektedir.

2002 yılı itibariyle motorin talebinde 1,5 milyon ton seviyesinde bir talep noksanlığı olduğu, tahmini motorin talebi ile görünen tüketim arasındaki farkın özellikle 1998 ve 1999 yıllarında üst seviyeye çıktığı, 1998-99 yıllarındaki sınır ticaretinden kaynaklanan bu büyük kaçak tüketimin takip eden yıllarda azaldığı, bununla birlikte, 2001-2002 yıllarında yaklaşık 1,5 Milyon Ton/Yıl seviyesinde devam etmekte olduğu, rafineri ve benzeri kaynaklardan temin ettikleri bilgiler ışığında belirli miktarlardaki baz yağının motorine karıştırılmak suretiyle piyasaya sürüldüğü, bu kapsamda baz yağı miktarında da 50.000 Ton civarında bir farkın olduğu tahmin edilmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin solvent tüketiminin yıllık 180.000-250.000-ton seviyesinde olduğu, buna mukabil, gerçek solvent ihtiyacının 50.000-100.000-ton civarında olması gerektiği, bu tür sonuçların benzin ve motorinde karşılaşılan kaçakçılığın bir başka şekli olduğu, Talep projeksiyonları üzerinden yapılmış olan tahminlere göre kaçak akaryakıtın neden olduğu doğrudan vergi kaybının 2 Milyar USD/Yıl düzeyinde olduğu belirlenmiştir.¹⁴⁸

2005 yılı Türkiye toplam akaryakıt (Benzinler, Motorinler, Gazyağı, Kalorifer Yakıtı ve Fuel Oil) tüketimi 2004 yılına göre %3,1 oranında azalarak, 18,1 milyon ton'dan 17,5 milyon ton'a gerilemiştir.¹⁴⁹

2005 yılında toplam benzin tüketimi (95, 98 ve üstü oktanlı kurşunsuz benzinler ile süper benzin), 2004 yılına göre %7,4 oranında azalarak 3 milyon 474 bin m³ olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında kurşunsuz benzin tüketimi 2004 yılına göre %4,6 oranında artmış, süper benzin tüketimi ise %39,8 oranında daralmıştır.

2005 yılı toplam motorin tüketimi 2004 yılına göre %1,9 gibi düşük bir oranda artarak 12 milyon 908 bin m³ 'e ulaşmıştır.

Siyah ürün tüketimi 2005 yılında bir önceki yıla göre %12,4 oranında azalarak 3 milyon 918 bin ton'a gerilemiştir.

148 TBMM, agr. s.132.

149 PETDER, "Petrol Sanayi Derneği 2005 Sektör Raporu", 2006, s.4.

2005 yılında toplam LPG tüketimi %1,8 azalarak 3,69 milyon ton'a gerilemiştir. Sözkonusu dönemde Tüplü LPG tüketimi geçtiğimiz yıl ile kıyaslandığında %3,9 oranında azalmış, Dökme LPG pazarı %19,7 oranında daralmış, otogaz pazarı ise %8,3 oranında genişlemiştir.

2004 yılında 501 bin ton olan otomotiv ve endüstriyel yağlama ürünleri pazarının yaklaşık %5 - %6 büyüdüğü tahmin edilmektedir. Bu yaklaşım Madeni Yağ sektörünün yaklaşık %65'ini oluşturan Petder üyesi Madeni Yağ üreticisi şirketlerin 2005 yılına yönelik sağlamış oldukları düzenli bilgiler üzerinden yapılmaktadır. 2005 yılı kümülatif değerleri gözönüne alındığında toplam yağlama ürünleri içerisinde motor yağları %44 ile en büyük paya sahiptir. Endüstriyel yağlar %30, kimyasallar ise bu pazarın %9'una sahiptir.

Akaryakıt pazarının oluşturduğu toplam büyüklük 2004 yılındaki 29,7 milyar YTL'den 2005 yılında, 37,4 milyar YTL'ye ulaşmıştır. LPG pazarı ile birlikte toplam büyüklük 44,2 Milyar YTL olarak hesaplanmaktadır. Toplam akaryakıt tüketiminin azalmasına rağmen görünen bu artış 1 Ocak 2005 tarihinde sabitlenen akaryakıt ürünlerindeki ÖTV miktarının 2004 yılı ÖTV ortalamasına göre daha yüksek olmasından ve 2005 yılında yüksek seyreden petrol fiyatlarından kaynaklanmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2005 yılı Ocak – Kasım döneminde 887.918 adet motorlu aracın trafik kaydı yapılmış, aynı dönemde 72.025 aracın kaydı silinmiş olup bu yılın ilk 11 aylık döneminde Türkiye araç parkındaki net artış 815.893 olarak gerçekleşmiştir. Böylece 2005 yılı Kasım ayı sonu itibarı ile toplam motorlu araç sayısı 11.052.251'e ulaşmıştır.¹⁵⁰

2005 yılı ilk 11 ayında akaryakıt ve oto LPG piyasasını doğrudan etkilemesi beklenen yurt içi motorlu araç parkındaki net artış, 575 bin adet (motosiklet, traktör ve özel araçlar hariç olmak üzere) olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılının aynı döneminde bu sayı 348 bin adet olup, 2005 yılı araç parkındaki bu çok önemli net artış "resmi ve kayıtlı" akaryakıt tüketimine yansımamıştır.

¹⁵⁰ PETDER, "Petrol Sanayi Derneği 2005 Sektör Raporu", 2006, s.40.

Son yıllarda, Türkiye’de kayıtlı akaryakıt tüketimi, araç sayısındaki net artış, genel ekonomik iyileşme gibi yakın ilişki içinde olması gereken göstergeler ile paralel ve uyumlu bir gelişme göstermemiştir. Bu göstergeler göz önüne alındığında Türkiye’de Akaryakıt Kaçakçılığı sorununun önemli ölçüde devam ettiği görülmektedir.

2005 yılında kayıt dışı (kaçak) olarak Türkiye Akaryakıt Piyasasına giren ürün miktarının 2.5 milyon ton/yıl’ın üzerinde olduğu, doğrudan neden olduğu vergi kaybının ise 3.0 Milyar \$ düzeyine ulaştığı tahmin edilmektedir.

2005 yılında motorin piyasası biodizel adı altında piyasaya lisanssız işletmelerce ve ÖTV ödemeksizin yasa dışı yollardan yapılan satışlar nedeni ile olumsuz etkilenmiştir. Tamamen ithal bitkisel yağlar veya atık yağlar kullanılarak piyasaya biodizel adı altında sürülen standart dışı ürün miktarının yıllık 400.000 ton’un üzerine çıktığı ve bu şekilde oluşan ÖTV kaybının ise 350 Milyon \$/yıl seviyesinin üzerinde olduğunu hesaplamaktadır.

2005 yılında Brent (Kuzey Denizi) ham petrolünün ortalama değeri, 2004 yılı ile karşılaştırıldığında 54,5 \$/varil ortalaması ile Amerikan Doları bazında %43 daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. 2004 yılı ortalaması varil başına 38,2 Amerikan doları, 2003 yılı ortalaması ise varil başına yaklaşık 29 Amerikan doları olarak gerçekleşmiştir. PİGM kaynaklı veriler göre Türkiye Kasım 2005 tarih itibarı ile 21.58 Milyon Ton ham petrol ithal etmiş ve bu ithalatının karşılığı olarak 7,9 Milyar \$ ödemiştir.¹⁵¹

Türkiye'deki dağıtım şirketlerinin akaryakıt ithalat miktarlarının akaryakıt ihraç eden ülkelerin ihracat miktarları ile farklılıklar arz ettiği yapılan yurtdışı araştırma sırasında tespit edilmiştir. Genellikle ikili belge düzeni içinde, çift fatura ve konişmento ile bazen de açıktan beyan harici getirilen akaryakıtın dağıtım şirketlerinin antrepolarına konulmasının en yaygın yöntemlerden biri olduğu görülmektedir. Dağıtım şirketlerinin ithalatlarının yurtdışı araştırmasında bu yöntemi kullanmayan dağıtım şirketinin çok az olduğu görülmektedir. Bu yöntemle yurda kaçak olarak giren ve tespit edilen miktar 1.188.135.932 KG'dır.¹⁵²

Aynı şekilde; Türkiye’de 1995-1999 yılları arasında, akaryakıt dağıtım şirketlerinin bayii sayısında açık bir artış söz konusudur. Yani pazarda bir daralma söz konusu değildir.

151 PETDER, “Petrol Sanayi Derneği 2005 Sektör Raporu”, 2006, s.7.

152 TBMM, agr, s.277.

Tablo 5:Yıllara Göre Şirketlerin Bayi Sayısındaki Artışı:

	1995	%	1996	%	1997	%	1998	%	1999	%
POAŞ	4.317	100	4.317	100	5.302	118,5	5.281	118,2	5.259	117,9
BP	910	100	910	100	1.074	115,2	730	75,3	926	101,7
Turcas	775	100	775	100	770	99,3	769	99,2	769	99,2
Shell	625	100	625	100	656	104,7	572	90,7	572	90,7
Opet	374	100	374	100	546	131,5	473	120,9	439	114,8
Total	187	100	187	100	392	152,2	342	145,3	339	144,8
Turkuaz	145	100	130	88,4	187	122,4	180	119,4	186	122
Pet Line	72	100	117	138,4	127	143,3	125	142	179	159,7
TU-TA	196	100	197	100,5	151	70,1	166	81,9	166	81,9
Selyak	139	100	139	100	147	105,4	147	105,4	135	97
Aytemiz	10	100	22	220	150	1500	179	1790	112	1120
Bölünmez	-		-		-		26	100	58	244
TOPLAM	7850	100	7895	100,5	9402	116,5	8990	112,6	9150	114,2

Kaynak:Petrol-İş, Petrol Ürünleri Dağıtım Sektörü ve POAŞ, Petrol Araştırma, Petrol İş Yayın:71, İstanbul, Ağustos 2001,s.21.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere; 1995 yılı bayi sayısı baz alındığında 1999 yılına kadar dağıtım şirketlerinin toplam bayi sayısında belirgin bir artış görülmektedir. Bu yıllar arasında Türkiye genelinde akaryakıt bayi sayısında %14,2 oranında bir artış söz konusudur. Bu da Tablo 4'te, otomobil miktarındaki artışa rağmen tüketimdeki azalış bir çelişkiyi gösterdiği gibi, bayi sayısındaki artışta tüketimdeki azalışla çelişmektedir. Bu da akaryakıt kaçakçılığı olgusunun diğer bir kanıtıdır.

Türkiye'de son beş yılda akaryakıt kaçakçılığının boyutlarının kolluk istatistiklerine yansması ise aşağıdaki istatistikte gösterilmiştir;

Tablo 6: 2001-2005 Yılları Arasında Güvenlik Güçlerinin Akaryakıt Kaçakçılığı Operasyonları

	2001	2002	2003	2004	2005
Şüpheli Kişi Sayısı	335	497	516	399	671
Olay Sayısı	135	246	263	231	419

Kaynak: EGM KOM Daire Başkanlığı 2005 Raporu, Ankara 2006, s.95.

2001-2005 yılları arasında olay şüpheli bazında 2004 yılı dikkate alınmadığında sürekli bir artışın olduğu, ancak yakalama miktarlarının düzensiz bir seyir izlediği görülmektedir. 2005 yılında bir önceki yıla göre olay sayısında %81'lik, şüpheli sayısında %68'lik bir artış tespit edilmiştir.¹⁵³

Türkiye'de akaryakıt kaçakçılığının boyutlarını görebilmek için ODTÜ Petrol Araştırma Merkezi'nin laboratuvarlarında analizini yapmış olduğu numunelerin sonuçlarına da bir göz atmakta fayda bulunmaktadır. PAL' de 2005 yılında analizi yapılan 1984 adet numune, gümrük müdürlükleri, sanayi ve ticaret il müdürlükleri , güvenlik güçleri ve özel talepler olarak gönderilmiştir. Bu numunelerin 445 adedi EPDK denetimleri sırasında alınan ve ODTÜ PAL'e gönderilen numunelerdir.¹⁵⁴

¹⁵³ EGM KOM Daire Başkanlığı, "2005 Raporu", Ankara 2006, s.95-96.

¹⁵⁴ Ender OKANDAN, "2005 Yılı Akaryakıt Kalite Kontrol Sonuçları", Petrol Araştırma Merkezi, s.2-3.

Tablo 7: 1999-2005 Akaryakıt Kalite Kontrol Envanteri:

Yıllar		Toplam	Motorin	S.Benzin	K.Benzin	Fuel Oil	Biyodizel
1999	Topl. Num. Say.	2209	1085	352	285	56	
	Uygunluk oranı	%79	%75	%86	%82	%55	
2000	Topl. Num. Say.	2940	1584	398	358	137	
	Uygunluk oranı	%79	%81	%89	%86	%49	
2001	Topl. Num. Say.	2966	1584	291	480	128	
	Uygunluk oranı	%84	%81	%95	%92	%42	
2002	Topl. Num. Say.	3238	1922	239	425	315	
	Uygunluk oranı	%82	%81	%93	%93	%64	
2003	Topl. Num. Say.	2716	1503	338	514	361	
	Uygunluk oranı	%78	%79	%91	%87	%47	
2004	Topl. Num. Say.	2570	1269	254	690	328	
	Uygunluk oranı	%78	%79	%92	%87	%63	
2005	Topl. Num. Say.	1984	1177	32	264	219	76
	Uygunluk oranı	%54	%66	%91	%64	%57	%04

Kaynak: 2005 Yılı Akaryakıt Kalite Kontrol Sonuçları, Petrol Araştırma Merkezi, Ankara,2005.

2005 yılında, diğer yıllara nazaran iç piyasada, süper benzin dışındaki akaryakıt türlerinde bariz şekilde standarda uygun olmayan akaryakıt ürünlerinin artışı, iç piyasada satılan akaryakıtın önemli ölçüde kaçak olduğunun bir göstergesidir. Özellikle fuel oil nümunelerinin kalite kontrollerindeki uygunluk oranının %57 gibi çok düşük olması, kamudaki kalorifer yakıtı ihalelerindeki yolsuzluğun boyutu hakkında önemli bir ipucu vermektedir. 2003 yılında ve 2004 yılında PİGM'den solvent türevi maddelerin ithalatı için ön izin belgesi alan bazı şirketlerin, tiner veya vernik üretimi gerekçesiyle ithal ettikleri solvent miktarı, uluslar arası düzeyde marka olmuş bazı boya şirketlerinin ithal etmiş olduğu miktarın bir hayli üzerinde ithalat yaptıkları görülmektedir.¹⁵⁵ Tablo 7'de görüldüğü üzere, standarda uygun olmayan akaryakıt nümuneleriyle, sanayinin ihtiyacından fazla solvent türü maddelerin ithalatının gerçekleşmesinin, akaryakıt kaçakçılığıyla bir bağlantısının olduğu kuşkusunu doğurmaktadır.

155 TBMM, Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/238),2005,s.286.

Tablo 8: 2005 Yılında EPDK İçin Yapılan Kalite Kontrol Nümunelerinin Tahlil Sonuçları:

Akaryakıtın Cinsi	Analizi Yapılan Numunelerin Miktarı	Uygunluk oranı
Motorin	277	%62
K.Benzin	23	%86
S.Benzin	20	%90
Fuel Oil	9	%03
Biodizel	38	%08
TOPLAM	367	%62

Kaynak: 2005 Yılı Akaryakıt Kalite Kontrol Sonuçları, Petrol Araştırma Merkezi.

Yukarıda, ODTÜ PAL'in EPDK için yapmış olduğu kalite kontrol nümunelerinin sonuçlarından da piyasaya sürülen toplam akaryakıtın %38'inin kalitesiz olduğu, bunun da solvent türü maddelerin karışım yapılarak piyasaya sürüldüğü şeklinde açıklanabilir. Motorin nümunelerinin %62'lik uygunluk oranı kaçak motorinin oranını değil, piyasaya sürülen standarda uygun olmayan motorin oranını göstermektedir. Standarda uygun olup da, kaçak olarak iç piyasaya sürülen motorin bu oranın dışındadır. Bu durum göz önüne alındığında piyasadaki motorin miktarının çok yüksek miktarda olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁶

156 Ender OKANDAN, "2005 Yılı Akaryakıt Kalite Kontrol Sonuçları", Petrol Araştırma Merkezi, 2005, s.3.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE AKARYAKIT KAÇAKÇILIĞI, MÜCADELE YÖNTEMLERİ VE BAZI ÖNERİLER

Giriş

Türkiye’de kaçak akaryakıt sorunu özellikle 1990 Körfez savaşıdan sonra meydana gelen petrol fiyatlarındaki artışa paralel olarak yoğun olarak ülke gündemine gelmiş olup, bu savaş sonrasında da artan büyüklükte varlığını sürdürmeye devam etmektedir. İlk olarak 1990 Körfez Savaşı sonrasında Habur kapısı ile başlayan büyük ölçekli kaçak akaryakıt sorunları, 1993 yılında alınan önlemler ile azaltılmış, 1996 yılında sınır ticareti ile birlikte diğer sınır kapılarında da başlayarak yaygınlaşmış ve 1998-99 yıllarında en üst seviyesine ulaşmıştır. Alınan önlemler ile tekrar yavaşlayan kaçak akaryakıt sorunu, içinde bulunduğumuz dönemde özellikle Irak savaşı sonrasında yeniden önemli boyutlara ulaşmış bulunmaktadır.¹⁵⁷

Türkiye’de genel olarak, ithalat, transit, ihracat ve antrepo rejimlerinin suistimali ile ortaya çıkan petrol ürünleri kaçakçılığı, deniz araçları kullanılarak ihraç amaçlı petrolün iç piyasaya sürülmesi, sınır ticaretinin suistimali, izin alınan miktardan fazla akaryakıtın ülkeye sokulması, petrol boru hatlarına vana takılması, transit akaryakıtın yurt içine satılması, ham petrolün kalorifer yakıtı olarak satılması, solvent, redüktör ve dişli yağının akaryakıtta katılması yollarıyla gerçekleştirilmektedir.¹⁵⁸

19.Yüzyılın başından itibaren ülkelerin kaderini etkilemeye başlayan enerji kaynaklarının en önemlisi olan petrol, yüz binlerce insanın hayatına ve ulusal egemenliğinin yok olmasına neden olmuştur. Petrolü bu kadar önemli kılan şüphesiz ki teknoloji dünyasındaki gelişmelere paralel olarak gelişen sanayileşmenin temel direği olmasıdır. Günümüzde de devam eden enerji talepleri tüm dünya ülkelerinde yaşamın devamı için olmazsa olmaz kabul edilmektedir. Petrolün günümüz dünyasında devletlere ve devletleri oluşturan insanlara yaptırılmayacağı hiçbir şey kalmamıştır. Toplu katliamlardan binlerce insanın ölümüne kadar giden çatışmaların yaşandığı dünyamızda petrol sihirli bir değnek

¹⁵⁷ PETDER, “Türkiye’de Kaçak Akaryakıt Sorunu”, Mart 2004, s.4.

¹⁵⁸ PETDER, “Kaçak Akaryakıt Raporu”, 2004,s.4.

gibi, bulunduğu ülkeye çok kısa zamanlarda zenginleştirebilmekte ve aynı sürede tarihten de silebilmektedir.

3.1-Akaryakıt Kaçakçılığı ve Türkiye’de Oluşum Süreci

Petrolün yeraltından çıkartılması, güvenliği, nakliyesi, pazarlaması, ithalatı, ihracatı, fiyatlandırılması, kaliteli ve çevreye zarar vermeden tüketilmesi globalleşen dünyamızın en önemli konularıdır. Tüm dünya insanların hayatını her aşamada ilgilendiren petrolün yukarıdaki tüm aşamalarının yerine getirilmesi ancak ekonomisi ve askeri varlığı süper olan devletler yapabilmektedir. Dolayısıyla ülkemizde akaryakıt kaçakçılığı konusunda zafiyetin oluşması gayet doğal karşılanmalıdır. İç piyasada pahalı olan, kolay nakite çevrilebilen, hemen hemen herkesin dolaylı yada dolaysız muhakkak suretle tükettiği eşyanın kaçakçılığı muhakkak suretle devam edecektir.

PÜİS’in rakamlarına göre ülkemizde her yıl yaklaşık olarak 2-3 milyar dolarlık akaryakıt kaçakçılığı meydana gelmektedir.¹⁵⁹ Bu rakamların, TÜPRAŞ’ın ve dolum tesislerinin yurda ithal ettiği tüm akaryakıtların toplamının, yurt genelinde her yıl tüketilen akaryakıt miktarından çıkartılarak elde edilmiş olmasını varsayarsak, çıkan rakam herkesi ürküten büyük bir milli servet olarak kabul edilebilir.

3.1.1-Akaryakıt Kaçakçılığının Tanımı

2003 yılı Temmuz ayında yürürlüğe giren 4926 Sayılı Kaçakçılığın Önlenmesine Dair Kanuna göre, her türlü petrol ve petrol türevlerinin ithalat, ihracat ve transit işlemlerinde vergi ödememek veya noksan vergi ödemek ya da konulan yasaklılık, kısıtlılık, izin, lisans v.b. düzenlemelere aykırı olarak işlem yapmak akaryakıt kaçakçılığı olarak tanımlanmaktadır. Bundan böyle tanımı yapılan bu fiiller kısaca kaçakçılık olarak ifade edilecektir.

Akaryakıt kaçakçılığının tanımı yanında, kaçak olarak yurda sokulan akaryakıt ile kayıtdışı akaryakıtı birbirinden ayırmak gerekir. Sınır ticaretine ilişkin muhtelif Bakanlar Kurulu Kararları ile getirilen bazı yöresel ve bölgesel muafiyet uygulamaları (1990, 1994, 1996 ve 2001 yıllarında altı aylık sürelerle çıkartılan ithalat Yönetmeliklerine göre) sonucu vergi alınmaksızın ya da noksan vergi alınarak yurda sokulan akaryakıtı 'kaçak' olarak

¹⁵⁹ PETDER, “Türkiye’de Kaçak Akaryakıt Sorunu”, Mart 2004, s.5.

tanımlamak yasal tanımı zorlamak anlamına gelmektedir. Belirtilen idari düzenlemelerle hukuki zemin ile iliştilmekle birlikte önemli ölçüde vergi kaybını da beraberinde getiren bu idari tasarrufların yasal olduğu ama aynı zamanda üzerinden vergi alınmadığı ve faturasız bir biçimde yani kayıtdışı olarak piyasaya sürüldüğü bilinen bir gerçektir. Bu tespit karşısında kaçak akaryakıttan ziyade kayıtdışı akaryakıtın yurda sokulması sözkonusudur.¹⁶⁰

Bunun dışında, yurtiçinde akaryakıtta muhtelif kimyasalların katılması ya da değişik kimyasalların karışımından akaryakıt elde edilmesini de her zaman kaçakçılık olarak tanımlamak doğru ve yerinde bir tanımlama olarak kabul edilmemelidir. Yurtdışından boya, kimya ve tekstil sanayinde kullanılmak amacıyla getirilen ve kullanım amacına göre özel tüketim vergisi farklılaştırılan, bir başka ifadeyle belirtilen sanayi dallarında kullanılması durumunda ÖTV'ne tabi olmayan kimyasalların ithal edildikten sonra akaryakıtta karıştırılması eyleminin kaçakçılık olarak tanımlanması mümkün iken, iç piyasadadan temin edilen veya sonradan serbest dolaşım hakkını kazanmış kimyasalların akaryakıtta karıştırılmasını kaçakçılık olarak tanımlamak teknik açıdan mümkün görünmemektedir. Bu tür usulsüzlük eylemlerini, karışımı gerçekleştirenlerle ilişkin yargılama süreçlerinde de sıklıkla görüleceği üzere, ticarete hile karıştırmak olarak tanımlamak daha uygun olacaktır.

Akaryakıt kaçakçılığı, suçu diğer kaçakçılık suçlarında olduğu gibi tanımını 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun üçüncü maddesinden almıştır. Bu tanımla ilgili olarak 59. sayfaya bakılabilir.

Kısaca akaryakıt kaçakçılığı, gümrük sahası olmayan yerlerden yurda sokulan, gümrük idaresinin yasa da belirtilen gümrük işlemlerini yaptırmadan yada gümrük idaresini sahte veya eksik belgeler ile yanıltarak yurda sokulan her türlü akaryakıt olarak tanımlanabilir. Bu tanımlamaya ithalatı yasalar ile ön izne tabi tutulmuş solvent türü kimyevi maddelerin, yurda sokulduktan sonraki kullanım esnasında amaç dışı kullanılması ile oluşan solvent kaçakçılığı suçu da muhakkak suretle eklenmek gerekir. Solvent ve ÖTV kaçakçılığı ile LPG kaçakçılık olayları 4926 sayılı kanunun 3.maddesinde özellikle (a), (d), (g) ve (h) fıkralarında tanımlanmış olması bu fiillerinde “**kaçakçılık suçu**” ile cezalandırılmasını emrettiği unutulmamalıdır.

¹⁶⁰ http://www.epdk.gov.tr/Sınır_Ticareti_Kapsamında_Yapılacak_İthalatları_Düzenleyen_BKK.ları/erişim;24/08/2006.

3.1.2-Akaryakıt Kaçakçılığının Nedenleri

Üç tarafı denizlerle çevrili ve Asya ile Avrupa arasında bir köprü durumunda olan Türkiye, geçiş ülkesi durumunda bulunması nedeniyle uluslararası ticarete önemli bir konumdadır. İthalat, ihracat ve transit geçiş faaliyetlerinin oldukça yoğun olması ve kırmızı et, içki, sigara, elektronik eşya, silah vb. malzemelerin bazı dış ülkelere daha ucuza temin edilebilmesi nedeniyle bu tür malzemelerin yasal olmayan yollarla ülkemize sokulma girişimlerine devam edileceği değerlendirilmektedir.

Aynı şekilde iç-dış piyasa arasında oluşan fiyat farkı akaryakıt kaçakçılığının artmasına neden olmaktadır. Akaryakıt kaçakçılığı nedeniyle Türkiye önemli miktarda mali kayıplara uğramaktadır. Kara sınırlarından ve denizden gerçekleştirilen akaryakıt kaçakçılığı girişimlerinin önümüzdeki dönemde de devam edeceği tahmin edilmektedir.¹⁶¹

Türkiye'deki akaryakıt kaçakçılığı suçunun oluşum nedenlerinin başında ekonomik olumsuzluklar gelmektedir. Normal olarak herhangi bir akaryakıt dolmuş tesisinden istasyonunda halka satılmak üzere akaryakıt alan istasyon sahibinin, bir litre benzinde elde edeceği kar oranı %5-13 arasında değişmektedir. Özellikle bu sektörde bayi için önemli olan çek gibi ticaret araçları ile dolmuş tesisinden ancak 1 aydan az bir süre vadeyle ancak akaryakıt alabilmektedir. Oysa kaçak veya karışımli akaryakıtı iç piyasaya satılmak üzere alan bayiler, litre başına **%50-400 oranında** değişen miktarlarda kar elde ederken, diğer yandan nakit veya çek kullanmadan, hatta herhangi bir teminat vermeden uzun vadelerde ürün alabilmektedirler.

Balıkçılara satılmak üzere ÖTV'siz motorinlerin litresi 90 Ykr-1 YTL arasında bayiler tarafından satın alınırken, yabancı bandıralı gemilerden temin edilen kaçak benzinin fiyatı, litresi 45 Ykr -65 Ykr arasında değişen fiyatlarda seyretmektedir. Akaryakıt kaçakçılığında kullanılan makine yağları ve solventlerin litresi 50-70 Ykr civarındadır. Böylece akaryakıt sektöründe genellikle büyük şehirlerde veya şehir merkezlerindeki bayiler, sürümden kazanarak pazarda kalmayı başarırken, müşteri sayısı az olan bayiler, kaçakçılıktan dolayı piyasada oluşan haksız rekabet koşullarına dayanamadığından piyasadan çekilmek zorunda kalmakta ve akaryakıt istasyonları kaçakçıların eline geçmektedir.¹⁶²

168 DPT, "IV.Kalkınma Planı (2007-2013) Güvenlik ÖİK Raporu", s.24.

162 Kocaeli Emniyet Müdürlüğü KOM Şube Müdürlüğü Görevlileriyle yapılan görüşmede alınan gözleme dayalı bilgi.

Türkiye’de akaryakıt kaçakçılığının bu kadar yoğun bir şekilde oluşması tamamıyla, üretim veya ithalatta tüm vergilerin fiyatın üzerine eklenmesi ile oluşan, “**Dış piyasa fiyatı - İç piyasa fiyatı**” arasındaki uçurumdan kaynaklanmaktadır. Dış piyasadan bu kadar ucuza temin edilipte, yurda sokulduğunda muhakkak suretle tüketilebilen ve kısa zamanda nakit paraya dönüşebilen eşya kaçakçılığa neden olmaktadır.

Halkımızın genelinde “**ucuz mal**” rağbet görmekte ve çevre ve insan sağlığında oluşturacağı tehlikeler ikinci planda tutulmaktadır. Ülkemizdeki geçim standartlarının düşük olması, zorluklarla otomobil sahibi olan vatandaşlarımızı da akaryakıt temini açısından akaryakıt kaçakçılarının sattığı ucuz mallara yönelttiğini söylemek mümkündür.

Akaryakıt kaçakçılığının nedenlerini birkaç başlıkta sıralamak mümkündür:

1-)Kayıtdışı Ekonominin Varlığı ve Büyüklüğü

Kayıtdışı ekonomi, genel olarak, kamu otoritelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem olarak tanımlanmaktadır. Kayıtdışı ekonominin kapsamı içine hem yasalarla yasaklanmış ekonomik faaliyetler, hem de yasalarla yasaklanmadığı halde bilinçli olarak kayıtlara geçirilmeyen, belgelendirilmeyen ekonomik faaliyetler girmektedir. Kayıt dışı ekonomi üç farklı alanda ortaya çıkabilir:

- a-) Toplumsal hayata zarar veren her türlü faaliyetten elde edilen kazançlar,
- b-) Suç sayılan hareketler sonucu elde edilen kazançlar,
- c-) Ekonomik hayatı düzenleyen kural ve usuller ihlal edilerek elde edilen kazançlar.¹⁶³

Belirli faaliyetler, hem ekonomik alanda üretken, hem de tamamen yasal olduğu halde çeşitli nedenlerle kamu otoritelerinden saklanmaktadır. Buradaki amaç; gerek dış ticaretten gerekse diğer vergilerden, sosyal güvenlik katkılarını ödemekten, kanunla belirlenmiş yasal düzenlemelerden (asgari ücret, güvenlik standartları vb.) kaçınma şeklinde özetlenebilir.

Kayıtdışı ekonominin en önemli unsuru, konusu suç olan ve ceza mevzuatının kapsamına giren faaliyetlerdir. Bu faaliyetler sonucu oluşan ekonomik değerler, gelirin

170 TBMM, agr, s.135-136.

kaynaklık ettiği faaliyetin yasadışı olması nedeniyle, suç ekonomisi olarak adlandırılmaktadır. Suç ekonomisinin önlenmesinde, yasa dışı ekonomik faaliyetlerin, kamu görevlileri ile olası bağının saptanması özel bir önem arz etmektedir.

Kayıtdışı ekonominin önemli bir bölümünü, kara para oluşturmaktadır. Hukuk sistemimizde suç ekonomisini oluşturan faaliyetlerin bir kısmı, kara paraya kaynaklık etmektedir. Bu çerçevede, yasalarla yasaklanmamış faaliyetlerden bilinçli olarak kayıtdışı kalan işlemler ve bu işlemler dolayısıyla ortaya çıkan vergi kayıp ve kaçığı ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye'de kayıtdışı ekonominin, dolayısıyla vergi kayıp ve kaçaklarının giderek büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu kapsamda yapılan tahminlere göre, ülke ekonomisinin yaklaşık asgari %30 azami %60 ının kayıtdışı olduğu belirtilmektedir. Bu belirleme karşısında akaryakıt ve türevlerinin kaçakçılığını yapmak da kayıtdışı ekonominin önemli unsurlarından biri olması kaçınılmazdır.¹⁶⁴

Bilindiği üzere, başta imalat sanayi olmak üzere, bütün sektörlerin enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü petrol ve petrol türevlerinden elde edilen enerji oluşturmaktadır. Akaryakıtın ülkeye sokulmasında olabilecek kaçakçılık, yolsuzluk ve usulsüzlükler, kayıtdışı/vergilendirilmemiş ekonomiye yine kayıtdışı bir yöntemle enerji temin etmek biçiminde kendini gösterecektir. Kayıtdışı bir zemine oturan ekonominin enerji ihtiyacını, piyasa denetimi ve gözetimi yeterince olmayan bir yapı içinde yine kayıtdışı alandan temin etmesi kaçınılmaz olacaktır.

2-Akaryakıt Üzerindeki Vergi Yüğü

Devletin bütçe dengelerinin son yıllarda sürekli daha kötüye gitmesi, verginin tabana yayılmamasının bir sonucu olarak vergi gelirlerinin 2/3 ünün dolaylı vergilerden oluşması nedeniyle, belirli gelir kalemlerine aşırı yüklenme yapılmıştır. Bunlardan biri de akaryakıttan alınan vergilerdir.

Akaryakıt sektörünün yarattığı doğrudan vergi gelirinin (ÖTV + KDV) 2005 yılında, 2004 yılına göre, düşen tüketim rakamlarına rağmen %24 oranında artarak (16,6 milyar YTL ÖTV, 5,7 milyar YTL KDV olmak üzere) toplam 22,3 milyar YTL'ye ulaştığı

¹⁶⁴ TBMM, agr, s.136.

hesaplanmaktadır. Türkiye’de toplam vergilerin -yıllara göre değişmekle birlikte- yaklaşık %16-18 lik bölümünü petrol ve doğalgaz ürünlerinden elde edilen ÖTV oluşturmaktadır.¹⁶⁵

Son birkaç yılın bütçesindeki vergi gelirlerine bakıldığında, oran olarak akaryakıttan alınan ÖTV(eski adıyla akaryakıt tüketim vergisi)nin arttığı görülecektir. Şu an eşyanın cinsine ve niteliğine göre akaryakıttan alınan vergi toplamı %350-%400 arasında değişmektedir. Üzerinde ağır vergi yükü olan diğer ürünlerde(çay, şeker, tütün ve alkollü içkiler v.b.) olduğu gibi aşırı vergi yükü karşısında petrol ve türevlerinde de kaçakçılığın yapılması için Devlet tarafından -öngörülme dahi- uygun zemin hazırlanmaktadır.

Tablo 9: 2006 Yılı Ocak Ayı Bazı Ülkelerin Benzin Pompa Birim Fiyatları:

Ülke Adı	Akaryakıt Türü	Birimi	Birim Fiyatları
Almanya	98 Okt. Süper Benz.	1 litre	1.10 EU
Hollanda	98 Okt. Süper Benz.	1 litre	1.20 EU
ABD	98 Okt. Süper Benz.	1 Galon=3,8 litre	1.60 USD
Türkiye	98 Okt. Süper Benz.	1 litre	1.56 EU

Kaynak: PETDER, “2005 Yılı Sektör Raporu”, İstanbul, 2006.

Tablo-9 da görüldüğü üzere 2006 yılı Ocak ayı itibariyle, AB ülkelerinde dahi akaryakıt Türkiye'den daha ucuzdur. Örneğin 98 oktan süper benzin Almanya'da 1.10 EURO'yu, Hollanda'da 1.20 EURO'yu geçmezken Türkiye'de 1.56 EURO'nun üzerindedir. ABD'nde 1 galon=3,8-lt benzin 1,60 USD'dir. Yani yaklaşık olarak 1 litre benzin 0.40-USD yani 60 Ykr'yi geçmemektedir. Oysa ülkemizde 98 oktan süper benzinin pompa fiyatı 2.60 YTL civarındadır.¹⁶⁶ Bu da göstermektedir ki, ülkemizde akaryakıt üzerinde aşırı bir vergi yükü vardır. Bu durum da petrol ve türevlerinin yasadışı ticareti için uygun zemini oluşturmaktadır.

3-Yerel ve Bölgesel Muafiyet Uygulamaları

Özellikle sosyo ekonomik durumun ve gelir dağılımının bozulması, doğu ve güneydoğu anadolu bölgesinde uzun yıllar süren terör hadiselerinin, bölgenin tarım-

¹⁶⁵ PETDER, “2005 Yılı Sektör Raporu”, 2006, s.5.

¹⁶⁶ <http://akaryakit.epdk.org.tr/erişim,15/01/06>.

hayvancılık gibi geleneksel ekonomik faaliyetlerini neredeyse ortadan kaldırması ve yöre halkının sınır kapılarını bir kazanç kapısı olarak görmesi sonucu, bu süreç içinde görev yapmış hükümetlerin de bir sosyal politika unsuru olarak sınır ticareti kapsamında önce motorin sonra diğer petrol ve ürünlerinin ithalatına izin vermesi, akaryakıt kaçakçılığını ve kayıtdışılığı teşvik eder hale gelmiştir.

Özellikle, 'fiber depo' diye tabir edilen araç üstü depolarda başta Habur olmak üzere, doğu ve güneydoğu sınır kapılarından akaryakıt getirilmesine, ayrıca standart dışı depo uygulamasıyla da limit üstü miktarda akaryakıt girişine izin verilmesi de kaçakçılığı teşvik eden unsurlardan olduğu görülmektedir. 1997-2002 döneminde sadece araç üstü depolarda getirilen ve devletin kayıtlarına giren motorin miktarı 7.768.538 ton olduğu, mutad depo/standart dışı depolarla son bir yılda getirilen motorin miktarı ise 640.656 ton olduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁷

4- Standart Dışı Araçlarla Akaryakıt Taşımacılığı Yapılması

Bölgenin özel durumu nedeniyle göz yumulan bir diğer uygulama da, çok eski modelde ve uluslararası taşımacılığa uygun olmayan standart dışı, hatta plakaları bile kimi zaman sahte araçlarla doğu ve güneydoğu anadolu illerinden sınır ülkelere yapılan taşımacılık işlemleri de yine kaçakçılığı özendirilmektedir. Bu tür araçlar hem taşıt üstü motorin ithalatında hem de her türlü petrol ve türevlerinin ithalat, transit ve ihracat işlemlerinde kullanılmış ve hala da kullanılmaktadır. Sadece Habur'dan sınır ticareti kapsamında motorin ithalatı ile ilgili Şırnak Valiliğinde kayıtlı araç sayısı 40.000 in üzerinde olduğu edinilen bilgiler arasındadır.

5- Gümrük Saha ve Alanlarında Görevli ve Yetkili Kurumların Sayıca Fazlalığı

Gümrük işlemlerinde uygulayıcı birim olarak gümrük idaresi görev yapmaktadır. Ancak bakanlık ve diğer kurumların önemli bir kısmının gümrük işlemlerinde ilgili mevzuatları gereğince yetkili oldukları görülmektedir. Bazen sadece gümrük sahası içinde birimi bulunan kurum sayısı 14'ü bulmaktadır. Habur Gümrük Sahası buna bir örnektir. Gümrük işlemlerinin niteliğine göre tarım, sağlık, maliye, enerji, içişleri, ulaştırma, sanayi, TSE, jandarma dahil askeri birimler, istihbarat birimleri ve mülki idare amirliği

¹⁶⁷ TBMM, agr, s.137.

bulunabilmektedir. Bu sayıyı artırmak mümkündür. Bu kadar çok sayıda ve farklı idari otoriteye bağlı birimlerin kendi mevzuatları çerçevesinde görev yaptıkları dikkate alındığında, koordinasyonu sağlamanın ne kadar zor olduğu görülecektir. Yine, bu kadar çok sayıda kurumun olduğu bir yerde de yasadışı iş yapmak isteyenlere çok sayıda kapı da açılmış olmaktadır. Saha içinde birden fazla kurumun olması ve bunların aralarında hızlı ve etkin bir iletişimin olmaması sonucunda da kaçakçılık eylemleri ortaya çıkabilmektedir.

Sınır kapılarında ve hava limanlarında kurumlararası koordinasyon görevi, İl İdaresi Kanununa göre Mülki İdare Amirliklerine verildiği, kaymakam ya da vali yardımcılarını vasıtasıyla yürütülen bu görevin koordinasyonda etkinliği sağlayamadığı görülmekte ve gümrük sahalarında mevcut birimler yanında yeni bir idari birim olarak mülki idare amirliğinin de eklendiği görülmektedir.

Ayrıca, gündeme gelen kimi kaçakçılık eylemlerinde gümrük idaresi dışında diğer ilgili birimlerin görev alanını ilgilendirse de, eylem gümrük sahasında olduğu için kaçakçılık fiilinin kamuoyu önünde sorumluluğu gümrük idaresinin üstünde kalmaktadır. Bu da zaten imaj sorunu olan adıgeçen kurumun adının gereğinden fazla yıpratılmasına yol açmaktadır. Belirtilen eksikliğin giderilmesini teminen, gümrük sahalarında yapılan iş ve işlemlerde tek otorite olmasının temini önem kazanmaktadır. Hizmetin gereği açısından bu birimin gümrük idaresi olması gerektiği değerlendirilmektedir.¹⁶⁸

6- Altyapı Noksanlığı Ve Donanım Eksikliği

Gümrük İdareleri bir taraftan otomasyona giderken diğer taraftan da maddi altyapısının günü koşullarına uygun modernize edilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Yakın zamanlarda bu yönde çalışmalar yapılmakla birlikte henüz istenen düzeye gelinememiştir. Örneğin, Habur Gümrük Kapısı hala barakalar içinde hizmet vermeye çalışmaktadır. Oysa karşı tarafta bulunan İbrahim Halil Gümrük Kapısı peşmergenin kontrolündedir ve çok daha modern bina ve tesislere sahiptir. Benzer durumu her sınır kapımız için söylemek mümkündür. Bu durum kaçakçılık için uygun ortamı hazırlamaktadır.¹⁶⁹

173 TBMM, agr. s.137.

169 Milliyet Gazetesi, 05/09/2005.

7- Kurumlararası Koordinasyonsuzluk

Mücadeleci kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği, kaçakçılık yapanlar açısından uygun ortamı hazırlayan unsurlardan olduğu değerlendirilmektedir. Gerek mücadeleci kurumlar arası koordinasyonu sağlamak gerekse koordinasyonun ayrılmaz parçası olan istihbaratın yurt çapında toplanması ve paylaşımını temin etmekle görevli bakanlık belirlenmekle ve bunu sağlayacak yasal düzenlemeler kuruluş yasalarında mevcut olmakla birlikte, gelinen durum itibarıyla kurumlararası koordinasyonun yeterince sağlanamamaktadır.¹⁷⁰

8-Dış Ticaret İstatistikleri İle Yurtiçi Sektör Değerlendirmelerinin Yeterince Yapılmaması

Gümrük Müsteşarlığınca, petrol ve petrol türevleri ithalat ve transit işlemlerinin mal bazında ve firmalar itibarıyla seyirlerinin izlenmediği, buna bağlı olarak da kaçak ya da katkılı akaryakıtın kullanıldığı sektörlerin bütün olarak değerlendirilmesinin yapılmadığı anlaşılmaktadır. İthalat ve transit işlemlerinde olabilecek ani trafik sapmalarının kaçakçılığı önlemede ilgili kurumlara avantaj sağlayacağı unutulmamalıdır. Buna bağlı olarak da yurtiçinde üretim ve dağıtımına ilişkin sektörlerin izlenmesi de mücadelede önemli unsurlardandır. Özellikle yurtiçi piyasaların denetimi ve gözetiminden sorumlu kurumların üzerine bu anlamda ciddi görevler düşmektedir.

9- Toplumun Eğitim Düzeyinin Yetersizliği

Toplumsal ve bireysel olarak, eğitim düzeyinin düşük olmasından dolayı tüketiciler yeterince bilinçli davranmamaktadır. Bunun sonucunda; çevreye, insana ve motorlu araçlara verdiği zararın yeterince farkına varılmaması da kaçak ya da kayıtdışı akaryakıtta olan talebi artırmıştır. Bu konuda eğitici faaliyetlere yer verilmediği gibi, yazılı ve görsel medyada da olaya sadece vergi açısından bakılarak devletin uğradığı maddi kayıp ve bu işi yapanların sağladığı haksız kazanç üzerinde yoğunlaşıldığı, kamuoyunun bu çerçevede oluşturulduğu

¹⁷⁰ http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/anadoluyahaberler-yeni/2004/eylul/ah_09_09-4.htm, erişim:04/04/06.

görülmektedir. Oysa, haksız kazancın olduğu yerde genellikle bazı tüketicilerin dolandırılması sözkonusudur. Tüketicilerin kendilerini ve devleti dolandıran kaçakçılara karşı daha bilinçli olmaları konusunda uyarılmalıdır.

Oysa kaçak veya katkılı akaryakıtın kullanılması durumunda bireye, topluma, ekonomiye, çevreye ve insana verdiği zararların farkına varılması durumunda, tüketici olarak bunu talep edenlerin gerekçeleri anlamsızlaşacak ve kaçak akaryakıtı talep düşecektir. Bununla birlikte, kaçakçılıkla işgal edenlerin ise faaliyetleri toplum tarafından iç denetime tabi tutulacağından ve kamu erki kaçakçılıkla uğraşanlarla mücadele edeceğinden yasa dışı faaliyetlerde daralma olacaktır.

10- Sosyo Ekonomik Koşulların Zorlaması

Akaryakıt üzerindeki aşırı vergi yükü, haksız kazanç peşinde olan ve yasadışı ticaret ile uğraşanlar için bulunmaz bir alan olduğu kuşkusuzdur. Bundan yararlanmak isteyenler değişik biçimlerde kaçakçılık yaparak haksız kazanç sağlama gayreti içinde oldukları görülmektedir. Akaryakıtı ithal eden dağıtım şirketleri açısından olay değerlendirildiğinde, yakın zamanda sayıları hızla artan dağıtım şirketlerinden bir kaçı hariç büyük kısmının, yasadışı yollardan getirdikleri akaryakıtı yurt içinde bayileri kanalıyla satarak haksız kazanç sağladıkları görülmektedir.

Dağıtım şirketlerinin sayısal artışının 01.01.2005 tarihinden sonra daha da hızlanacağı değerlendirilmektedir¹⁷¹. Bu tarihten sonra otomatik fiyat belirlemesinden de vazgeçildiği, akaryakıt üzerindeki net karın %2 civarında olduğu bir ortamda, rekabetçi bir piyasa ortamının dağıtım şirketlerinin sayısını minimize edeceği beklentisi olması gerekirken, sayısal olarak daha da artmasının açıklanabilir bir izahı yoktur. Özellikle küçük dağıtım şirketlerinin değişik biçimlerde kaçak ya da katkılı akaryakıt getirerek piyasaya vermek suretiyle kısa sürede önemli büyüklüklere ulaşmalarının, yeni kurulan veya kurulması öngörülen dağıtım şirketleri açısından yasadışı ticareti teşvik edici bir unsur olduğu değerlendirilmektedir.¹⁷²

Akaryakıt bayileri açısından olay değerlendirildiğinde, çok düşük net karların söz konusu olduğu sektörde bayiliğin ancak yüksek cirolar sağlanması durumunda karlılığının söz konusu olabileceği, 'beyaz bayraklı' diye tabir edilen bir dağıtım şirketine bağlı olmayan 3 bin

171 (Not: Bu tarih itibarıyla yürürlüğe giren "Petrol ve Ürünleri İthalatı" yönetmeliğiyle petrol ithalatı ve pazarlanması dolmuş tesisi ve antrepo olmayan tüm özel teşebbüsler için serbest bırakılmıştır. Bu da ithalatçı firmaların sayısının yükselmesine neden olmuştur.)

178 TBMM, agr, s.142.

civarındaki lisanssız bayiler hariç, lisansı 10 bin civarında bayi olmasının izah edilebilir ekonomik gerekçelerinin olamayacağı düşünülmektedir.

Tabi kaçak ya da katkılı akaryakıt satarak ticari faaliyete devam edilmesi, bu durumun gayri yasal faaliyetin mevcudiyeti olarak açıklanabileceği mütalaa edilmektedir. Akaryakıt üzerindeki aşırı vergi yükünün de bir sonucu olarak yaşanan ekonomik krizler sonucu gelirinin reel olarak düşmesiyle birlikte nihai tüketicinin kriz öncesi tüketim alışkanlıklarından vazgeçememesinin bir sonucu olarak aynı ürünü daha ucuza alma isteği, kaçak akaryakıt talebin önemli nedenlerindendir.

11- Türk Kamu Yönetiminin Temel Sorunları

Kaçakçılıkla mücadele eden kurumların idari organizasyonları, örgütlenme biçimi, insan unsurları ve çalışma yöntemleri incelendiğinde, Türk kamu yönetiminin karakteristik özelliklerinin bu kurumlar için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Mücadeleci kurumların yasal zeminde her türlü yetkiye sahip olmak istek ve arzusunda oldukları görülmektedir. Hatta yasal olarak yetkisi olmadığı halde diğer bir kurumun görev sahasında yetki kullanmaya talip olan kurumların varlığı bilinmektedir.

Kurumların kurumsal anlamda yetkiye sahip olma istek ve arzusuna karşın, sorumluluğu üstlenme konusunda isteksizlik ve hatta zafiyet içerisinde oldukları görülmektedir. Başta mücadeleci birimler olmak üzere ilgili diğer kuruluşlar tarafından sorumluluğun paylaşılmasında da sorunlar olduğu görülmektedir. Ortak sorumluluk ve buna bağlı hesap verilebilirlik gibi özelliklerin kurumlar açısından öncelikli öneme sahip olmadığı gözlenmektedir.

Yine, mücadeleci birimlerin kaçakçılık konusunda mücadele yöntemlerinin klasik, alışlagelmiş, ast-üst ilişkisi içinde edinilen bilgilere dayalı olarak yürütüldüğü, kurumların insan kaynağı ve kalitesinin, bu mücadeleyi yürütmekte kurumlara gerekli desteği sağlamadığı görülmektedir.

12- Kara Sınırlarının ve Karasuların Yeterince Denetlenmemesi

Bir diğerk husus da, kara sınırlarında fiziki güvenlik sistemi olmadığı, sınıra paralel güvenlik koridorunun henüz gerçekleştirilemediğı bilinmektedir. Denizlerde ve karasularda kontrol ve denetiminde eksiklikler olduğu görölmektedir. Denizlere ve karasularına hakim olunamaması, gerekli ve hızlı denetim ve kontrol mekanizmasının kurulamaması yapılan kaçakçılık eylemlerinin önlenememesinde önemli bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. Üç tarafı denizlerle çevrili ölkemizde denizler ve karasuları hala Cumhuriyetin ilk yıllarındaki biçimiyle korunmakta ve gözetlenmektedir.

Belki yeterli kaynak ayıramamaktan, belki de gerek duyulmadığı için bu alanda bilişim teknolojisinin imkanlarından yararlanılamamaktadır. Denizlerde SGK'na bağılı ekiplerce yapılan seyir niteliğindeki kontrollerle yetinilmektedir. Bu seyirlerde bir gözlem olması durumunda ilgili diğerk kurumlara bilgi verilmekte, böylece kurumlararası iletişim sağlanmaktadır.

Oysa karasularına giren bir geminin durmasa ya da yol kesmese dahi bizatihi seyir halinde olması bile kamu otoritesinin bilgisi dahilinde olması gerekir. Bu önce ulusal güvenlik açısından gereklidir. Sonra akaryakıt kaçakçılığı dahil her türlü kaçakçılığın men ve takibi için gereklidir. Tabi bir de işin çevre boyutu vardır. Yasak, çevreye zararlı, biyolojik, kimyevi ve nükleer atıkların da karasularına bırakılması söz konusudur. Denizlerde zaman zaman bu nitelikte eylemler olabilmektedir.

3.1.3- Türkiye’de Akaryakıt İthalat Mevzuatı ve Akaryakıt Kaçakçılığı İle Mücadele Mevzuatı

1-) Türkiye’de Akaryakıt İthalat Mevzuatı

Türkiye’de yürürlükte bulunan 4458 sayılı yasa gümrük mevzuatını düzenlemektedir. Bu yasaya göre; gümrük kapı ve limanlarından yurda giriş yapmak isteyen herkes öncelikle girişte kontrol edilmek üzere durdurulmaktadır. Bu kontrolde yurda girmek isteyenlere üzerlerinde, vasıtalarında veya denetim altında bulunan her türlü eşyanın cinsi, miktarı, nerden geldiğı ve kimin için getirdiğine dair yazılı beyan talep edilmektedir. Bu beyan konşimento olarak adlandırılmaktadır.

Gemilerde kaptan, kara vasıtalarında ise şöförler ve taşıdıkları yolcular tarafından yapılır. Konşimentoda belirtilen eşyanın cinsine göre vergilendirilecek miktarı gümrük tarife ve pozisyonuna uygun olarak hesaplanır. İthalatı gerçekleştirmek isteyen söz konusu eşyanın yurda girmesi için Gümrük İdaresinin belirlediği CİF ve FOB değerlerine göre, gerekli vergi, teminat ve harçlar ödendikten sonra, yurda sokulan her türlü eşya, yerli üretim gibi iç piyasada dolaşım ve serbest ticarete konu edilebilmektedir. Beyanla başlayıp, Gümrük İdaresinin onayı ile tamamlanan bu süreç “**İthalat (Millileşme)**” olarak adlandırılmaktadır.

İthalat süreci esnasında görevlilerin veya eşyayı ithal edenlerin yaptıkları usulsüzlükler, yada gerçeğe aykırı beyanlar ile Gümrük İdaresini yanıltarak yapılan millileşme süreçleri kanunen suç teşkil etmektedir ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamında cezai işleme tabi tutulmaktadır.

Solvent türü kimyevi maddelerin ithalat süreci ve prosedürleri ileriki bölümde anlatılacaktır. **Özellikle solvent türü kimyevi maddelerin ithalatı ön izne tabi olduğundan dolayı, ithalat için millileşme sürecinin geçerli hale gelmesinde bir çok kamu kurum ve kuruluşundan onay, görüş ve izin alınmaktadır.** Bu kuruluşlardan alınan belgelerden bir tanesi dahi yanıltıcı veya sahte olduğu takdirde millileşme süreci gerçekleştikten sonra bile anlaşılrsa 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu devreye girerek millileşme sürecini hükümsüz kılmakta ve ilgili kişiler ceza hukuku açısından şüpheli durumuna düşmektedir. Bu nedenle millileşme süreci ve gümrük mevzuatı güvenlik birimlerince özenle ve sürekli yenilenerek takip edilmelidir.

Akarayakıt ithalat sürecinde önemli olan bir düzenlemede antrepo ve serbest bölgelerin yasal pozisyonudur. Mevcut gümrük mevzuatına göre yurda sokulması yasak olmayan her türlü eşya, kira bedelleri ithalatçı tarafından ödenmek suretiyle, yurt dışından getirdiği eşyayı Gümrük İdaresinin gözetiminde ve denetiminde olmak kaydı ile 6 ay süre ile depolayabilmektedir. Bu süre içerisinde firmadan Gümrük İdaresine müracaat etmedikçe ithalat için gümrük vergisi veya başka bir bedel talep edilmez. Altı aylık sürenin bitiminde gümrük idaresi eşyayı getiren firmaya yazılı ihtarla malın işlemlerini yapmasını yada mahrecine geri iade etmesini talep eder. Firma malın ithalatını veya geri götürme işlemlerini yapmadığı takdirde, söz konusu eşyalar hazineye irad kaydedilip TASİŞ’e devredilir. Süre uzatma talepleri Gümrük idaresinin yazılı izni ile üç ay süreyle yapılır.

Solvent türü kimyevi maddelerin ithalatı sadece antrepolarda veya gümrüklü sahalarda yapılarak, satışlar ve devirlerin millileşme sürecinden sonra yapılmasına müsaade edilmez. Yurt içersinde yapılan devir veya satışlar 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamında kaçakçılık olarak değerlendirilir.

2-) Akaryakıt Kaçakçılığı İle Mücadele Mevzuatı

Akaryakıt kaçakçılığı ile ilgili hükümler 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda düzenlenmiştir. 4926 sayılı yasa hem kaçakçılığın hangi şartlarda oluştuğunu hem de kaçakçılık suçunun müeyyidelerini belirlemektedir. Bu nedenle TCK ayrıca kaçakçılık suçunu düzenlememiştir. İthalatı ön izne tabi olmayan yağların karışımları ve ÇED kapsamında yapılan sahte akaryakıt olaylarında **“Ticarete Hile ve Fesat Karıştırmak”** suçundan işlem yapılmaktadır.

“4458 Sayılı Gümrük Kanunu” gümrük işlemlerinin tamamını düzenlemektedir. Güvenlik birimlerinin bu yasayı da en az 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununu bilmesi kadar önemlidir. Yine Tüketici Haklarını Koruma ve Kollama Kanunu da standart dışı satılan akaryakıt ile ilgili olarak idari para cezası müeyyidesi getirmek sureti ile mevzuatta yerini almaktadır. 213 sayılı V.U.K’da kaçakçıların yurda soktukları kaçak akaryakıtı aklamak için kestikleri naylon fatura ve irsaliyelerin tespitinde müracaat edilen yasal mevzuat olarak kullanılmaktadır. **Yeni TCK akaryakıt kaçakçılığı şüphelileri hakkında da** teknik dinleme ve kovuşturma olanaklarını getirmesi yönüyle akaryakıt kaçakçılığı suçları ile mücadelede yararı olacağı değerlendirilmektedir.

“4208 Sayılı Kara Paranın Aklanmasını Önlemeye Dair Kanun”da yine akaryakıt kaçakçılığı ile mücadelede etkin olarak uygulanması halinde olumlu sonuçlar alınabilecek cezai müeyyideler öngörülmektedir. Yine akaryakıt kaçakçılığı suçuyla mücadele eden kamu kuruluşlarına diğer mevzuat bir takım yetkiler ve sorumluluklar da vermektedir. Bu kapsamda akaryakıt kaçakçılığı ile mücadelede Gümrük Müsteşarlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, TOBB ve EPDK müşterek faaliyet göstermek durumundadır.

3.2-Akaryakıt Kaçakçılığı Yöntemleri

Akaryakıt kaçakçılığının bugüne kadar tespit edilen yapılaş biçimleri oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu yöntemleri sıralamak gerekirse şu başlıklar altında toplamak mümkündür.

3.2.1-Transit İşleminde Yapılan Kaçakçılık

Transit işlemlerine ilişkin kaçakçılık, bilindiği kadarıyla bir kaç yöntemle yapılmaktadır. Karayoluyla yapılan transit işlemlerinde taşıdıkları eşyaya ilişkin vergileri teminata bağlanarak hareket gümrüğünden sevk edilen araçların varış gümrüğüne varmadan yükünün boşaltılması ve yerine başka bir tür eşyanın(örneğin:su) doldurularak çıkışının temin edilmesi yöntemlerden biridir.¹⁷³

Karayoluyla yapılan transit işlemlerinde vergileri teminata bağlanarak hareket gümrüğünden sevk edilen araçların varış gümrüğüne varmadan yükünün boşaltılması ve aracında da kaza süsü verilerek yakılması kaçakçılık yöntemlerinden bir diğeridir. Özellikle çok eski ve standart dışı araçlarla yapılan sevkıyatlarda taşınan akaryakıtın miktarı ve değeri karşısında araç, mali açıdan önemsiz ve gözardı edilebilecek değerde olması nedeniyle araç gözden çıkartabilmektedir.¹⁷⁴

Yurtdışı sefere çıkacak milli gemiler ile yurtdışından gelen ve tekrar yurtdışına çıkmak isteyen gemilere gümrüksüz akaryakıt verilmesi 4458 sayılı Gümrük Kanunundan kaynaklanan bir muafiyet uygulamasıdır. Bu kapsamda, boğazlardan transit olarak geçen, ya da karasularımıza giren ve akaryakıt ihtiyacı olan gemiler, ilgili acentaları kanalıyla gümrük idaresinden gümrüksüz akaryakıt talebinde bulunabilmektedirler. Taleplerin gümrük idaresince uygun görülmesi üzerine, bu konuda yetkilendirilmiş liman veya bunker bayilerince gümrüksüz akaryakıt verilmektedir. Belirtilen akaryakıt değişik şekillerde tekrar yurtiçine bırakılmaktadır.¹⁷⁵

Türk Karasularında bulunan yabancı bandıralı gemiden, Türk bayraklı barçın tabir edilen küçük gemilerin aldığı akaryakıtı kaçak yollardan ülkeye sokması şeklinde olan kaçakçılık yöntemi özellikle Marmara ve Ege kıyılarında yaygındır.¹⁷⁶

173 TBMM, agr, s.145-146.

174 TBMM, agr, s.149.

175 T.C. Resmi Gazete, 6 Seri No'lu Özel Tüketim Vergisi Genel Tebliği, Resmi Gazete No 25333(3. M) Resmi Gazete Tarihi 31/12/2003.

176 EGM KOM Daire Başkanlığı, 2004 Raporu, Eylül 2005 Ankara, s.1.

Bu yöntemde;akaryakıt yüklü olan barçın (küçük akaryakıt gemisi) kıyıya yaklaşmakta, 15-150 metre kadar açıktan attığı hortum ile karada bekleyen kara tankerlerine boşaltmaya başlamakta, geminin kendi kompresörü ile yaklaşık iki saatte 80 ton akaryakıt pompalanmaktadır. Dolan tanker uzaklaşırken yerine boşu gelmekte ve bu şekilde iki saat içerisinde kaçakçılık eylemi gerçekleşmektedir. Dolumdan sonra kara tankerleri önceden kesmiş oldukları irsaliyeler ile benzin istasyonlarına hareket etmektedir. Genellikle en pahalı akaryakıt türü olan benzin ve motorin kaçak olarak yurda sokulmaktadır. Bu yöntem genellikle geceleyin ve yerleşim yerlerinden uzak sahillerde başvurulmaktadır.

Bu kaçakçılık eylemini sürekli yapan şirketlerin sahil kenarlarındaki benzin istasyonlarından, denizin açıklarına yüz metreye kadar boru döşeyerek açıkta bekleyen gemilerden de dalgıç marifeti ile bağlantı kurarak kaçakçılık yaptıkları da görülmektedir. Bu tür kaçakçılıkta gemi, mal ve kara tankerlerinin yakalanması sonucunda müsadereyi kaçakçılara büyük maddi zarar vermesinden dolayı kendilerine yardımcı olabilecek kolluk kuvvetlerinden görevlilerle irtibata geçmeye çalıştıkları görülmektedir.¹⁷⁷

Yine açık sularda bekleyen çeşitli yabancı bayraklı gemilere **palamar hizmeti veren gemi acenteleri**, bu gemilerin ekmek, su vs. türü hizmetlerini karşıladıktan sonra alacakları para mukabili, geminin kendisinin kullanması gereken motorinden yada taşıdığı yükten barçınındaki zulaya alarak, belirli saatlerde anlaşmalı olduğu kişilere bazen variller ile bazen de kara tanklarına pompalamak sureti ile kaçakçılık yapmaktadırlar.

Uluslararası sefere çıkacak Türk gemilerine veya yabancı bayraklı gemilere açıkta beklerken yolculukta kullanacağı motorini satmak üzere gümrüksüz olarak alınan motorini yükleyen barçın, bu motorini pompalarken küçük bir hileli pompa ile vermiş gözüktüğü miktardan az vermekte, hem bu şirketi dolandırmakta hem de barçında kalan motorini biriktirerek uygun bir zamanda yurda sokmak suretiyle akaryakıt kaçakçılığı yapabilmektedir.

Denizlerde akaryakıt kaçakçılığı yapılırken başvuru kaçakçılık yöntemlerini şu şekilde ifade edebiliriz; Birincisi, yabancı bandıralı gemilerin transit geçişleri esnasında karasularımızda Türk bandıralı gemilere yada barçınlara verdiği “Milli olmayan” akaryakıtın

---

177 Enis BERBEROĞLU, Tutuklu Müdürün Politik Hamisi, Hürriyet Gazetesi, 8 Mayıs 2001 Salı.

nakledilmesidir. Bu nakil karasularımızda gerçekleştiğinde akaryakıt kaçakçılığı suçu doğrudan oluşmaktadır. Zira transit rejiminde geminin karasularımıza taşıdığı yük, vasitadan çıkartılamaz. Tıpkı karayolunda olduğu gibi denizde de bu nakil kaçakçılığı suçunu oluşturmaktadır.

İkinci yöntem; solvent kaçakçılarının takip yöntemidir. Devlete ait limanlarda gerçekleştirilen bu kaçakçılık yönteminde yurt dışında solvent üreten şirketlerle internet üzerinde yapılan görüşmeler neticesinde 3-5 bin ton arasındaki solvent limanlara getirilmekte, gümrükleme işlemleri yapılırken söz konusu solventler iç piyasada kaçakçılara satılarak liman veya serbest bölgeden çıkış yapılmaktadır. Buradaki kaçakçılık suçu gemi serbest bölgeye yükünü boşalttığına gerçekleşmemekte, gümrükten çıkartılan solvent benzin istasyonlarına nakledildiğinde gerçekleşmektedir. Bir şirketin antrepoya gemi ile indirdiği 3 bin ton solvent yaklaşık 150 kara tankerinin benzin istasyonuna sevkıyatını gerektirmektedir. Dolayısıyla bir tanker solvent benzin istasyonunda yakalandığında antrepodaki solventin tamamı kaçakçılık eyleminin konusu haline gelmektedir.

Üçüncüsü ise; özellikle balıkçı teknelerinin açıkta bekleyen büyük gemilerden bidon ve ek depolarına aldıkları kaçak akaryakıtı karaya çıkarması ile oluşmaktadır.

3.2.2- İthalat İşlemlerinde Yapılan Kaçakçılık

Akaryakıtın ithalat işlemlerinde tespit edilen birden fazla kaçakçılık biçimi vardır. Bunlardan en yaygın olanı ve ekonomik büyüklüğü itibariyle önemli yer tutanı denizyolu ile yapılan kaçakçılık olduğu, yurt genelinde güvenlik birimlerinin yaptıkları operasyonların sonunda çıkan istatistiklerden anlaşılmaktadır.¹⁷⁸

Kaçakçılık yöntemlerinden birisi ve yaygın olanı, özellikle dağıtım şirketleri tarafından yurtdışından çift belge düzeni içinde (çift fatura, çift manifesto, çift konişmento) akaryakıtın getirilerek bir miktarının beyan edilmesi, geri kalanının ise beyan edilmeksizin dağıtım şirketinin depolarına transferi biçiminde olmaktadır. Beyan harici eşya getirilen eşya ile aynı cins olabileceği gibi farklı bir mal grubuna ait olması da imkan dahilindedir. Getirilen ve beyan harici depolara konulan akaryakıtın transferinin değişik şekillerde olabilmektedir.

---

¹⁷⁸ EGM KOM Daire Başkanlığı, 2004 Raporu, Eylül 2005 Ankara, s.6.

Akaryakıtın depolandığı tankların yakınına kargo gemilerinin yanaşma olanağı olmadığı için, genellikle sahile 1-2 km uzaklıkta iskele/şamandıralara yanaşan gemilerden suyun altında konuşlanmış tahliye boruları ile akaryakıtın transferi yapılabilmektedir. Burada izinli tahmil-tahliye boruları yanında izinsiz boruların olması da imkan dahilindedir.¹⁷⁹

Serbest dolaşıma girmemiş eşyanın konulduğu antrepoya beyan harici fazla eşya olduğunun sonradan anlaşılması, kaçakçılık açısından ayrıca değerlendirilmeye değer bir konudur. Bu tür eşyanın beyana göre fazla olması, bu tür eşyanın daha sonra yine beyan harici yurda sokulacağı sonucunu doğurmaktadır. Bu tür yöntemle de kaçakçılık olması imkan dahilindedir.¹⁸⁰

Bilindiği üzere, ithalatta kimi eşyalar izne, kontrole veya standarda tabidir. Her yıl yayımlanan ithalat rejimi kararı eki ithalat tebliğleri ile bu malların neler olduğu ve ithalat prosedürleri ayrıca belirtilmektedir. Petrol ve petrol türevlerinin ithalatı da 01.01.2005 tarihinden önce Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nün(PİGM) bu tarihten sonra da Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun (EPDK) müsaadesine bağlıdır. Aynı zamanda petrol ve petrol türevleri ithalatında zorunlu standart uygulaması söz konusudur. Bunun belgelendirmesini de Türk Standartları Enstitüsü(TSE) yapmaktadır. Akaryakıt kaçakçılığının ithalatta karşılaşılan yöntemlerinden biri de, ithalatta ibrazı gereken bu belgelerin sahtelerinin üretilmesi, belge olmadığı halde varmış gibi işlem yapılmasının temin edilmesi ya da belge olmadığı halde tümüyle sahte müsaade belgesi üretilmesi veya mevcut belgeler üzerinde tahrifat yapılması biçiminde olabilmektedir.¹⁸¹

İthali izne, standarda, uygunluk belgesine tabi aynı ürünlerin özel tüketim vergisi kullanım amacına göre farklılaştırıldığı için, özellikle akaryakıtta karıştırılabilecek ürünlerin boya, kimya ve tekstil sanayinde kullanılacağı beyan edilerek ve bu amaca uygun paravan şirketler kurularak ve gerçeğe uygun olmayan kapasite raporları temin edilerek ithalat yapıldığı, bilahare yurtiçinde tahsis amacı dışında kullanılarak akaryakıtta karıştırıldığı bilinen bir gerçektir.

Burada, tarife kayması sözkonusu değildir. Ancak bu biçimde ithalatın sözkonusu olması için, EPDK'NİN ithal müsaadesi verirken aradığı koşulların bir şekilde yerine

179 TBMM, agr. s.156.

180 TBMM, agr. s.157.

181 T.C. Resmi Gazete, 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu, 20/12/2003 tarih ve 25322 sayılı Resmi Gazete.

getirilmesi söz konusudur. Bu amaçla kurulan şirketlerin önemli bir kısmının paravan olduğu, Sanayi ve Ticaret Odalarınca düzenlenen kapasite raporlarının bazen tümüyle sahte olduğu ve adeta masa başında hazırlandığı anlaşılmaktadır. Sanayide kullanılmak amacıyla ithal edilen ancak doğrudan akaryakıt katılarak iç piyasaya verilen bu kimyasalların önemli miktarlarda olduğu görülmektedir.¹⁸²

3.2.3-Sintine ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)

Kapsamında Yapılan Kaçakçılık

Transit gemilerden veya yurtdışı seferden dönen Türk bayraklı gemilerden 'sintine' veya 'sintine suyu' diye tabir edilen suyla karışık akaryakıt alındığı ve geri dönüşüm tesislerinde ayrıştırıldığı bilinmektedir. Gerek sintine gerekse atık madeni yağların geri dönüşüm tesislerinde standart dışı geri kazanımı ve piyasaya sürülmesi söz konusudur. Bu durumda geri dönüşüm tesislerinde yapılan basit rafinaj işlemlerinin denetim ve gözetimi önem kazanmaktadır.

Ayrıca rafinaj sonrası ortaya çıkan yağların vergilendirilmesi önem kazanmaktadır. Bu yönde yapılan incelemeler sırasında özellikle ÖTV tahsil edilmeden elde edilen akaryakıtın iç piyasaya verildiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, sintine, pis yağ, atık yağ toplayan gemilerin bunları alacakları yabancı gemilerle limbo yaptığı sırada aynı zamanda gümrüklenmemiş transit akaryakıt da almak suretiyle kaçakçılık eylemi oluşmaktadır. Özellikle yukarıda ayrıntısıyla anlatılan ve denizyolu ile yapılan transit işlemleri sırasında ortaya çıkabilecek kaçakçılık olaylarının bir değişik biçimi olan bu yöntem de dikkat çekici bir özellik arz etmektedir.¹⁸³

TEDAŞ'a bağlı olarak hizmet veren trafoların kullanılmış atık yağları da yıllık olarak ihale usulü ile satılmaktadır. Atık olan trafo yağının değerlendirilmesi halinde piyasa fiyatından daha yüksek bir maliyetle yağa dönüştürülebilirken, TEDAŞ'ın bölge müdürlükleri bu atık yağları motorin fiyatına yakın bir fiyata satabilmektedir. Son on yılda satılan tüm atık trafo yağlarının ucuz motorin olarak piyasaya satıldığı da yapılan tespitler arasındadır. Akaryakıt kaçakçılığının bu boyutu da gözden kaçırılmayacak kadar önemlidir. Sadece Kocaeli Bölgesinde her yıl (1) milyon litre atık trafo yağı ihale usulü satılmaktadır.

¹⁸² TBMM, agr, s.159.

¹⁸³ TBMM, agr, s.167-168.

3.2.4-Gümrüklü Sahalarda ve Dahili Kabotaj Kapsamında Yapılan Akaryakıt Kaçakçılığı

Akaryakıt ve türevlerinin millileşme sürecinde ithalatçı firmanın beyan ettiği malın cinsi ve miktarının doğruluğunu teyit etmesi gereken kurum Gümrük İdaresidir. Bu kurum eğer eşyanın belirlenen özellikleri taşıyıp taşımadığını tespit için kendi teknik olanaklarını yeterli görmezse, söz konusu eşyadan yeterince numune alarak istediği kuruluştaki tahlilini veya ölçümünü yaptırma yetkisine sahiptir.

Sonuçta söz konusu eşyanın hangi sınıftan olduğunu ve ne kadar gümrük vergisi alınacağını, yine ithalat için teminat alınıp alınmaması gerektiğini, alınacak teminatın miktarının ne olduğunu Gümrük İdaresi belirlemektedir. Bu nedenle özellikle gümrük müşavirleri ve İthalatçı firmalar akaryakıt türevlerinin ithalinde gümrük idaresi ile olumlu ilişki kurma eğiliminde olmak durumundadır.

Bilerek veya bilmeyerek yapılan usülsüzlükler nedeniyle, maliyeye girmesi gereken teminatlar ve vergiler, kaçakçılık yapanlar ile yolsuzluk yapan görevlilerce paylaşılmaktadır. Örneğin; yurt dışından gazyağı olarak inceltilmiş veya karıştırılmış bir standart dışı motorin yada gaz yağı, Safrosol yada alkid gibi gümrük tarife pozisyonunda yeri olmayan bir madde olarak ithalatı yapılabilir. Bunun için tahlil yapan kuruluşun yetkileri ile çıkar ilişkisine girmek bile bazen yeterli olmaktadır.

Antrepoların yoğun olduğu illerimizde ithal edilen malların türü ve miktarının çokluğu, gümrük idaresinin antrepo ve limanlardan gerçekleştirilen ithalatların mevzuata uygun olup olmadığını, beyan edilen bilgi ve belgelerin doğru olup olmadığını kontrol etmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle akaryakıt kaçakçılığının her gün yeni yöntemlerle gümrüklü sahaların denetiminin zorluğundan kurumsallaşması sözkonusudur. Bu durum bazen yapılan kaçakçılık eyleminin, kaçak mal yurda girip tüketildikten çok zaman sonra fark edilmekte, bazen de hiç anlaşılamamaktadır.

Örneğin Batman'daki X firması o ilden aldığı kapasite raporu ile Kocaeli iline gelerek LPG ithal etmekte ve ithal ettiği ön izne tabi LPG'yi Batman'a götürmek ve işleyerek satmak üzere taahhütte bulunmaktadır. Ne zaman ki tankerleri İstanbul Boğazında kaza yapıp kamuoyuna yansıdığına kaçakçılık farkedilebilmektedir. Gümrük İdaresinin yanıltılması

durumunda firmanın taahhüt ettiği teminatlar serbest bırakıldığından kaçakçılık yapanların bu eylemine karşın yaptırım da söz konusu olamamaktadır. Ayrıca; yapılan kaçaklığın Gümrük İdaresi farkına varsa bile, kendisinin sorumlu tutulması sözkonusu olduğundan kaçakçılık olayının ortaya çıkarılmasını da istemeyeceği muhakkaktır.

Özellikle akaryakıt ve ürünlerinin millileşme sürecinde, depolandığı antrepolarda çoğu zaman devletin resmi kurumları yanıltılarak gerçekleşen akaryakıt kaçakçılığı ile mücadelede denetim süreci de etkisiz kalmaktadır.

Akaryakıt Şirketlerinin dolun tesisleri içersinde veya başka yerlerdeki depolarında bulunan gümrüklenmemiş akaryakıtlar, transit rejimi kapsamında depolar arasında kara veya deniz taşıtları ile nakledilmektedir. Bu nakil işlemleri sırasında çoğu zaman antrepo gümrük memuru hazır bulunmak suretiyle yerinde denetim yapması gerekmektedir. Ancak fiziken mümkün olmayan bu kontrollerde sağlıklı olmayınca, özellikle dolun tesisi depoları arasındaki boru hatları vasıtası ile gümrüksüz akaryakıtların çoğu millileşmiş akaryakıtlara karıştırılarak kaçakçılık yapılmaktadır.

Örneğin X petrol dolun tesisi yurtdışından getirdiği 3000 ton beyan ettiği motorin için kendi depolarını kullanmaktadır. Bu depolarda millileşmemiş olan malların millileşmesi tamamlanmış maldan ayrı tutulması gerekmektedir. Bu miktarların tespiti, birbirine karıştırılmadan yapılması fiziken mümkün olmakta, ancak; denetimin zorluğundan firmaların bu kurallara uyduğunun belirlenmesi zordur. Beş bin ton benzini depolarına çeken firma, üç bin tonun üzerinden gümrükleme işlemini yaptırıp, 5000 ton üzerinden irsaliye ve fatura kesmek suretiyle 2000 tonunu kaçak olarak piyasaya sürmekle kaçakçılık yapabilmektedir.

Özellikle madeni yağlarda, solventlerde teminat yatırılması gereken bir çok mamulün alternatifleri ithal edilerek, teminat ödemeksizin kaçakçılık yapılabilmesinin yanında, gümrüğe ibraz edilen teminatların bir kısmının sahte veya geçersiz olması nedeniyle yüksek tutardaki ithalatların, sadece cüzi bir miktar tutan navlun bedeli kadar bir tutarla gerçekleştirildiği de görülmektedir.

Yurt içersinde birden fazla yerde şubesi veya tesisi olan firmalar millileşmiş faturalı mallarını deniz veya kara vasıtaları ile tesisler yada depolar arasında nakletme yetkisine sahiptir. Bu kapsamda akaryakıt kaçakçılığı yapmak isteyen şirketler, naylon fatura gibi sahte

belgeleri Gümrük İdaresine vermek suretiyle dahili kabotaj kapsamında kara veya deniz taşıtlarıyla akaryakıtı nakletmek istediklerini beyan eder. Örneğin, gemiyle yapılan bir nakil işleminde; Gümrük İdaresinin bir yetkilisi nümune almadan ve ölçüm yaptırmadan gemide yüklü olan akaryakıtı kontrol eder ve geminin belgesini dahili kabotaj kapsamında onaylar. Gerçekte gemide yük vardır, ancak, bu doldurulmuş deniz suyu olduğundan gemide yüklü bulunan deniz suyu açıkta boşaltılıp, yabancı gemilerden kaçak motorin yüklenmektedir. Gemi gideceği limana vardığında Gümrük İdaresine verdiği sahte belgeler karşılığında aldığı kabotaj iznini ibraz edip kaçak motorini faturalı olarak yurda “millileşmiş mal” gibi sokarak kaçakçılık eylemini gerçekleştirmiş olmaktadır.

3.3-Akaryakıt Kaçakçılığının Takibinde Güçlükler ve Sorunlar

Akaryakıt kaçakçılığı ile mücadeleyi olumsuz etkileyen belli başlı etkenlerden söz edilebilir:

3.3.1-Kurumlararası Koordinasyon, İşbirliği ve İstihbarat Yetersizliği

Mücadeleci kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliğinin, kaçakçılıkla mücadelede etkin sonuç alınamamasının nedenlerinden biri olduğu gözlemlenmektedir. Mücadeleci kurumlararası koordinasyonun sağlanması ve koordinasyonun önemli bir parçası olan istihbaratın yurt çapında toplanması ve paylaşımını temin etmekle görevli bakanlık belirlendiği ve bunu sağlayacak yasal düzenlemeler kuruluş yasalarına konulduğu halde, gelinen durum itibarıyla kurumlararası koordinasyonun yeterince sağlanamadığı görülmektedir.

Koordinasyon kurması gereken mücadeleci kurumlar;İçişleri Bakanlığına bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü,Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı olmak üzere üç mücadeleci kurum ve Gümrük Müsteşarlığıdır.Uygulamada Devletin idari yapısı içerisinde bu kurumlar arasında koordinasyonun sürekliliğinin ne kadar zor olduğu görülecektir. Kaçakçılıkla mücadele kapsamında Devletin idari yapısıyla ilgili yeni bir değerlendirmeye ihtiyaç olduğu görülmektedir. Koordinasyonu sağlamak amacıyla İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Kaçakçılık İstihbarat Koordinasyon Kurulu'nun istişari fonksiyonu olan bir kurul olduğu, mücadeleci kurumları bağlayıcı ve yaptırım gücü olan bir nitelik göstermediği anlaşılmaktadır.

Yine, adıgeçen bakanlık bünyesinde mevcut Kaçakçılık İstihbarat, Harekat ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığının bulunduğu, Başkanlığın görevleri arasında, her türlü kaçakçılık faaliyetlerine ait istihbaratı Devlet çapında toplayıp değerlendirme ve görevli kuruluşlarla ilgili kuvvetler arasında koordinasyonu sağlama görevleri gibi çok önemli ve iddialı görev tanımına sahip olmasına karşın, adıgeçen Başkanlığın bu görevi yürütecek idari organizasyona ve yetkinliğe sahip olmadığı, koordinasyon ve istihbarat fonksiyonlarının 'daire başkanlığı' biçiminde yapılandırılan bir idari organizasyon içinde sağlanmasının mümkün olmadığı, etkinliği olmayan bir anlamda ölü doğmuş bir yapı arzettiği değerlendirilmektedir.

Ayrıca, kaçakçılıkla mücadelenin bir güvenlik ve asayiş sorunu olmasının ötesinde, ülke ekonomisini ve sosyal hayatı doğrudan belirleyen suç fiilleri olduğu gözden uzak tutulmaması gereken bir konudur.¹⁸⁴

Ayrıca ÇED kapsamında faaliyet gösteren iş yerlerinin ruhsatlarını vermeye yetkili olan Çevre ve Orman Bakanlığının, aralarında Hıfzısıhha, İtfaiye olmak üzere bir çok kuruluştan görüş aldığı, ancak işyerlerinde yapılan sahte akaryakıt imalatını önlemekle görevli olan kolluk birimlerinin görüşünü almadığı bilinmektedir.

3.3.2- Yasal Düzenlemeler ile İlgili Sorunlar

4926 sayılı Kaçakçılığın Önlenmesine Yönelik Dair Kanunun 3.Maddesinin (d) fıkrası ithali, ön izne tabi malların maksadı dışında kullanılmasını, “**kaçakçılık**” olarak nitelendirmesine rağmen, kanun içerisinde sarıh bir şekilde diğer kaçakçılık şekillerinde olduğu gibi hapis veya para cezasına yönelik bir ibare bulunmamaktadır. Son yıllarda Yargıtay içtihatlarında ön izne tabi malların maksadı dışında kullanılmasında 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde kararlar alınmakta ve ticarete hile karıştırma suçuna doğru bir yönelme görülmektedir.

Ticarete hile karıştırma suçunda ise malın geçici olarak müsaderesi yetkisi kolluk kuvvetlerine verilmediği gibi geçici olarak zapt edilen akaryakıtın muhafazası ile ilgili belirli

---

184 TBMM, agr, s.252.

hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca, ticarete hile karıştırmak eylemi ekonomiye vermiş olduğu zararlar kaçakçılık eylemi ile eşdeğer olmasına rağmen cezai müeyyideleri arasında önemli bir fark bulunmaktadır.

4208 Sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun kapsamına solvent kaçakçılığının ve ticarete hile karıştırmaya eyleminin girmemesi de kaçakçılıkla mücadeleyi zorlaştıran etkenlerdendir.

Kolluk Birimleri arasındaki sorumluluk alanlarının kaçakçılar tarafından iyi bilinmesi ve bu sayede iki kurumu birbirine düşürmeye çalışmasının yanı sıra, bir ilde ilimizde başlayan kaçakçılık suçunun (özellikle solvent kaçakçılığı) civar illerde tamamlanması nedeni ile, il dışında suçun tespiti için takibin devam ettirilmesi gerekmekte, görevli kolluğun il sınırı dışına çıkmasında yazılı olarak mülki idare amirinin onayı alma zorunluluğunun olması da kaçakçılık ile mücadele eden kolluk birimlerinin sorunları arasındadır.

Başta kaçakçılık davaları olmak üzere her türlü davada hukukun gecikmeksizin ve adil bir şekilde uygulanmasının önemli olduğu bilinmektedir. Yargılama Sürecinde Akaryakıt kaçakçılığı dahil her türlü kaçakçılık davalarına bakıldığında 3 yıldan önce sonuçlanan dava sayısının oldukça az olduğu, yargılamanın uzun sürelere yayıldığı, hatta dava zamanaşımına uğrayan kaçakçılık davalarının sayısının hiç de az olmadığı görülmektedir.¹⁸⁵

Akaryakıt kaçakçılığı suçlarının genellikle yurt çapında ve teşekkül halinde ve yurtdışı bağlantılı işlendiği dikkate alındığında etkin soruşturma konusunda zorluklarla karşılaşıldığı, her Başsavcılığın kendi bölgesi ile ilgili soruşturma yaptığı, akaryakıt kaçakçılığının tek bir Başsavcılığın görev alanında başlayıp biten suçlar olmadığı dikkate alındığında sorunun kökenine inilemediği ve olayın bütününün değerlendirilemediği, suçun arkasındaki organizasyonun her zaman ortaya çıkarılamadığı anlaşılmaktadır.

Akaryakıt kaçakçılığı suçunun teknik bir suç olup uzmanlık gerektirdiği, gerek hazırlık soruşturması safhasını yürüten C.Başsavcılar ile gerekse yargılama sürecini

---

¹⁸⁵ TBMM, agr, s.255.

sonuçlandıracak hakimlerin ise görev alanlarına giren her türlü davaya baktıkları, bu alanda yargı süreci içinde bir uzmanlaşmaya gidilmediği, bu durumun da olayların adliyeye ilişkin kısmını olumsuz yönde şekillendirdiği görülmektedir.

3.3.3 -El Konulan Eşyanın ve Araçların Tesliminde Ve Muhafazasında Karşılaşılan Sorunlar

Kaçakçılıkta kullanılan deniz vasıtalarının teslim alınması konusundaki sorunlar, Kolluk tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Kaçakçılıkta kullanılan deniz araçlarına ilişkin düzenlemeler 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 20, 22 ve 23. maddelerinde yer almaktadır. Buna göre, anılan Kanunun 20.maddesinin son fıkrasında "El konulan taşıma araçları soruşturma sırasında en yakın gümrük idaresine teslim edilir" ve 22.maddesinin 3.fıkrasında "Elkonulan deniz taşıtları gümrüklenmiş değeri kadar teminatla sahibine,sahibince teslim alınmadığı veya liman ücreti ve muhafaza giderleri sahiplerince ya da donatanlarınca karşılanmadığı takdirde derhal tasfiye edilmek üzere en yakın liman başkanlığına teslim edilir" şeklinde hükümlere yer verilmiştir.

Diğer taraftan, 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 23.maddesinin 4.fıkrası; "Zoralmı kesinleşmemiş eşya ve taşıma araçlarının yukardaki fıkralar hükümlerine göre tasfiyesinde, eşya veya taşıma araçlarına ilişkin kamu davası açılmış olması halinde ilgili mahkemece, açılmamış olması halinde ise Cumhuriyet Savcılığınca suç delili olarak saklanmasına gerek bulunmadığına dair karar verilmesi istenir. Çabuk bozulma ve telef olma tehlikesine maruz bulunan eşyada üç gün, saklanması masraflı ve külfetli olan eşyada ise onbeş gün içinde karar verilerek idareye tebliğ edilmemesi halinde nümune alınmasının mümkün olduğu durumlarda numune alınarak, mümkün olmaması halinde idarece tespiti yapılarak tasfiyeye tabi tutulur. " amir hükmünü haiz bulunmaktadır.

4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 35/2-g maddesinde de "Bu maddenin (b) ve (c) bentlerinde sayılan durumlar dışında kalan suçlara ilişkin para cezalarının tahsilini müteakip tahsil edilen tutarın %50si ile davalardan dolayı hükmolunan vekalet ücretlerinin yüzde kırkı davaların izlenme ve savunması, suça konu eşyanın muhafazası, depolanması, yükleme ve boşaltılması, soruşturma ve izleme sırasında yapılan tahlil, ekspertiz işlerinde kullanılmak amacıyla Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Gümrük Müsteşarlığınca

belirlenen esaslara göre harcanmak üzere emanet hesabına alınır. Harcanmayan meblağ Hazineye gelir kaydedilir. " hükmü yer almaktadır.

Kaçak zannı ile elkonulan taşıma aracının kara tankeri olmasının genelde bir problem oluşturmadığı, deniz araçlarının el konulmasından tasfiye sürecine kadar geçen sürede nerede muhafaza edileceği ise 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda belirtilmesine rağmen uygulamada problemler yaşandığı, deniz aracına el koyan mücadeleci birimin bu nitelikteki araçları liman başkanlıklarına teslim edemediği görülmektedir. Bunun nedeninin, el konulan deniz araçları üzerindeki zilliyetin kamuya geçmesiyle birlikte, deniz araçlarının tasfiyesine veya buna ilişkin mahkeme kararının istihsaline kadar geçen sürede oluşacak giderlerin ödenmesine ilişkin mücadeleci kurumlar ile liman başkanlıklarının bağlı bulunduğu Denizcilik Müsteşarlığı'nın bütçe kalemleri arasında herhangi bir ödeneğin bulunmaması gerekçe gösterilmektedir.

Oysa, 3007 sayılı Gümrük Mevzuatına Göre Tasfiye Edilecek Eşya Hakkında Döner Sermaye Kanununun ve buna ilişkin çıkarılan tüzükte, tasfiye sürecine ilişkin harcamaların nasıl karşılanacağına ilişkin hükümler mevcuttur. Tüzüğün 5 nci maddesinin son fıkrasında, tasfiye sırasında oluşacak ardiye ve diğer hizmetler karşılığı oluşacak giderlerin Tasfiye İdaresince ödeneceği, ancak bu giderlerin, eşyanın satışta bulunduğu değer %15 ini geçemeyeceği belirtilmiştir.

Yine, yukarıda belirtildiği üzere, 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 35/2-g maddesinde yer alan bu kanuna göre alınacak para cezalarının % 50 sinden oluşturulacak meblağdan yararlanılmasının mümkün olduğu, ancak bu konuda henüz uygulama yönetmeliğinin çıkarılmadığı görülmektedir.

Kaçak akaryakıtın standartlara uygun olması durumunda depolanması ve muhafazasında sorun görünmemektedir. Burada önemli olan hususun eşyanın tasfiyesine kadar geçen sürede, eşyayı depolayacak tesislerin yeterince mevcut olmaması önemli bir konudur. Ancak, el konulan standart dışı ve katkılı akaryakıtın depolanacağı tesislerin tasfiyeden sorumlu idarenin eli altında olmaması, bu nitelikteki eşyayı teslim alacak

kurumların (rafinerilerin) eşyanın standart dışı ürün olması nedeniyle teslim almamaları, kaçak zannı ile elkonulan kaçak veya katkılı akaryakıtın depolanması ve muhafazasında önemli bir sorun olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.4-Akaryakıt Sektöründe Etikle İlgili Bazı Sorunlar

Kamu kurum ihalelerinde bayi ve dağıtıcı şirket kar payı oranları dikkate alındığında, kamu kurumu akaryakıt ihalelerinde ticari icaplara uymayacak bir şekilde yüksek iskontolu olarak mal satıldığı görülmektedir. Karlılık oranlarının bayiler açısından % 3-8 dağıtıcı şirketler de dahil olmak üzere %2-5 arasında olduğu bir ortamda bu oranların üzerindeki bir iskonto ile akaryakıt satılması, akaryakıtı sağlayan şirket açısından akaryakıt kaçakçılığı yaptığı karinesini ortaya koymaktadır. Çünkü kayıtdışı olmaksızın yasal olarak bir akaryakıt bayi veya dağıtıcı şirketinin bu oranlarda iskonto yaparak mal satması mümkün değildir.¹⁸⁶

Ayrıca, Akaryakıt Şirketlerinin Gümrük İdaresine ithal ettikleri miktarlarla ilgili yapmış oldukları beyanlarla satın aldıkları ülkelerin kayıtları arasında %100 ile %1000'e varan bariz farklar bulunmaktadır. Yine, akaryakıt ithal eden şirketlerin petrol ihraç eden ülkelerle yapmış olduğu para transferlerinde şeffaflık yoktur.

3.3.5-Mücadeleci Birimlerin Akaryakıt Kaçakçılığı Konusunda

Uzmanlaşma Eksiklikleri

Akaryakıt kaçakçılığında suç tanımlarının 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda belirtilmesi, bu suçların ise 4458 sayılı Gümrük Kanununda belirtilen gümrük rejimleri (giriş, transit, antrepo v.b.) ile gümrük işlemlerine ilişkin süreçlerde kasta dayalı iş ve eylemlerle ortaya çıkması ,gümrük tekniği ve müktesebatı hakkında yeterli bilgi ve birikime sahip olunmaması nedeniyle, gerek hazırlık soruşturması gerekse dava aşamasında, eksik bilgi ve birikimin akaryakıt kaçakçılığına ilişkin yargı süreçlerini belirlediği anlaşılmaktadır.

Bu tespit, eşyanın teknik ve kimyevi özelliklerinin ön plana çıktığı akaryakıt gibi konularda daha da önem kazanmaktadır. Bunun sonucu olarak da, ya genel kolluğun

¹⁸⁶ TBMM, agr, s.246.

hazırladığı fezlekeler esas alınarak dava açılmakta ya da açılan davalarda işin teknik boyutu bilirkişilik müessesesine havale edilerek oradan gelecek sonuca göre davanın sonucu belirlenmektedir. Bilirkişilik müessesesi, özellikle akaryakıt kaçakçılığı davalarında daha da önem kazanmaktadır. Yargı sürecinin hazırlık soruşturması aşamasında, istisnai olarak bilirkişiden yararlanılmaktadır.

Özellikle solvent, ithalatı ön izne tabi olan ve ithal amacı dışında kullanıldığı takdirde kaçakçılık suçuna konu olan bir kimyasal maddedir. Firmalar Kocaeli Gebze Petro Kimya İhtisas Gümrük Müdürlüğünden ithal ettikleri solventten kapasite raporlarına konu olan hammadde olarak üretimde kullanmak üzere fabrikalara taşımaktadır. Kocaeli ilinden iç piyasaya dağılan bu solvent yüklü tankerlerin şüpheli olanları diğer illere bildirilmesine rağmen, diğer illerdeki mücadeleci birimler yeterince uzman olamadıkları için kaçakçılık eylemi tespit edilememektedir. Akaryakıt Kaçakçılığının nasıl oluştuğuna dair yeterince bilgisi olmayan mücadeleci birimlerdeki personelle etkin sonuç alınamamaktadır.

Bunun dışında akaryakıt kaçakçılığı sorunu farklı konularda uzmanlık, bilgi ve tecrübe gerektiren önemli bir konu özelliği taşımaktadır. Gümrük mevzuatını, ceza yasalarını, çeşitli kamu kuruluşlarının çalışma sistemini, kimyasalları bilmeyi gerektiren bir alandır, İşletme, maliye, muhasebe alanları da buna eklenince geniş bir eğitim programı oluşturulmak suretiyle kaçakçılık ile mücadele eden tüm birimler sürekli olarak hizmet içi eğitime tabi tutulmalıdır.

3.4-Akaryakıt Kaçakçılığını Önlemeye Yönelik Öneriler

Öncelikle ifade etmemiz gereken bir konu, sadece kolluk gücü ile akaryakıt kaçakçılığı ile mücadele etmek mümkün değildir. Kolluğun yapmış olduğu yakalamalarla Türkiye’de meydana gelen akaryakıt kaçakçılığı arasında kıyaslanmayacak düzeyde fark vardır.Şu ana kadar akaryakıt kaçakçılığına yönelik yapılan bütün düzenlemelerin etkinliği hem yeterli olmamıştır, hem de uzun süreli olmamıştır.Kısa sürede yapılan her düzenleme etkisini kaybetmektedir. Akaryakıt kaçakçılığna yönelik alınan her türlü önleme karşı kaçakçılık yapanlar yeni yöntemler keşfetmişler, alınan önlemleri etkisizleştirmişlerdir.

Akaryakıt Kaçakçılığı ile mücadelede kalıcı çözümlerin olabilmesi için iyi bir durum değerlendirmesi yapılmalıdır. Alınan önlemlerin etkisiz kalması gösteriyor ki geçmişte sorun iyi tespit edilemediğinden ve yeterince iyi bir durum değerlendirmesi yapılamadığından etkisiz kalmıştır. Bu çalışmada ülkedeki akaryakıt kaçakçılığını önlemeye ve bütçeye verdiği zararı engellemeye yönelik olarak aşağıda sıralanan önlemler düşünülebilir.

3.4.1-Akaryakıt Vergi Politikasının Değiştirilmesi

Özellikle solvent kaçakçılığının önlenmesi için yasal yönden düzenleme gerekmektedir. Hexan, toluen, white sprite gibi solvent türü maddeler petrol yan ürünüdür. Herhangi bir imalat işlemine tabi tutulmaksızın akaryakıt olarak kullanılmak üzere istasyonlara kaçakçılar tarafından satılabilen solvent türü maddeleri akaryakıt ürünlerinden çok farklı biçimde vergilendirmeye tabi tutma(ÖTV ve diğer vergilerden muaf)kaçakçılığı özendirilmektedir. Akaryakıt ürünlerinin ithalinde uygulanan vergi oranları düzeyinde solvent ve baz yağlarına da vergi uygulanmalıdır. Bu maddelerin de millileşme sürecinde, akaryakıt ürünleriyle aynı oranlarda vergilendirilmelidir. Yada akaryakıt kaçakçılığına özendirmeyecek oranda dengeli bir vergilendirme uygulanmalıdır.

Solvent ürünlerini hammadde olarak kullanan firmalar, işlem ve faaliyet alanlarının gösteren fatura, irsaliye ve faaliyet belgeleriyle bağlı buldukları defterdarlığa müracaat etmek sureti ile, tıpkı **“İhracatta KDV İadesi”** uygulamasında olduğu gibi, benzer bir yöntemle boya sanayi sektöründeki şirketlerin ödediği vergiler iade edilebilir.

Burada üzerinde durulması gereken en önemli husus; solvent ve yağ türlerinin kolaylıkla akaryakıtta karıştırılabilmesinin mümkün olmasıdır. Yukarıda ayrıntılı olarak belirtildiği üzere, her ne kadar iyi niyetle sanayide kullanılacak hammadde mahiyetindeki solvent ve sanayi yağlarının üretilecek olan, boya, tiner, vb mamul mallar için kullanılmasında girdi maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla diğer mallardan farklı bir özel tüketim vergisi uygulamasına gidilmiş olsa da, uygulamada karşılaşılan olayların bu konunun son derece suiistimal edildiğini ortaya koymaktadır.

Örneğin white sprite ile solventi gerekli kilogram başına 1,5 Ykr ÖTV ile edinilebilmekte ve suistimal edilmesi durumunda yani sahte akaryakıt üretiminde de kullanılması durumunda ise sadece ÖTV nedeniyle litrede 1 ,46 YTL tutarında ister ticarete hile karıştırmak olarak adlandırılınsın isterse kaçakçılık fiili olarak adlandırılmış olsun haksız kazanç elde edilebilmektedir. Çünkü tüm solvent ve sanayi yağı türleri benzin ve/veya motorin üretimi yada katkısı olarak kullanılabilir. Bu amaçla söz konusu akaryakıt katılabilecek mamul maddelerin ÖTV ye tabi mallar listesine eklenmesi halinde bu malların üretimi için yararlanılan indirimli ÖTV uygulaması otomatik olarak ortadan kalkacaktır.Bu nedenle benzer ve detaylı bir düzenlemenin yapılması sahte akaryakıt üretiminin önlenmesi için gerekli olup bu düzenleme yapılırken gerçek sanayici ile diğerlerini ayırmak gerektiği de açıktır.

Bununla birlikte yağ çeşitleri 0.35 YKR/Kg olarak vergiye tabi tutulmuştur. Çalışmanın tüm bölümlerinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere söz konusu bu yağlar aynı zamanda doğrudan motorine katılarak satılabilecek niteliğe haiz bulunmaktadır. Motorin için ödenen ÖTV tutarı ise 0,8345 YKR/Litre'dir. Sanayi yağ çeşitlerindeki ÖTV tutarı ile motorin üzerindeki ÖTV tutarı arasında ise $(0,8345 - 0,3500 =) 0,4845$ Ykr/ litre sanayi yağları lehine fark bulunmaktadır. Dolayısıyla, sanayiciler 4458 Sayılı Gümrük Kanununun 8/1 inci maddesinde belirtilen indirimli ÖTV imkanından yararlanmasalar dahi, satın aldıkları yağ çeşitlerini motorine veya ÖTV tutarı daha yüksek olması nedeniyle piyasa fiyatı daha yüksek olan fuel oil vb. ürünlere katarak haksız kazanç sağlama imkanına sahiptir. Bu nedenle, bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak amacıyla bazyacı ve diğer sanayide kullanılan yağlar üzerindeki ÖTV tutarlarının motorin vb yüksek oranlı yakıtların ÖTV tutarları oranında vergilendirilmesi gerekmektedir.

İkinci olarak, akaryakıtın vergilendirme sistemi ile ilgilidir. Mart 2001-Mart 2002 dönemleri itibarı ile bir litre kurşunsuz benzin vergiler ilave edilmeden fiyatı (218) bin TL'den (262) bin TL'ye yükselirken; aynı dönem içinde kurşunsuz benzinden alınan vergiler (714) bin TL 'den (1.371)bin TL'ye çıkmıştır. Vergisiz fiyatlar % 20 artarken, vergili fiyatlar ise %125 artmıştır. 2005 yılı Nisan ayı itibari ile bir litre kurşunsuz benzin TÜPRAŞ tarafından (768,58) TL mal edilirken, üzerine eklenen vergiler nedeni ile dağıtıcı firmalara (2.456,35) TL'ye satılmaktadır. Yüksek vergi oranları nedeniyle Dış piyasa fiyatı ile iç piyasa fiyatı arasında %400 oranında bir fark oluşmaktadır.

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere Türkiye’de akaryakıt kaçakçılığı sorunun temel nedeninin yüksek vergi oranlarından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Vergi ve KDV ödemelerinin doğrudan ithalat veya üretim aşamasında kesilmesi, ithalatı yapan şirketlere ağır gelen bir uygulamadır. Vergi oranlarının yüksek olması akaryakıt kaçakçılığının cazip hale gelmesine neden olmaktadır. Vergi oranlarının düşürülmesi ve vergilendirilmenin diğer alanlara yayılması ile fiyatlar optimum düzeye çekilmelidir. Yani, fiyatlar akaryakıt kaçakçılığını özendirmeyecek en makul düzeye indirilmelidir.

3.4.2- 4926 ve 4458 Sayılı Kanunlardan Müstakil Olarak Yeni Yasal Düzenlemelerin Yapılması

Yukarıda sayılan 4926 sayılı Kaçakçılığın Önlenmesine Dair Kanun ve 4458 sayılı Gümrük Kanunu, genel nitelikteki ithalat, gümrük işlemleri ve ihracatlarında uyulması gereken kuralları düzenlemektedir. Oysa akaryakıt kaçakçılığı tüm yöntemleriyle bu kanunlarda yerini bulamamaktadır. Gümrük mevzuatında yer almayan ve sürekli değişen uygulamalar nedeni ile genelgeler veya tebliğler yayınlanarak geçici çözümler üretilmektedir. Oysa akaryakıt ithali, taşınması, pazarlanması, tüketilmesi ve yok edilmesi son derece kapsamlı kurallar gerektiren bir konudur.

Akaryakıt kaçakçılığı suçunun teknik bir suç olup uzmanlık gerektirdiği, gerek hazırlık soruşturması safhasını yürüten C. Başsavcılar ile gerekse yargılama sürecini sonuçlandıracak hakimlerin ise görev alanlarına giren her türlü davaya baktıkları, bu alanda yargı süreci içinde bir uzmanlaşmaya gidilmediği, ayrıca akaryakıt kaçakçılığına ilişkin davalara bakıldığında 3 yıldan önce sonuçlanan dava sayısının oldukça az olduğu, yargılamanın uzun sürelere yayıldığı, hatta zamanaşımına uğrayan kaçakçılık davalarının sayısının hiç de az olmadığı görülmektedir.

Akaryakıt kaçakçılığında suç tanımlarının 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda belirtilmesi, bu suçların ise 4458 sayılı Gümrük Kanununda belirtilen gümrük rejimleri(giriş, transit, antrepo v.b.) ile gümrük işlemlerine ilişkin süreçlerde kasta dayalı iş ve eylemlerle ortaya çıkması nedeniyle gümrük tekniği ve müktesebatı hakkında yeterli bilgi ve birikime sahip olunmaması nedeniyle konunun bilirkişiye havale edildiği, bilirkişi

raporlarının içeriğine uygun olarak da davaların sonuçlandığı bilindiğinden, yargılama sürecinde bilirkişilerin seçiminde kamu yararı gözetilerek tercih yapılması, tercih yapılırken profesyonel anlamda bu işi meslek edinenlerin gözardı edilmesi ve yargılama sürecinde bilirkişi görevlendirmelerinin asgari tutulması, yargı mensuplarının bilirkişi mütalaasına ihtiyaç duymayacak donanıma kavuşturulması ve buna bağlı olarak da yargının uzmanlaşmasının teminine olanak sağlayacak tek bir yasa çıkartılması gerekmektedir.

Bu nedenle gerek akaryakıtın ithali, pazarlanması, nakliyesi, vergilendirilmesi gerekse akaryakıt kaçakçılığı suçları için müstakil bir yasal düzenleme olmalıdır. Bu sayede mücadele eden kolluk birimleri ve diğer kamu kuruluşları, hatta adli merciler dahil daha etkili hizmet vereceklerdir. Nasıl ki Gümrük Müsteşarlığına bağlı olarak sadece Kocaeli ilinde Petro-Kimya İhtisas Gümrük Müdürlüğü bulunmaktadır, aynı şekilde “**Petrol ve Kimya Ürünleri Hakkında Yasa**” çıkartılmalıdır. Bu düzenleme başta kolluk birimleri olarak tüm konu ile ilişkili kamu kuruluşlarını rahatlatacaktır.

Diğer bir konu ise; 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu ekonomik suçta ekonomik ceza anlayışı temelinde düzenlenmiştir. Yasa incelendiğinde çok kapsamlı olan suçun cezası sadece ekonomik olarak öngörülmektedir. Aynı paralelde olan 5237 Sayılı TCK,3628 Sayılı Mal Bildiriminde Bulunma, Rüşvet Ve Yolsuzlukla Mücadele Yasası ve 4208 Sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanunu göz önünde bulundurularak 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda gerekli değişiklikler yapılarak uyumlu hale getirilmelidir.

3.4.3-Bütün Depolara Ölçüm Cihazı Takılması

Akaryakıt dolun tesislerinde ve akaryakıt istasyonlarındaki depolara merkezi olarak kontrol edebilmek için ölçüm cihazı takılabilir. Akaryakıt sektöründe önde gelen bazı şirketler bayilerini depolara yerleştirdikleri dijital göstergelerle şirket merkezinden kontrol edebilmektedir. Aynı uygulama EPDK tarafından akaryakıt sektöründe uygulamaya konabilir. Bu uygulama akaryakıt kaçakçılığına konu olan solvent ve diğer sanayi yağları ile biyodizel için de uygulanabilir. Ancak bunun için önce bütün depolar kayıt altına alınmalıdır. Akaryakıt istasyonlarında gizli depoların olması mümkündür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkelerin tarihsel ve kültürel değerleriyle evrensel kriterler arasındaki açık farklılıklar dünyanın her yerinde mevcuttur. Bununla birlikte, değişik ülkelerdeki farklı uygulamaları açıklayan ve evrensel bir niteliğe sahip temel bir insani unsur bulunmaktadır: *kişisel çıkar*. Bu çıkar tanımı kişinin kendi ailesi ya da arkadaş gruplarının refah ve saadetini de içerebilir. Düşünürlerin “hırs” ve “tamah,” ekonomistlerin ise, “yararın en çoklaştırılması” biçiminde tanımladıkları kişisel çıkarın üretim sürecinde denetlenememesi, yaygın yolsuzluğun ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Kişisel çıkar, iyi yönetildiği takdirde üretici etkinliklere yönlendirilerek, kaynakların verimli kullanılmasını sağlayabilir. Kötü yönetilen kişisel çıkar ise, toplumsal refah konusunda yıkıcı bir etki yaparak kaynakların israf edilmesine yol açar. İnsanların kaynakları hem üretim hem de kişisel yarar sağlamak amacıyla kullanmaları durumunda ekonomik etkinliğin olumlu yararları bölünerek ekonomik anlamda “rant arama” olarak tanımlanan süreç başlar.

Globalleşme eğilimiyle dünya ekonomisinin bütünleşmesinin etkileri ülkeleri ekonomik yaşamın liberalleştirilmesine yönlendirmektedir. Bu sürecin önemli bir tamamlayıcısı olan ilke ekonomi yönetimlerinin saydam ve hesap verebilir bir biçimde yeniden yapılandırılmasıdır.

Kalkınma, büyüme ve refahın tüm toplum katmanlarına adil bir biçimde dağıtılması birçok ülkenin temel sorunları arasında yer almaktadır. Bazı ülkeler doğal kaynaklar yönünden zengin olmalarına karşılık yeterli büyüme sağlayamamaktadır ve kişi başına gelirleri son derece düşüktür. Öteyandan, kalkınmanın insani boyutunda yeterli düzeyde eğitilmiş insan gücü bulunan bazı ülkelerde de ekonomik istikrarsızlık gözlenmektedir.

Türkiye’de, 1980 sonrası dönemde temel amaç, ihracatın artırılması olmuş, bu amaç ise, dış girdi bağımlılığının yüksek olması nedeniyle ithalat için gerekli dövizin sağlanması ve dış borçların ödenmesi yan amaçlarıyla paralellik göstermiştir. İhracat artışının sağlanabilmesi, yerli üretimin artırılması ve/veya da iç talebin daraltılmasını gerektirmektedir.

Ancak, Türkiye'de, birbiriyle tamamlayıcı şekilde uygulanması mümkün, hatta gerekli olan bu seçeneklerden, iç talebin daraltılması ön plana çıkmıştır. Böylece, ekonomi politikalarında kilit değişken olarak, reel ücretler belirlenmiştir. Çünkü, ihracata yönelik büyüme stratejisinin gereği olarak Türkiye, sahip olduğu faktör donanımını dikkate alarak, emek yoğun mallarda uzmanlaşmayı tercih etmiştir. 1980 sonrası dönemde bu tercih, bölüşüm süreci üzerinde belirleyici olmuştur.

1980 sonrasında bölüşüm sürecinde yönlendirici faktörleri, piyasa ve devlet olmak üzere iki boyutta ele almak mümkündür. Piyasa boyutunda; düşük ücret-ucuz emek-düşük maliyet-düşük fiyat-ihracat artışı ve buna bağlı olarak döviz girişinin artması ve dış borçların ödenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde beklenen teorik etki, ucuz emek ve devlet tarafından girişimcilere sağlanan teşviklere bağlı olarak yatırım, istihdam ve üretim artışının sağlanmasıdır. Ancak, ne yazıkki, bu etki beklenildiği gibi gerçekleşmemiş, üretim artışı, daha çok 1970'li yılların sonunda girdi yokluğu nedeniyle düşmüş bulunan kapasite kullanım oranının artışına bağlanmıştır. Doğal olarak bu gelişme, üretim artışının ve buna bağlı olarak ihracat artışının belli bir süre sonra yavaşlamasına, hatta durmasına neden olmuştur. Bu durum, Türkiye'de yeni kapasite yaratılamaması nedeniyle, iç ve dış talep arasında yoğun bir ikamenin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Oysa, ekonomik anlamda gerçek başarı, ihracat artışının, iç talebin daraltılmasıyla değil, üretim artışıyla gerçekleştirilmesidir.

Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde yolsuzlukların yaygın olduğu görüşü hakimdir. Türkiye de gelişmekte olan bir ülkedir ve yolsuzluk için uygun ortam ve koşulların var olduğu bilinmektedir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı devletinden devralınan toplumsal, siyasal ve ekonomik değerler ve yapıların üzerine kurulmuştur. Osmanlı devletinde 16. yüzyıldan sonra başlayan her alandaki çözüme, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yapılarına da ister istemez yansımıştır.

Bürokratik yapıdaki siyasallaşma, siyasal kayırmacılık, üst düzey yöneticilerin her iktidar değişikliğinde değiştirilmesi, kamu yönetimindeki örgütlenme yetersizlikleri devletin siyasal yapısında yolsuzluklar için uygun bir ortam hazırlamıştır. Toplumsal yapıdaki aile, akraba ve hemşehri ilişkilerinin, bürokratik süreçlere taşınması, devlet yapısının genelde otoriter ve merkezîyetçi olması, ülkenin yönetiminde yeterli ve yetenekli insanların yer

almamış olması, hızlı nüfus artışı ile çarpık kentleşmenin getirdiği işsizlik ve yaşam şartlarının zorlaşması yolsuzluklara uygun ortam hazırlamıştır.

Diğer yandan devletin ekonomik yaşama müdahale eden devletçi politikaları, devlet eliyle oluşan rantların paylaşım süreci de yolsuzlukların bir diğer kaynağını oluşturmuştur. Bu nedenlerin sonucu olarak, Türkiye'nin bugün geldiği noktada yolsuzluk, engellenmesi gereken çok önemli bir sorundur.

Yolsuzluğun sıfıra indirilmesi oldukça zor ve kapsamlı bir mücadeleyi gerektirir. Yolsuzluğun azaltılabilmesi için birbirini tamamlayıcı ve destekleyici nitelikte önlemlerin alınması gereklidir. Bu bağlamda mali yönetim sisteminde şeffaflık politikasının izlenmesi, yolsuzluğa yol açabilecek süreçlerin yeniden düzenlenmesi, işlemlerin basitleştirilmesi, caydırıcılığın sağlanabilmesi için, yolsuzluk yapanlara verilecek cezaların artırılması, yolsuzluk araştırma ve soruşturma örgütlerinin kurulması gibi önlemler düşünülebilir.

Kayıtdışı ekonomi, gelişmiş ülkelerde vergi ve diğer kamu müdahaleleri ile kendini göstermekte, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ise düşük verimlilik ve işsizlik gibi yapısal nedenlerle ön plana çıkmaktadır. Kayıtdışı ekonomi gelişmekte olan ekonomilerde kronik ve yapısal bir karakter göstermektedir. Vergi ve kayıtdışı ekonomi birbirini besler ve güçlendirir. Dolayısıyla kayıtdışı ekonominin genişlemesi, vergilerin ağırlaşmasına yol açmaktadır. Elbette bunun terside sözkonusudur. Vergilerin ağırlaşması da kayıtdışı ekonomiyi genişletmektedir.

Kayıtdışı alan ile kayıtçı alan arasında, vergi faktörünü telafi edecek düzeyde görelî verimlilik ve fiyat farkı oluşur. Kayıtdışı alanların genişlemesi, ekonomide genel verimliliğin düşmesine neden olabilir. Kayıtdışı alanların oluşmasının vergi ile ilgili nedenleri arasında, kesimler arasında vergi yükü dağılımı, vergi adaleti ve yükümlülerin kamu harcamaları ile ilgili düşünceleri de önemli rol oynar. Bunların arasında, vergi istisna ve muafiyetlerinin varlığı, bunlardan yararlanamayan faaliyet alanlarının kayıtdışına yönelmesine neden olur.

Başka bir ifade ile, kayıtçı olduğu halde vergi-dışı alanların ve faaliyetlerin bulunması, kayıtdışılık için önemli bir neden oluşturur. Ekonomide istihdam yaratımı birçok nedenden dolayı önemlidir. Yakın geçmişte gerçekleştirilen kamuoyu araştırmaları, işsizliğin, enflasyon, eğitim reformu ve terörizm gibi diğer sorunlarla karşılaştırıldığında, ikiye bir gibi

daha yüksek bir oranla bugün ülkenin karşı karşıya olduğu en önemli sorun olarak sıralandığını göstermektedir.

Belirli faaliyetler, hem ekonomik alanda üretken, hem de tamamen yasal olduğu halde çeşitli nedenlerle kamu otoritelerinden saklanmaktadır. Buradaki amaç; gerek dış ticaretten gerekse diğer vergilerden, sosyal güvenlik katkılarını ödemekten, kanunla belirlenmiş yasal düzenlemelerden (asgari ücret, güvenlik standartları vb.) kaçınma şeklinde özetlenebilir.

Kayıtdışı ekonominin en önemli unsuru, konusu suç olan ve yasalarla cezalandırılan faaliyetlerdir. Bu faaliyetler sonucu oluşan ekonomik değerler, gelirin kaynaklık ettiği faaliyetin yasadışı olması nedeniyle, suç ekonomisi olarak adlandırılmaktadır. Suç ekonomisinin önlenmesinde, yasa dışı ekonomik faaliyetlerin, kamu görevlileri ile olası bağının saptanması özel bir önem arz etmektedir.

Kayıtdışı ekonominin önemli bir bölümünü, kara para oluşturmaktadır. Hukuk sistemimizde suç ekonomisini oluşturan faaliyetlerin bir kısmı, kara paraya kaynaklık etmektedir. Bu çerçevede, yasalarla yasaklanmamış faaliyetlerden bilinçli olarak kayıtdışı kalan işlemler ve bu işlemler dolayısıyla ortaya çıkan vergi kayıp ve kaçığı ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bilindiği üzere, başta imalat sanayi olmak üzere, bütün sektörlerin enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü petrol ve petrol türevlerinden elde edilen enerji oluşturmaktadır. Akaryakıtın ülkeye sokulmasında olabilecek kaçakçılık, yolsuzluk ve usulsüzlükler, kayıtdışı/vergilendirilmemiş ekonomiye yine kayıtdışı bir yöntemle enerji temin etmek biçiminde kendini göstermektedir. Kayıtdışı bir zemine oturan ekonominin enerji ihtiyacını, piyasa denetimi ve gözetimi yeterince olmayan bir yapı içinde yine kayıtdışı alandan temin etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu da beraberinde, suç gelirlerinin aklanmasını yani kara parayla mücadeleyi gerektirecektir.

Akaryakıt kaçakçılığı başta olmak üzere her türlü kaçakçılıkla mücadelede, konunun bir asayiş ve güvenlik sorunu olarak algılanmaması gerektiği, polisiye önlemlerle kaçakçılığın önlenemediği ve önlenemeyeceği, konunun teknik, ekonomik ve sosyal yönünün ihmal edilmemesi gerektiği dikkate alınmalı, suç konusu fiillerin gümrük kaçakçılığı biçiminde ve ağırlıklı olarak gümrük idaresinin görev alanı içinde gerçekleştiği göz önüne alındığında,

kaçakçılıkla mücadelede yetkinin dağılımı, sorumluluğun paylaşımı ve koordinasyonun sağlanması konularının yeniden gözden geçirilmesi, akaryakıt kaçakçılığı gibi kapsamı ve etkileri itibariyle büyük boyutlu kaçakçılık eylemlerinde etkinliğin artırılması ve sonuç alınabilmesi için özellikle gümrük idaresinin mücadele, istihbarat ve koordinasyon yeteneklerinin artırılması önem kazanmaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda; Türkiye’de ekonomik büyüme ile birlikte, petrokimya sanayinin sürekli geliştiği ve buna bağlı olarak, akaryakıt sektörünün de geliştiği (örneğin; akaryakıt dağıtım şirketlerinin bayi sayısı 1995-1999 yılları arasında %14,3 oranında artmıştır.) açık bir şekilde tespit edilmiş olup, akaryakıt dağıtım şirketlerinin beyan ettikleri satışlardaki düşüşün gerçeği yansıtmadığı ortaya konmuştur.

1995-2004 Yılları baz alındığında, Türkiye’de dizel araç sayısının %76,9 oranında arttığı, benzinli araç sayısının da %76,5 oranında arttığı, buna karşın, dağıtım şirketlerinin beyan ettiği motorin tüketiminin %24,9, benzin tüketiminin de %37,7 oranında azalmasının bir çelişki doğurduğu, ortaya çıkan rakamların araçlarda LPG kullanılması ya da yeni üretilen araçların ekonomik yakıt tüketmesiyle izah edilemeyecek düzeyde olduğu, bu çelişkinin de ancak kayıtdışı akaryakıt satışı yani akaryakıt kaçakçılığı olgusuyla açıklanabileceği görülmüştür.

Yine, yapılan çalışmada; 1996 yılı tüketiminin gerçek tüketime eşit kabul edilmesi suretiyle yapılan tüketim tahmininde, oto LPG tüketiminin benzin eşdeğer miktarı esas alınmak suretiyle otomobil artışına bağlı olarak benzin talebi tahmini ile görünen tüketim arasında 1.000.000 Ton/Yıl düzeyinde bir fark tespit edilmiştir.

Bu arada; kolluk tarafından hakkında işlem yapılan kişi sayısında ve olay sayısındaki artışın da akaryakıt kaçakçılığı olgusunu ortaya koyan bir kanıt olduğu gerçeğidir. Buna paralel olarak, çeşitli kurumlarca alınan ve PAL’e gönderilen akaryakıt nümunelerinin uygunluk oranının çok düşük düzeyde olması da akaryakıt kaçakçılığı olgusunun diğer bir kanıtı olarak göze çarpmaktadır.

Anlaşılan o ki ;önümüzdeki günlerde de akaryakıt kaçakçılığının hazineye, insan ve çevre sağlığına vereceği zararlar konuşulmaya ve tartışılmaya devam edecektir. Akaryakıt

kaçakçılığı ile ilgili alınması gereken önlemlerin gecikmeksizin uygulamaya konması gerekmektedir. Aksi takdirde, Ülkenin geleceği sözkonusudur...

KAYNAKÇA

Yazarlar

AFŞAR, Bilge. “Kayıtdışı Ekonomi”, Konya Ticaret Odası Etüd – Araştırma Servisi Raporu, Sayı :46, Ankara:2005.

AKINCI, Gökhan. “Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Ve Rekabet Gücü İçin Nasıl Bir Rekabet Politikası?” AB’ye Tam Üyelik Sürecinde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Ve Rekabet Politikası Sempozyumu, İstanbul:2004

AYGÜN, Sinan. “Gölgesi Kendinden Büyük Ülke”, Görüş, S.57, Aralık 2003.

BAŞAK, Ramazan. “50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi”, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 206, İstanbul:1998.

BERBEROĞLU, Enis. Tutuklu Müdürün Politik Hamisi, Hürriyet Gazetesi, 8 Mayıs 2001 Salı.

CARLOS, John. Current International Developments in Combating Money Laundering And Suspicious Transaction Reporting, FTF-GAGI Bankers Association Of Turkey, Money Laundering Conferance, İstanbul 2002, slayt 12-13.

ÇEVİK, Abdülkadir. “Küreselleşme ve Kimlik”, Polis Dergisi, Sayı:36. Ankara:2004.

DANSUK, Ercan. “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi” (DPT Uzmanlık Tezi), Ankara:Mayıs 1997.

GÜMÜŞ, Turgut. “Dışsallık Ve Kayıtdışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme”, Gazi Ün.İİBF Dergisi,Cilt 2 Sayı 3, Ankara:2005.

İYİBOZKURT, Erol. "Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadelede Küreselleşme ve Türkiye", Bursa:2004.

KILDİŞ, Yusuf. “Kayıtdışı Ekonominin Ulusal-Uluslararası Boyutu Ve Çözüm Önerileri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 2, Sayı:2, İzmir:2002.

KORKMAZ, Adem. Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye’de Asgari Ücret: 1951-2003, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (7) 2004 / 1.

LORDOĞLU, Kuvvet. “İşgücüyle Yaşamak Güç”, Radikal Gazetesi 5 Aralık, İstanbul:2002.

_____ Türkiye İşgücü Piyasaları (Durum Raporu),İSMMM Yayın No:56,2006.

_____ “Türkiye’de Yabancıların Kaçak Çalışmaları Ve Bağlantılı Sorunlar Üzerine Bir Tartışma”, TÜHİS Dergisi; C.18; Şubat 2003

OKANDAN, Ender. 2005 Yılı Akaryakıt Kalite Kontrol Analiz Sonuçları,Petrol Araştırma Merkezi,Ankara,2006.

ÖZSEMERÇİ, Kemal. Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri,Zararları Ve Çözüm Önerileri, Sayıştay,Araştırma,Ankara:2002.

ÖZSOYLU, A. Fazıl. Yeraltı Ekonomisi, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

PARLAK, Mustafa. “AB’ye Tam Üyelik Sürecinde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Ve Rekabet Politikası Sempozyumu Açılış Konuşması” 4-5 Mart İstanbul:2004.

SARILI, Mustafa Ali. “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler”,Bankacılar Dergisi,Sayı:41, İstanbul:2002.

ŞENATALAR, Burhan, Fikret ADAMAN ve Ali ÇARKOĞLU, “Hane Halkı Gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öneriler,İstanbul :2001.

_____ İş Dünyası Gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öneriler,İstanbul, 2003.

ŞENKAL, Abdulkadir. “Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü Ve Sivil Toplum Örgütleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 45.Kitap, İstanbul:2003.

TOKATLIOĞLU, Mircan Yıldız. “Ekonomik Boyutuyla Yolsuzluk Olgusu Ve Yolsuzlukla Mücadele”, Uludağ Üniversitesi İİBF Yayınları, Bursa:2005.

TOSUN, M. Umur. Yolsuzluğun Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (5) Antalya:2003.

US, Vuslat. “Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, İstanbul:2004.

UYANIK, Cahit. “32 Kısım Tekmili Birden Kara Paranın Macerası”,Ekonomi,Aralık İstanbul:1996.

YILMAZ Abdullah ve KILAVUZ Raci, “Türk Kamu Bürokrasisinin İşlemsel Sorunları Üzerine Notlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Sivas:2002.

YILMAZ, Gülay Akgül. “Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları” ,İSMMM, İstanbul:2006.

YÜCEOL, Hüseyin Mualla. “Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu Ve Türkiye’de Gerçek İşsizlik Oranı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi ; ISSN:1304-0278 Bahar 2005 C.3 S. 12.

ZENCİRKIRAN, Mehmet. Küreselleşme : Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yayınları, Bursa:2005.

Kurum Ve Kuruluşlar

DPT, “Dünya’da Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler ÖİK Raporu”, DPT:2375-ÖİK:440, Ankara 1995

_____ “Gelir dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele ÖİK Raporu”, DPT: 2599 - ÖİK: 610, Ankara 2001.

_____ “Petrol Ürünleri ÖİK Raporu”, DPT: 2535 - ÖİK: 551, Ankara 2000, s.10.

_____ “Rekabet Hukuku Ve Politikası ÖİK Raporu”, DPT. 2364 ; ÖİK. 432,Ankara:1994

_____ “Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Mali Saydamlık”, ÖİK, DPT Yayın No: 2517 Ankara :2000.

_____, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 2502– ÖİK: 523,Ankara:2000.

_____ Kayıt Dışı Ekonomi ÖİK Raporu, DPT: 2603 - ÖİK: 614,Ankara 2001.

_____ IV.Kalkınma Planı (2007-2013) Güvenlik ÖİK Raporu,Ankara,2006.

DÜNYA BANKASI, Türkiye İşgücü Piyasası Raporu (Özet), Dünya Bankası Yayını, Ankara,2006.

EGM KOM Daire Başkanlığı, 2004 Raporu, Ankara, 2005.

_____ 2005 Raporu, Ankara, 2006.

İŞKUR, “Ulusal İstihdam Politikaları Ve İşsizlik Sorununa Çözüm Önerileri”,Türkiye İş Kurumu III.Genel Kurul Kararları, 30 Kasım 2005, Ankara.

PETDER, Petrol Sanayi Derneği 2005 Sektör Raporu,İstanbul:2006.

_____ Türkiye’de Kaçak Akaryakıt Sorunu,Ankara,Mart 2004.

_____ Kaçak Akaryakıt Raporu,Ankara,2004.

Petrol İş, Petrol Ürünleri Dağıtım Sektörü Ve POAŞ, Petrol İş Yayın No:71,İstanbul Ağustos 2001.

SAYIŞTAY, “Yolsuzluk ve Sahteciliğin Önlenmesi Ve Ortaya Çıkarılması”, Sayıştay Dergisi,Sayı:49. Ankara:2003.

TBB, Karaparanın Aklanması Suçu ile Mücadele ve Bankaların Yükümlülükleri,Yayın No:235,Aralık, Ankara:2003.

_____ Kara Para Aklanması ile Mücadele Semineri,Bankacılar Dergisi,Ankara,1999.

TBMM, “Bir Olgu Olarak Yolsuzluk : Nedenler, Etkiler Ve Çözüm Önerileri”, Meclis Araştırma Komisyonu Raporu No:10/9, Ankara:2005.

_____ Akaryakıt Kaçakçılığının Ekonomiye, İnsan ve Çevre Sağlığına Verdiği Zararın Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (10/238),2005.

T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI “Kayıt Dışı İstihdam Ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı,” Genel Yayın No: 116, Ankara:2004.

TİSK, Kayıtdışı İstihdamla Mücadele İçin Ulusal Eylem Planı İhtiyacı, 14 Eylül 2005 Ankara.

TOBB,Ekonomik Suç Ve Ceza Sempozyumu,TOBB Yayın No:2005-25, Ankara,2005.

TSPAKB, “Sermaye Piyasası Mevzuatı Ve İlgili Mevzuat, Ticaret Hukuku Ve Borçlar Hukuku”, Haziran 2006.

TÜBİTAK, Enerji ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu , No:274 , Ankara, 24 Temmuz 2003.

TÜİK, T.C.Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:184, 20 Kasım 2006.

Sözlükler

TDK,Okul Sözlüğü,Ankara 2000.

Gazeteler

Milliyet Gazetesi,05/09/2005.

T.C. Resmi Gazete, 6 Seri No'lu Özel Tüketim Vergisi Genel Tebliği, 31/12/2003 tarihli 25333(3. M) sayılı Resmi Gazete.

T.C. Resmi Gazete, 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, 19/07/2003 tarihli ve 25173 sayılı Resmi Gazete.

T.C. Resmi Gazete, 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu, 20.12.2003 tarihli ve 25322 Sayılı Resmi Gazete.

T.C. Resmi Gazete, 4208 Sayılı Karaparanın Önlenmesine Dair Kanun, 19.11.1996 tarihli ve 22822 sayılı Resmi Gazete.

İnternet Siteleri

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi6/ticaret.htm>.

http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_51.htm.

http://www.erc.metu.edu.tr/menu/sayfa.php?icerik=04_09&lang=eng&nav=yes.

http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_51.htm.

<http://hukukcu.com/modules/smartsection/print.php?itemid=41>.

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/akaryakit_kacakciligi/onerge.htm.

<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=808>.
<http://www.iskur.gov.tr/mydocu/3.Genel%20Kurul%20Kararlar%C4%B1.doc>.
<http://www.turkis.org.tr/icerik/makalekayitdisiistihdamveasgariucet.htm>.
<http://www.kom.gov.tr/turkce/gundem.aspx?idd=5>.
<http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/mgos.htm>.
http://bsy.marmara.edu.tr/TR/sempozyum_bildirileri/RAMAZAN%20BASAK_156-169_.pdf.
http://mali.istanbul.pol.tr/Sayfa_Modul.asp?nedir=modul&isim=sucgelirlerinin.
<http://www.masak.gov.tr/tr/akgunmakale.htm>.
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1020&id=58.
http://www.alomaliye.com/talha_apak_kayitdisi_ekonomi.htm.
http://www.muhasabenet.net/makaleler_sduman.html.
<http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/19.htm>.
<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~aby/19M.3.1.pdf1>.
<http://www.pigm.gov.tr/istatistik/rafineri.htm>.
<http://www.epdk.gov.tr>.
http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/anadoluyahaberler-yeni/2004/eylul/ah_09_09-4.htm.